

Algimantas Valantiejus

Sociologijos teorija (IV)¹

Santrauka. Paskutinėje – keturių dalių ciklo – dalyje analizuojama Steveno Seidmano postmoderniosios socialinės teorijos koncepcija. Čia pasirinkti analizės kriterijai, šio straipsnio autoriaus požiūriu, atliepia skiriamuosius „postpozityvistinio laiko“ bruožus. Analizuojant Michaelo Burawoy'aus viešosios sociologijos koncepciją išryškėjo keturios dilemos. Pirma, prieštaravimas tarp universalios turinio ir nacionalinės formos; antra, prieštaravimas tarp analitinio realizmo ir pliuralistinio reliatyvizmo; trečia, prieštaravimas (nominalus) tarp dirbtinai skiriamų viešosios ir kritinės sociologijos tipų; ketvirta, prieštaravimas tarp epistemologinio pliuralizmo ir vertybinio pliuralizmo. Čia įrodinėjama, kad „radikali“ – netgi vertinant postpozityvizmo kriterijais – Seidmano idėja padeda tinkamai nušviesti conceptualius šių dilemų šaltinius, leidžia geriau suprasti laiko pokyčius, naujus apibrėžimus ir dilemas, išskystalizavusias postpozityvistinėje diskusijoje dėl kriterijų, negu nagrinėta Burawoy'aus viešosios sociologijos koncepcija. Ypač svarbus Seidmano teikiamas prognostinis kriterijus, kurį sociologija prarado, skilusi į sociologijos, sociologijos teorijos ir socialinės teorijos formas. Šio teksto paskirtis – paanalizuoti postmoderniosios socialinės teorijos privalumus ir trūkumus atsižvelgiant į 1) dvinarę „analitinės“ ir „ideologinės“ vertikalų sąveiką teorinių prielaidų sandaroje, 2) du (1982–ųjų ir 1987–ųjų) „epistemologinio kontinuumo“ variantus, aptinkamus Jeffrey Alexanderio teorinėje logikoje. Teigiama, kad Seidmano genealoginis požiūris yra realistiškesnis, negu funkcinis-simetrinis Burawoy'aus. Tačiau Seidmanas a) pagrindimo kritiką linkęs redukuoti į teorinių apibendrinimų savireferentiškumo kritiką, nepakankamai eksplikuodamas pasirenkamus empirinių apibendrinimų kriterijus, b) išleidžia iš akių gyvybišką dvikryptiškumo sąlygą epistemologiniame mokslinio mąstymo kontinuumo, o todėl bendrąsias kategorijas „išvaręs pro duris“, paskui jas, kaip neeksplikuotus analizės ir vertinimo kriterijus, įsileidžia „pro langą“, c) nepakankamai išsamiai svarsto gyvybišką – tikėtina – klasiškinei sociologijai ryšį tarp bendrųjų teorinių principų ir bendrųjų moralinių principų, d) nepakankamai detalai svarsto tikėtiną bendrųjų kategorijų ir socialinės teorijos prognozavimo galimybių santykį. Daroma apibendrinanti išvada, kad postpozityvizmo diskusija pasiekė lygmenį, kuris rodo, jog „sociologijos teorijos pabaigos“ tezę turi būti diskutuojama remiantis kitokio pagrindimo (negu XX a. pagrindžiamasis pažinimo būdas) galimybių kriterijais ir dar intensyvesne istoriografine sociologijos savimone, įtraukiančia tiek klasikinius, tiek dabartinius sociologinės analizės pavyzdžius.

Pagrindiniai žodžiai: Stevenas Seidmanas, postmodernioji socialinė teorija, „sociologinio nuovargio“ problema naujojoje teorinėje istoriografijoje, „realizmo“ problema, skirtingi postpozityvizmo kriterijai, epistemologinis kontinuumas, „lygiakraščio trikampio“ idealas.

1 Pastaba: šio teksto pradžia – Sociologija. Mintis ir veiksmas 2009/1 (24) numeryje.

Keywords: *Steven Seidman, postmodern social theory, the problem of „sociological tiredness“ in new theoretical historiography, the problem of „realism“, different criteria of postpositivism, epistemological continuum, the ideal of „equilateral triangle“.*

1. Nevilties ir vilties dialektika šiuolaikinėje sociologijos teorijoje. Steveno Seidmano *postmoderniosios* *socialinės teorijos* idėja

Sociologijos teorija bus atgaivinta, jei tik ir kai tik ji taps „socialine teorija“.

(Sociological theory will be revitalized if and when it becomes „social theory.“)

(Seidman 1991; 131)

1.1. Pagiriamasis žodis laikui, melancholijai ir vilčiai

Paskutiniają, IV-ąją, esė „Sociologijos teorija“ dalį pradėsime, kaip reikalauja žanras, eseistiškai, – „Pagiriamuoju žodžiu laikui, melancholijai ir vilčiai“ primindami užsitęsios sociologinės *krizės* būklę, apie kurią kalbėta pirmose dalyse.

Steveno Seidmano teksto – „Sociologijos teorijos pabaiga. Pomodernioji viltis“ (Seidman 1991)² – pavadinimo pirmoje dalyje aptinkame, dar prieš numanomą „pabaigą“,

nusivylimą, o antrojoje – *viltį*. Informatyvus ne tik šio teksto pavadinimas, – pirmasis sakinytis („Sociologijos teorija nuėjo klaidingu keliu ...“), pirmoji išnaša („Nepasitenkinimas sociologijos teorijos padėtimi vis labiau ir labiau akivaizdus ...“) liudija *nusivylimo* svarbą. O paskutinytis sakinytis, tarsi antrinantis Michaelui Burawoy'ui ir jo *viešosios sociologijos* idėjai, perteikia lūkesčius, tikėjimą, viltį: „Mūsų paskirtis – būti katalizatoriais, padėti piliečiams (angl. *public*) rimtai apmąstyti moralinius ir socialinius klausimus“ (Seidman 1991a; 131–46).

Iš karto reikia pažymėti: Seidmano postuluojama „sociologijos teorijos pabaigos“ tezė yra radikali *pagrindžiančiojo teorizavimo* (angl. *foundational theorizing*), o kartu – *moderniojo socialinio mokslo* kritika (ten pat; 136). Struktūriniu požiūriu, kompleksiškos Steveno Seidmano temos – *Ginčytinas pažinimas: socialinė teorija postmodernizmo eroje*

² Daugiausia dėmesio čia skiriama Steveno Seidmano tekstui „Sociologijos teorijos pabaiga. Pomodernioji viltis“, publikuotam žurnale *Sociological Theory* (Seidman 1991a), kritiniams šio teksto komentarams bei platesnės apimties analitinei kritikai (žr.: Bogard 1992; Alexander 1991; Antonio 1991; Antonio 1992; Antonio 1995; Lemert 1991; Richardson 1991), Seidmano atsakymams į šią kritiką (Seidman 1991b; Seidman 1992). Tačiau, esant reikalui (tikslinant), remiamasi ir kitais Seidmano tekstais, kuriuose plėtojama *postmoderniosios socialinės teorijos* idėja, kvestionuojanti nusistovėjusias, „pernelyg aiškias“ sociologijos disciplinos ribas, tradiciškai saugančias kumuliatyvinio (kaupiamojo) mokslo „grynumą“ (Seidman 1983b). Seidmano principinė nuostata yra ta, kad socialinės teorijos neturi suvaržyti „pagrindžiančiojo pateisinimo“, „pažinimo teorijos“, „socialinės evoliucijos teorijos“ bei kitų disciplinuojančių kanonų principai (žr.: Seidman 1994a; Seidman 1994b; Seidman 1996).

(Seidman 1994a), „Politinis nesąmoningumas humanitariniuose moksluose“ (Seidman 1996), „Postmodernus nerimas: epistemologijos politika“ (1991b) ir pan. – liudija intelektualę, moralinę ir politinę įtampą, negana to, skvarbiai išryškina nusivylimo ir vilties dialektiką, užkoduotą pačiose Švietimo projekto iščiose. Tačiau nusivylimas „sociologijos teorijos mokslu“ nėra ciniškas: liūdna tiesa yra ta, kad *moralinė viltis*, kurią giliai jaučia daugelis socialinės srities mokslininkų, nėra pripažįstama kaip svarbus *kriterijus*, kuriuo remiantis būtų sprendžiama apie socialinio tyrimo ir teorijos vertę (Seidman 1994a; 8).³

Sutelkdamas dėmesį į šiuolaikinio (ne tik sociologinio) teorizavimo prielaidas⁴ ir remdamasis idėja, kad esti trys iškilūs teo-

rizavimo būdai – filosofinis, mokslinis ir moralinis – Seidmanas kviečia išsižūrėti į *gyvybinę įtampą socialinėje teorijoje* (angl. *a vital tension in social theory*; Seidman 1994a; 6–9), būdingą santykiui tarp *mokslinės* ir *moralinės* vizijų. *Moralinė* socialinės teorijos vizija skaidytina į du aspektus. Pirma, tai *moralinė intencija*, kuri yra Seidmano koncepcijos, *socialinės naracijų*, pagrindas; šios koncepcijos paskirtis – tirti lokalias laiko ir erdvės ribas aiškinantis, kokios galėtų būti konceptualių konfliktuojančių strategijų intelektualinės, socialinės, moralinės ir politinės pasekmės. Antra, tai *autobiografinė, kritinė, fenomenologinė* intencija – asmenišku patyrimu tikrinama istoriografinė sociologijos savimonė: „Tariau sau: ‚Kaip įmanoma, kad tiek daug sociologijos teoretikų, susirinku-

³ Stevenas Seidmanas – Niujorko Albany valstybinio universiteto sociologijos profesorius, vienas žymiausių pasaulio sociologų, kurio veikalai verčiami į prancūzų, ispanų, rumunų, turkų, kinų, korėjiečių bei kitas kalbas. Pagrindiniai veikalai, įskaitant sudarytus: *Liberalism and the Origins of European Social Theory* (1983), *Jürgen Habermas on Society & Politics. A Reader* (1989), *Culture and Society: Contemporary Debates* (1990; Jeffrey Alexander and Steven Seidman), *Romantic Longings: Love in America, 1830-1980* (1991), *Postmodernism and Social Theory* (1992), *Embattled Eros: Sexual Politics and Ethics in Contemporary America* (1992), *The Postmodern Turn* (1994), *Contested Knowledge: Social Theory in the Postmodern Era* (1994; 2nd edition in 1998, 3rd edition in 2004), *Social Postmodernism* (1995), *Queer Theory/Sociology* (1996), *Difference Troubles: Queering Social Theory and Sexual Politics* (1997), *The New Social Theory Reader: Contemporary Debates* (2000; Jeffrey Alexander and Steven Seidman), *Handbook of Lesbian and Gay Studies* (2002), *Beyond the Closet: The Transformation of Gay and Lesbian Life* (2002), *The Social Construction of Sexuality* (2003).

⁴ Stevenas Seidmanas, kritikuodamas tiek *prezentiškumą* (kaupiamąjį empiristinio mokslo modelį), tiek *naująjį istorizmą*, kritikuojantį prezentiškumo prielaidas ir plėtojančią metodologiją, rekonstruojančią *specifinius* ir *kaičius* socialinio mokslo bruožus, savitai jungia šias viena kitą paneigiančias koncepcijas atskleidamas skirtingus abstrahavimo lygmenis ir formuluodamas dvinarę mokslinio tyrimo modelio struktūrą, susidedančią iš „analitinės srities“ (hipotezių, empirinių teiginių, logikos taisyklių, teorinių postulatų, modelių ir aiškinimo principų) ir „ideologinės srities“ (tikrovę vertinančių nuostatų ir epistemologinių prielaidų). Viena pagrindinių kalbamojo teksto išvadų labai svarbi *tęsiant* Michaelo Burawoy'aus diskusiją dėl santykių tarp grynjojo mokslo, kritikos, ideologijos, politikos, moralės ir viešojo diskurso: „Taigi ideologiniai socialinio mokslo aspektai – pagrindinis statiško, nesivystančio mokslo pobūdžio šaltinis. Tačiau šią analizę turime papildyti teigdami, kad ideologinė socialinio mokslo konfigūracija yra pakankami bendra, kad teiktų postūmį pokyčiams analitinėje srityje“ (Seidman 1983b; 90).

sių drauge, – pagrindinės nacionalinės krizės vietoje, – gali būti tokie akli tam, kas vyksta tiesiog jų akyse“ (ten pat; 4).

Užbėgdami įvykiams už akių, t.y. žvilgtelėdami į kalbamojo teksto apie sociologijos teorijos pabaigą „Išvadas“, matome, kad modernias *pažangos, dominavimo, išlaisvinimo* ir *žmonijos* sampratas keičia, pirma, moralinė *socialinio proto* analizė, antra, *savimonės* (angl. *self*) koncepcija, atsižvelgianti į daugiopius socialinių saitų ir tapatybės/identiteto galimybių kontekstus (ten pat; 144). Kaip pažymi Claytonas Dumont'as, kontekstiškai plėtojantis postmoderniosios socialinės teorijos idėjas, „Steveno Seidmano poststruktūralizmas tiesiogiai kalba apie *kultūrinį pertrūkį* tarp socialinės aplinkos ir profesionalių sociologų, tarp dialogo ir dialogo neigimo, tarp marginalizuojamų socia-

linių bei sociologinių identiteto perskyrų ir rutininio manipuliavimo mokslinio pažinimo idėjomis (Dumont 2008; 1–9).

Iš karto atkreipsime dėmesį į nuviliančią (tikėkimės, kad tik iš pirmo žvilgsnio) smulkmeną: *pagrindinio teksto*, kurį pasirinkome analizuoti šioje dalyje, apimtis – tik penkiolika puslapių. *Kritikos kritikos* nuostata (primenant, kad *nusivylimui* įvairiomis prasmėmis dar ne pabaiga, o veikiau pradžia) reikalauja paaiškinti skaitytojui, ypač dėmesingam, kokiais kriterijais arba sumetimais remiantis atrinkta Steveno Seidmano *postmodernioji socialinė teorija*. Kitaip sakant, ar neapgaukinėjame skaitytojo, pasirinkdami siauros apimties teksto rodos, beviltiškai skęstančio plačioje ir gilioje šiuolaikinių sociologijos teorijos paradigmų juroje, analizę?⁵

⁵ Iš karto reikia pasakyti: nors straipsnis „Sociologijos teorijos pabaiga. Pomodernioji viltis“ (Seidman 1991a) yra palyginti trumpas, tačiau reikšmingas. Šis straipsnis, 1991-aisiais publikuotas Amerikos sociologų asociacijos žurnale *Sociological Theory* (vyr. redaktorius – Jeffrey Alexanderis), leidžiamame Jeilio universitete, sulaukė nemažai atgarsių, įvairių komentarų ir atitinkamos analitinės teoretikų kritikos. Čia ji nagrinėsime įtraukdami pagrindinius minėtos kritikos, poliloginės teoretikų reakcijos, dėmenis. Analizuosime šį tekstą dar ir dėl to, kad Seidmano *socialinės teorijos* koncepcijos brėžiamos ribos ragina svarstyti pačias sociologijos kaip disciplinos formavimosi prielaidas ir normatyvines jos perspektyvas. Skaitytojui, kuris mažiau domisi socialinės teorijos keliais ir klystkeliais, priminsime, kad čia minimas Steveno Seidmano straipsnis įtrauktas į jo paties sudarytą knygą *The Postmodern Turn. The Perspectives on Social Theory* (Seidman 1994b). Seidmano straipsnyje artikuluojamos koncepcinės gairės atliepia *pereigą*, susijusią su poststruktūralizmo/postmodernizmo idėjomis. Tereikia pažvelgti į minėtos knygos sandarą, apimančią *postmodernizmo idėjas, antiepiistemologinių principų, retorikos, naracijos* bei *kritikos pagrindų, postmodernizmo empirinės analizės, postmodernizmo literatūros teorijos* eksplikacijas, o ir autorių, surinktų į postmodernųjį visetą, sąrašą: čia randame Jean-François Lyotardą, Michaelį Foucault, Richardą Rorty, Cornelį Westą, Donna Haraway, Steveną Seidmaną, Normą Alarcón, Judith Butler, Renato Ronaldo, Zygmuntą Baumaną, Jamesą Cliffordą, Richardą Harwey Browną, Nancy Fraser, Lindą Nicholson, Charlesą Lemertą, Joan Scott, Lee Edelmaną. Jei tik pradėsime skaičiuoti, kiek tarp visų išvardintų asmenų esti „tikrų sociologų“, greitai prieisime „liepto galą“, – santykis tarp *postmodernizmo ir sociologijos*, apimantis humanistinį, filosofinį, intelektinį, meninį planus, yra gerokai imlensis, nei „įprasta“. Aptariamuju laikotarpiu publikuojama nemažai knygų, puoselėjančių naują sociologijos idėją, vadinamą, reikia pripažinti, pernelyg miglotu „postmodernizmo“ vardu. Skirtina Steveno Seidmano bei Davido G. Wagnerio (1992) redaguota knyga *Postmodernism and Social Theory: The Debate over General Theory*, kurios autorių sąrašą papildė teoretikai, siejami su naujomis *postpozityvizmo* (įskaitant Jeffrey Alexanderį), *kritinės teorijos* (įskaitant Craigą Calhouną), postmoderniojo feminizmo (įskaitant Lindą Nicholson) idėjomis, o taip pat – postmodernizmo kritikais (įskaitant Jonathaną Turnerį).

Ar laikas nusivilti, ar vis dar saugoti viltį? Ir taip, ir taip, – atsakysime dialektiškai, stengdamiesi tinkamai įvertinti *nusivylimo* ir *vilties* sąveiką. Šiuolaikinės sociologijos teorijos apimtis, ypač jos sandaros požiūriu, yra sudėtinga. Taigi autorių ir koncepcijų atranka – nelengvas dalykas, ypač aiškių kriterijų artikuliacijos požiūriu. Čia, kaip *pagrindinį*, renkamės ne *indiferentiškos diferenciacijos* kriterijų (t.y. pliuralizmo sąlygomis atrandančią „dar vieną“ teoriją), bet *normatyvinės diferenciacijos* kriterijų. Antrasis kriterijus skatina daugiau dėmesio skirti: pirma, reflektiviam santykiui su „dvejopa“ sociologijos istorija – a) mažiau formalizuota klasikine moderniąja (nuo XVIII a. vidurio iki XX a. pradžios), b) labiau formalizuota institucine moderniąja (nuo XX a. trečiojo dešimtmečio iki dabartinių dienų); antra, „dvejopo“ normatyvinio pobūdžio santykiams a) tarp sociologijos ir moralės, b) tarp sociologijos ir politikos.

„Sociologijos teorijos pabaiga“ įvardija du analitiškai skirtingus tarpsnius – *mokslinį* ir *moralinį*. Pirmojo, mokslinio, tarpsnio kraštutiniai traktuojami normatyviškai: kaip pabaiga, kurios tikimasi dėl *vienpusiškos* pagrindžiamojo mokslo raidos. Antrasis, moralinis, tarpsnis, kurio ištakos – dar prieš mokslinį tarpsnį egzistavusi klasikinė socialinė teorija, yra formuluojama *analitinė kritinė alternatyva*, dėl kurios formos ir turinio santykio turėtų tęstis argumentuota diskusija:

„Sociologijos teorija suskaidyta į „mokslinę“ ir „moralinę“ socialinių mokslų vizijas. Mokslinis požiūris traktuoja socialinius mokslus, pavyzdžiui, sociologiją, antropologiją, politikos mokslus, kaip vienintelį metodą, sugebantį teikti tikrą socialinį

žinojimą. Jei – kaip teigiama – mūsų sveikas protas, kasdienės socialinės idėjos, o taip pat socialinės poetų ir rašytojų išvalgos atspindi asmenines nuomones ir prietarus, tai socialiniai mokslai teikia mums realų ir tikrą žinojimą. Socialinių mokslų idėjos atspindi pasaulį, – priešingai negu kasdienybės žmonių idėjos, atspindinčios individualius interesus ir subjektyvų patyrimą. <...>

Tačiau liūdna tiesa yra ta, kad moralinė viltis, kurią giliai jaučia daugelis socialinės srities mokslininkų, nėra pripažįstama kaip svarbus kriterijus, kuriuo remiantis būtų galima nustatyti socialinio tyrimo ir teorijos vertę. Daugumai socialinės srities mokslininkų tai yra tik viltis, širdimi jaučiama viltis, kuri vis dėlto nedaro įtakos sprendžiant apie metodus, sąvokas, aiškinimą ir mokslinius tikslus. Tai nereiškia, kad jų vertybės ir moralinės socialinės srities mokslininkų vizijos lieka už socialinio tyrimo ribų. Kad ir kaip socialinės srities mokslininkas norėtų atsiriboti nuo savo moralinių įsitikinimų, jie lieka. Deja, nors moraliniai įsitikinimai įtraukiami į socialinės srities mokslininkų darbą, jie nei pripažįstami, nei integruojami.

Tačiau yra socialinės srities mokslininkų, kurie aiškiai pripažįsta moralinį savo veiklos įsipareigojimą kaip pagrindinę paskatą. <...> Ne visi teoretikai, įsipareigoję moralei socialinių mokslų vizijai, nori atsiriboti nuo mokslinio pagrįstumo principų. Pavyzdžiui, Marxas, o dabartiniu laikotarpiu Habermas, siūlo jungti: kritinį socialinį mokslą. Kiti teoretikai, kaip matysime, neigia ryšį tarp humanitarinių tyrimų ir mokslinės vizijos. Jie išvaizduoja po-mokslinį (angl. *postscientific*) humanitarinių tyrimų būdą, kurio vertinga paskirtis – būti viešojo švietimo ir moralinio argumentavimo tarpininkais.“ (Seidman 1994a; 6–9)

Kaip rodo šioji ilgesnė citata, pagrindinis probleminis klausimas, kurį kelia Seidmanas, yra *kriterijų*, nuo kurių palapsniui atsiribojo XX a. epistemologijos mokslas, problema. Atkreiptinas dėmesys į nuorodą: tai ne tik *vidinių* sociologinio darbo pasidalijimo kriterijų (susijusių tik su pačios sociologijos sandara, sudedamųjų dalių tarpusavio

ryšiais, kaip kad Burawoy'aus koncepcijos atveju), bet ir *išorinių kriterijų* (kompleksiškų santykių su kitomis humanitarinėmis ir socialinių mokslų disciplinomis) problema. Visos intelektualinės disciplinos, – pritarume Peteriui Winchui, – vienu ar kitu laikotarpiu susiduria su filosofinėmis dilemomis (Winch 1990; 42). Tačiau sociologija susiduria su filosofinėmis dilemomis pavėluotai (jei palyginsime, sakykim, su postmoderniąja antropologija, literatūros teorija, istoriografija), šokiruodama pati save gerokai stipriau, daug skausmingiau, daug mažiau pasitikėdama savimi, negu paminėtos disciplinos ir filosofija.⁶

Vienas pagrindinių čia formuluojamų teiginių yra tas: Seidmano socialinė teorija, 1) objekto analizės, 2) struktūrinio prielaidų lygmens ir 3) kritikos gylio požiūriu, yra universalesnė, negu Michaelo Burawoy'aus. Dar prieš prisimindami dilemas, su kurioomis susiduria Michaelo Burawoy'aus globali *viešosios sociologijos* idėja, dar prieš kritiškai tikrindami Steveno Seidmano formuluojamus kriterijus bei teiginius suformuluokime bendresnį, intelektualinės kultūros požiūriu,

hipotetinį teiginį, atliepiantį tiek Seidmano, tiek ir kitų kritiškų sociologų nuostata (kuria, reikalui esant, galima tikrinti empiriškai): *nusivylimas* yra viena pagrindinių *kritinės/negatyvios intelektualinės savivokos* prielaidų.

Ši *negatyvi* mentalinė jausena potencialiai reikšminga kuriant pozityvias socialines *teorines alternatyvas*. Kviesdami atidžiau įsižiūrėti į savitą mentalinės ir jausminės kilmės reiškinį, kuris nepelnytai primirštas, sumenkinamas, nuvertinamas, priminsime reikšmingą *dialektinį* aspektą: sociologinis nusivylimas ne tik diagnozuoja, bet ir teikia vilties, o kartu – gairių vaizduotei bei naujų paskatų kokybiškai interpretuojant sociologines idėjas. Savirefleksyvus *atsisveikinimo su dominuojančia intelektualine tradicija* gestas, kurį randame Seidmano tekste, pirma, yra skvarbi ir įžvalgi diagnozė, o drauge rūstus akademinis nuosprendis ir Vakarų, ir ne Vakarų sociologijose instituciškai įsišaknijusiai, nekritiškai veidrodinei *optimizmo/narcizmo* jausenai, antra, noras keisti nusistovėjusią dalykų padėtį ieškant *Sociologijos be veidrodžių*.⁷

⁶ Be abejo, šis pastebėjimas yra santykiškas: Richardo Rorty (1979, 1982, 1991, 1999) *antiepistemologinė*, kaip ir Steveno Seidmano, kryptis gali šokiruoti toli gražu ne vieną analitinės krypties filosofą, o ką jau kalbėti apie pagrindžiamojo sociologijos mokslo atstovus (veiksmažodžio formą „gali šokiruoti“ čia pasirinkome tam, kad nereikėtų perkrauti teksto gausiu Rorty, buvusio analitinio filosofo ir analitinės filosofijos kritiko, kritikų sąrašu). Sociologiniu požiūriu, svarbu tai, kad Rorty padeda skaidriai įsiskverbti į filosofinę/sociologinę problemą: kad filosofų/sociologų žodyne „griežtumo“ ir „moksliškumo“ prielaidos, glūdinčios „savaiame suprantamoje“, retai artikuliuojamoje realybėje, iš esmės nesiskiria nuo visų kitų humanitarinių kultūros mokslų.

⁷ „Filosofija be veidrodžių“ – šitaip pavadintas VIII-asis Richardo Rorty veikalo *Filosofija ir gamtos veidrodis* (Rorty 1979) skyrius. Nors čia analizuojamame tekste tiesioginių sąsajų su Richardo Rorty „postmoderniąja filosofija“ ne tiek daug, tačiau Seidmano idėjos artimai susišaukia su Rorty idėjomis. Abu jie kalba apie profesinių tradicijų „pabaigas“ kritikuodami klaidinančią perskyrą tarp *sisteminio profesionalumo* ir *edifikuojančio profesionalumo*: „Edifikuojantys filosofai niekada negali pabaigti filosofijos, bet jie gali padėti apsaugoti ją nuo pastangų žengti saugiu mokslo keliu“ (Rorty 1979; 372). Edifikuojančios filosofijos pa-

„Dabartinis mūsų suvokimas, ką reiškia būti filosofu, yra taip glaudžiai susijęs su kantiškais pastangomis subendravardiklinti visas pažinimo pretenzijas, jog sunku įsivaizduoti, kas būtų filosofija be epistemologijos. Kalbant apibendrintai, sunku įsivaizduoti, jog kuri nors veikla galėtų būti vadinama „filosofija“, jei ji nebūtų susijusi su pažinimu, – jei ji nebūtų kuria nors prasme pažinimo teorija, arba metodu, kurio paskirtis – įgyti pažinimą, bent jau patarimas, kur galima rasti vieną ar kitą itin svarbią pažinimo rūšį. Šis keblumas kyla iš sampratos, vienijančios platonistus, kantianinkus ir pozityvistus: kad žmogus turi esmę, tiksliau, gebėjimą rasti esmes. Samprata, kad mūsų pagrindinė užduotis yra tiksliai atsispindėti mūsų pačių Veidrodiškoje Esmėje, mus supančioje Visatoje, papildo sampratą, bendrą Demokritui ir Descartes'ui, – kad Visata sudaryta iš labai paprastų, aiškiai artikuliuojamų pažinių daiktų, kurių esmių pažinimas teikia žodyną-visraktį, leidžiantį subendravardiklinti visus diskursus.“ (Rorty 1979; 357)

Stevenas Seidmanas, kaip ir Richardas Rorty, radikaliai kritikuoja humanitarinio mokslo *scientizaciją*, „nuosekliai kantiškas“ (o kalbant sociologiškai, „operacionalizacines/verifikacines“) pastangas *subendravardiklinti* visus pažinimo būdus, nes bendravardiklinimas galiausiai veda savireferentiško, narciziško standartizacijos, suvienodinimo, profesionalizacijos akligatvio link. Asketiško režimo, siejamo su instrumentine mokslo funkcija, padariniai natūralizuojami mentalinėje procedūrinio etnocentrizmo jausenoje: kai pilietis susitapatina su mokslininko vaidmeniu, „jis ar ji patiria virsmą, analogišką kitam, – kai civilis asmuo tampa karei-

viu arba vienuole“ (Seidman 1994a; 321). Seidmanas, kaip ir Rorty, atkreipia dėmesį į „kareivišką“, arba „vienuolišką“ etosą, – *sunku įsivaizduoti, kas būtų sociologija be operacionalizacijos/verifikacijos*, – drauge kviesdamas tinkamai įvertinti „įgimtus“ socialinio mokslo kilmės prieštaravimus: „Nuo pradžios mokslas apgaubiamas prieštariniais vaizdiniais: mokslas kaip tiesa, kaip universalus pažinimas ir mokslas kaip išlaisvinantis, išvaduojantis žmoniją iš tamsos, nemokšiško, prietarų projektas“ (ten pat).

Švietimo amžiaus mokslinio pažinimo pažadai – išvaduoti žmoniją iš priespaudos ir vesti ją į laisvę sėdus į *mokslinio pažinimo visureigį* (ten pat; 1) – baigiasi tuo, kad *sociologijos teorija* ir *sociologija* vis labiau ir labiau atsiskiria nuo viešojo gyvenimo, darydamos žalą ir sau pačioms, ir viešajam gyvenimui (ten pat). Seidmanas kelia klausimą, kodėl universaliose moderniojo pažinimo abstrakcijose sunyksta *vietos* (socialiniai, moraliniai, ideologiniai, praktiniai, politiniai ir pan.) pasakojimai, kuriuos ištrina – dėl „savime suprantamų“ mokslinio dominavimo priežasčių – sociologijos teorija? Kodėl sociologijos teorija, ištrynusi gyvus vietos pasakojimus, siekia empiriškai pagrįsti tik mokslines, apvalytas nuo tankių kontekstinių prasmų, abstrakcijas? Taigi Steveno Seidmano normatyviškai postuluojuama „pabaiga“, formuluojama kaip radikali universalijų/neutralijų aiškinimo schemų kritika, nėra savitikslių. Jei prisimintume *I-oje* Michaelo Burawoy'aus

skirtis: *užuot bandžius rasti tiesą, – tęsti šneką* (ten pat; 373). Atkreiptinas dėmesys į *naujo kultūros mokslo* sampratą, kuri randasi Steveno Seidmano, Jeffrey Alexanderio ir kitų čia aptariamų sociologų tekstuose: kultūrinis edifikuojančio filosofo vaidmuo, kaip teigia Richardas Rorty, – „padėti išvengti saviapgaulės, kuri randasi iš įsitikinimo, kad mes pažįstame save pažindami objektyvių faktų aibes“ (ten pat).

tezėje aprašytą paskutiniųjų dešimtmečių ideologinių žirklių „judesį“ tarp a) *sociologinės kairės* ir b) *globalizacinės dešinės* (Burawoy 2007; 25–7), būtų lengviau suprasti analogišką epistemologinių-ideologinių žirklių „judesį“ tarp a) socialiai kritiškos moralinės analizės ir b) ciniško, objektyvistinio, vertybiškai neutralaus mokslo (Seidman 1991a; 144). Seidmano kritika, taikoma ne vien dabarties, bet ir istoriniu-genealoginiu atžvilgiais, palyginti su Burawoy'aus kritika yra universalesnė, apimanti visas, be išimties, didžiąsias naracijas, tiek „kairiąją“ Karlo Marxo, tiek „dešiniąją“ Talcotto Parsonso.

Genealoginiu požiūriu, problema yra ta, kad visai sunyksta *dialektinė įtampa*. Vienkryptė kaupiamąjį mokslo apologija suteikia šansą organizaciškai rasti humanitarinių tyrimų scientizacijai. Sociologijos kilmė – *dualistinė*, kaip teigia Seidmanas, tačiau sociologija, siekdama tapti suvienodintu *veidrodinės esmės* mokslu, išranda autoritarinį žodyną ir atitinkamą asketizmo etosą tariamai atspindintį grynąsias, *epistemologiškai nesuterštas*, reprezentacijas. Dialektinė *mokslo kaip tiesos* ir *mokslo kaip išlaisvinančio projekto* įtampa (*dvilypumas* kaip sociologijos kūrybiškumo prielaida) ne tik kad neišsaugoma, bet ir naikinama formalistinėje procedūrinėje askezėje. „Tiesos“ diskursas, įskaitant pirmiausia *techninę-dedukcinę* sociologijos teorijos ir *techninę-procedūrinę* sociologijos puses, kaip įrodinėja Seidmanas, institucionalizuojamas. „Tarp XVIII a. ir XX a. mokslas tampa autoritarine kalba, kurios prievolė – sakyti tiesą apie socialinę tikrovę“ (ten pat; 322).

Pratęsiant Seidmano argumentą galima

pridurti: *dvilypumas*, vartojant sociologinį žargoną, *dualizuojamas*. *Sociologijos teorija* paverčiama a) formalistinėmis abstrakcijomis, o *sociologija* – b) verifikacinėmis procedūromis. Kitaip tariant, *dialektinė dvilypumo* įtampa naikinama, o formalūs *dualizmo* principai iškeliami į pirmą vietą: randasi „sociologija“ (empirinė sociologija) ir „sociologijos teorija“ (teorinė sociologija), „makrosociologija“ ir „mikrosociologija“, „daugiskaitinė sociologija“ (specializuotos jos sritys) ir „vienaskaitinės sociologijos“ (autonomiškos paskirų sričių, padalinių specializacijos).

„Mokslinis pažinimas“ sėkmingai institucionalizuojamas, kaip pažymi Seidmanas, 7-ame dešimtmetyje ir 8-ojo dešimtmečio pradžioje: studentų skaičius staiga šokteli, o sociologijos katedros darosi prestižinės; ir nors jaunoji karta galbūt slapta šaiposi iš funkcionalizmo šmėklos, galiausiai triumfuoja Parsonso teorija (ten pat; 13). Formalizavimas galiausiai baigiasi reliatyvistiniu procedūrinu reiškiniu, kuris savo nepakeičiamai sunkiu, *savireferentišku* (vartojant paties Seidmano terminus) svoriu užgula gyvybingą, *dialektinę*, bet trapią *sociologijos idėją*. Ir ne tik *sociologijos*. Sociologija yra moderniosios Švietimo kultūros dalis: „Jei abejojama moksliniu humanitarinių tyrimų projektu, tai galbūt tai yra platesnės apimties Vakarų kultūros krizės simptomas“ (ten pat; 324).

Tačiau *tais pačiais dešimtmečiais* formuojasi ir skeptiška karta, liudijanti dialektikos tiek gyvenime, tiek kultūroje gyvybingumą. Sociologijos visureiği iš tiesaus (modernaus) kelio išverčia – ir tiesiogine, ir perkeltine

prasmėmis – radikalūs 1968-ųjų gegužės politiniai sąjūdžiai ir paralelinė „poststruktūralistinė“ mokslinio pažinimo pagrindų kritika (ten pat). Būtent skeptiškas nusivylimas pagrindžiamuoju moderniojo mokslinio pažinimo projektu išsaugo *dialektikos* idėją, kuri sustiprina savo autonomišką teorinį pagrindą paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais išplėtojus „amerikinę diskusiją dėl postmodernizmo“, arba „poststruktūralistinę diskusiją, kupiną nerimo ir kartėlio“, kaip ją įvardija Claytonas Dumont'as (Dumont 2008; 78–108).

Ne tik istorinės ir autobiografinės šešiasdešimtųjų nuorodos,⁸ bet ir kritikos apimtis liudija, kad Seidmano koncepcinė alternatyva – *radikali*. Seidmano žvilgsnis, pradžioje užkabinęs specifines „sociologijos teorijos“ dilemas, paskui vis labiau plečiasi artėdamas prie universalios *pagrindžiančiosios* kultūros formos (savo kilme specifinės, „vakarietiškos“) ir jos arogantiško turinio kritikos. Moderniuose pasakojimuose žmonijos istorija, pasak Seidmano, iš tikrųjų perteikia Vakarų istoriją. Ne-vakarų visuomenės susiejamos su paraštės padėtimi praityje, dabartyje ir ateityje: „Didieji modernistai ne tik tvirtina, kad Vakarų modernybė paskatino procesus, turinčius pasaulinę reikšmę, bet ir tai, kad modernizacija apėmė universaliai pagrįstas gyvenimo formas (pavyzdžiui, mokslą, biurokratiją, socializmą, organiškąjį solidarumą, sekuliarizmą). Nesunku išvelgti, jog

už išaukštinto modernistų intelektualizmo slypėjo ekspansinė kolonializmo amžiaus politika“ (Seidman 1991a; 138–9).

Teorinis ir metodologinis radikalumas – pakankama priežastis savirefleksijai apie sociologijos teorijos „pabaigą“. Nenuostabu, kad Laurel Richardson apibūdina Seidmano pastangas kaip reikšmingą postmodernizmo imperatyvą – „galimybę išgelbėti sociologiją nuo pačios savęs“ (Richardson 1991; 173). Steveno Seidmano „Sociologijos teorijos pabaiga“, – komentuoja Charlesas Lemertas, – drąsaus rašymo būdo pavyzdys. Nors tai suerzins, galbūt supyks, daugelį sociologų, laikančių save teoretikais, Seidmano gestas yra draugiškas. Tai mėginimas atgaivinti, galbūt išgelbėti, dalyką, nes Seidmano kritika yra niekis, palyginti su kitų sričių – antropologijos, istorijos, politikos, literatūros, feminizmo – tyrinėtojais, anksčiau *pirmiausia* žvelgusiais į sociologų tekstus, o dabar vargu ar apskritai juos pastebintys (Lemert 1991; 164).

Vadovaudamiesi metodiniu tekstų *pradžios* ir *pabaigos* tankumo principu, pažvelkime į *trijų skirtingų* Seidmano tekstų *pradžias*: 1) pirmame atsiskleidžia nusivylimas sociologijos teorijos epistemologija – jos savireferentiškumu/narcisizmu; 2) antrame – nusivylimas modernybės/Švietimo kultūra; 3) trečiame – nusivylimas laisvės pažadais, kuriuos racionalistinės-instrumentinės pažangos korifėjai nerūpestingai žarstė ir

⁸ „Pagal kilmę esu šešiasdešimtųjų vaikas. Mečiau mokyklą, vartočiau narkotikus, žvelgiau į savo kūną kaip į malonumą ir maišto šaltinį, žygiavau tikėdamasis pakeisti pasaulį. Įsivaizdavau socialinę sritį kaip didžiulį galimybių lauką savo paties ir kolektyviniam atsinaujinimui. Kai šešiasdešimtųjų laikas baigėsi narkotikais, prievarta ir arba politiniu ekstremizmu, arba liberaliais išpareigojimais, kartu su vidurinėsios klasės būriais peržengiau aukštosios mokyklos slenkstį“ (Seidman 1994a; vii).

tebežarsto žmonijai. Taigi: Seidmano, atsivaujančio plačiam kritiškų intelektualų, nepadalintų į humanitarinių ir socialinių mokslų stovyklas, sluoksniui, nusivylimas yra struktūrizuotas: nuo formalios sociologijos teorijos kritikos pereinama prie pačių sociologijos teorijos ištakų, o galiausiai kviečiama intelektualiai svarstyti *laisvės galimybių* globalėjančiame pasaulyje sąlygas.

I.

„Sociologijos teorija pasiklydo. Ji iš esmės prarado savo socialinę ir intelektualinę reikšmę; atsirbojo nuo konfliktų ir viešųjų diskusijų, klestėjusių praeityje; apsirbojo tik savimi ir pasidarė absoliučiai savireferentiška. Šiandieną sociologijos teorija kuria ir ja remiasi beveik tik sociologijos teoretikai. <...> Jos intelektualinis ir socialinis uždumas susijęs su nuolatiniu krizės jausmu, apėmusiu šiuolaikinę sociologijos teoriją. Šis nelaimės signalas kyla iš jos pamatinio projekto: noro sukurti pagrįstumo principus ir apibendrintą visuomenės teoriją.

Norėdami atgaivinti sociologijos teoriją privalome atsisakyti scientizmo, t.y. vis stiprėjančio absurdiško reikalavimo atstovauti Tiesai, epistemiškai privilegijuotam diskursui. Turime liautis ieškoti pagrindų, nebesiskverbtį į vienintelę patikimą, pagrįstą prielaidų visumą, į atitinkamą koncepcinę strategiją, aiškinimą. Sociologijos teorija bus atgaivinta, kai ji taps „socialine teorija“. Mano sociologijos teorijos kritika ir socialinės teorijos kaip socialinės naracijos, turinčios moralinę paskatą, idėja sietina su postmodernizmo koncepcija.“ (Seidman 1991a; 131)

II.

„Modernių Vakarų šerdis – Švietimo kultūra. Prielaidos, postuluojančios žmonijos vienybės, individo kaip kūrybiško, formuojančio visuomenę ir istoriją, asmens, Vakarų pranašumo, mokslo kaip Tiesos, tikėjimo pažanga idėjos – esminės Europai ir JAV. Šioji kultūra dabar išgyvena krizę. Kultūros sutrikimo ženklų randame visur. Tai – religinio fundamentalizmo formavimasis, pagrindinių socialinių institutų autoriteto

nykimas, Vakarų politinių ideologijų ir partijų silpnėjimas, kultūriniai karai dėl literatūros ir estetikos kanonų bei pažinimo paradigmu. Vakarų visuomenėse – visa apimantys socialiniai ir kultūriniai pokyčiai. „Pomodernumo“ sąvoka apima bent jau kai kuriuos šių socialinių pokyčių aspektus.

Modernybė toli gražu nesibaigia. Daugumoje pasaulio dalių modernizacija tebėra pagrindinis socialinis tikslas. Trečiojo Pasaulio visuomenės perima modernizuojančias technologijas ir ideologijas. Visuomenių, kurioms būdinga agrarinė ekonomika, pliuralistinės lokalinės kultūros tradicijos ir paternalistiniai valdytojai, promodernizacijos elitas dažnai palankiai žvelgia į centralizuotą socialinę dinamiką ir Vakarų universalistines moralės ir pažinimo formas. Vakaruose modernybė tebėra įsitvirtinusi. Pagrindiniai modernybės ženklai neišnyko. Tai, pavyzdžiui, pramonė grindžiama ekonomika; politika, organizuojama pagal susivienijimus, politines partijas ir interesų grupes; ideologiniai debatai dėl santykiškų rinkos nuopelnų ir valstybės reguliavimo siekiant užtikrinti ekonomikos augimą ir gerovės visuomenę; institucinė diferenciacija ir vaidmenų specializacija, profesionalizmas, įsišaknijęs institucijose; pažinimas, dalijamas į disciplinas ir organizuotas pagal mokslinio švietimo ir pažangos ideologiją; savęs išganymo kultūros viešas garbinimas ir išsilaisvinimo viltis. Modernybė dar neišsėmė savęs; ji gali patirti krizę, tačiau ji tebeformuoja mūsų gyvenimo bruožus.

Jeigu modernybė dar neužsibaigia, tai kokia prasmė kalbėti apie „postmodernų posūkį“? Iš dalies nėra jokios prasmės, jei kalbame apie nevakarų (Afrikos, Kinijos, Islamo) visuomenes ir galbūt daugelį Rytų Europos visuomenių. Diskusija apie postmodernizmą išsižiebė tik Vakaruose, ypač Prancūzijoje ir JAV, mažiau – Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje ir Australijoje. Civilizacinių pokyčių į postmodernybę idėją išplėtojo iš esmės Vakarų intelektualai, dažniausiai akademikai; daugelis jų susiję su socialinėmis 7-ojo ir 8-ojo dešimtmečių revoliucijomis. Kitaip sakant, postmodernaus posūkio paskelbimas turi būti registruojamas kaip dabartinės Vakarų istorijos dalis.“ (Seidman 1994b; 1–2)

III.

Modernioji socialinė teorija apie savo egzistavimą paskelbė artikuliuodama nepaprastą pažadą: padėti žmonijai išsivaduoti iš priespaudos ir siekti laisvės veržiantis pirmyn mokslinio pažinimo visureigiu. Suvokdami žmogiškas sąlygas kaip socialinį faktą, socialiniai mokslai tikėjosi sukurti žmogiškumo galimybę racionaliai formuodami savo lūkesčius. Jei socialiniai papročiai ir institutai – žmonių veiksmų, bet ne prigimtinės ar dieviškosios teisės, produktai, tai argi jie nėra skirti padėti visai žmonijai?

Moderniosios socialinės teorijos iščiose – tikėjimas, kad mokslas gali padėti kuriant geresnį pasaulį. Socialinis mokslininkas žengė pirmyn kaip viešasis švietėjas ir gynėjas, kurio pagrindinė užduotis – viešasis švietimas. Socialinės srities mokslininkai stengėsi diegti pažinimo principus kartu atskleisdami pavojus laisvei ir socialinės pažangos lūkesčiams. Socialinių mokslų pirmtakai – Montesquieu, Condorcet, Marxas, Comte'as, Weberis, Charlotte Perkins Golman ir W. E. B. Dubois – įžvalgiai tyrinėjo socialinės tikrovės kilmės ir prasmės klausimus. Jų idėjos atliepė reikšmingus viešosios moralės ir politikos – nelygybės kilmės, biurokratinės grėsmės laisvei, juodųjų padėties visuomenėje, moterų eksploatavimo – klausimus. Dalykas tas, kad humanitarinių mokslų klasikai vertino pažinimo principus kaip viešojo švietimo ir socialinės pažangos gaires.

Šiuolaikinė sociologijos teorija neatsisako šios socialinės misijos. Sociologai kritiškai vertina dabartinį amžių, stengiasi įvairiapusiškai šviesti visuomenę. Tačiau sociologijos teorija ir sociologija vis labiau ir labiau atsiskiria nuo viešojo

gyvenimo kenkdama ir pačiai sociologijai, ir viešajam gyvenimui. Kai sociologijos teoretikai atsisako savo, kaip viešųjų švietėjų, vaidmens, jų idėjos praranda socialinį atsikaitomumą. Be to, viešojo erdvė kenčia ir dėl mažėjančio sociologijos autoriteto. Sociologija buvo viešųjų diskusijų apie asmenybę, visuomenę ir istoriją katalizatorius. Kai sociologai užsidarė į parapinius padalinius, viešieji pareigūnai, aktyvistai, politikai, žurnalistai ir žiniasklaidos komentatoriai pasisavino pagrindinį viešųjų intelektualų vaidmenį.“ (Seidman 1994a; 1–2)

Šios trys Seidmano „pradžios“ rodo, kad Steveno Seidmano *postmoderniosios socialinės teorijos* koncepcija siekia išvengti *provincialumo* tiek sinchroniniu, tiek diachroniniu atžvilgiais: kritikuojama dominuojanti pasaulyje, tačiau „provincionali“, savi-referentiška „Vakarų sociologijos“ forma ir jos turinys drauge apčiuopiant istorines šios formos ištakas ir formuluojant normatyvinius teiginius globalios sociologijos, į pirmą vietą keliančios *žmogų ir joljos laisvę*, vardu. Prielaidų analizės, pasirinktų kriterijų ir objekto kritikos požiūriu, Steveno Seidmano, kitaip nei Michaelo Burawoy'aus, koncepcija, yra universalesnė, atliepianti ne tik *specifinio* konteksto, „Vakarų“ teorizavimo tradicijos, bet ir *globalios sociologijos* lūkesčius.⁹

⁹ Kaip įrodinėta III-ioje šios esė dalyje, Burawoy'us, formuluodamas *viešosios sociologijos* paradigmą, susiduria su prieštaravimu tarp *universalios* turinio ir *nacionalinės* formos. Burawoy'aus sociologinė koncepcija, turinio požiūriu, yra *kosmopolitinė*, tačiau, teorinės formos požiūriu, – *moderni-nacionalistinė*. Pakartotina, jog esminis klausimas – ne tik „Ar nauja kompleksiška idėja gali tapti globalia paradigma?“, bet ir „Kaip gali?“ Ar lanksti struktūrinė jungtis, apie kurią kalba Burawoy'us ir kuri šiandieną randama „Amerikos“, arba „Vakarų“, sociologijoje, yra tinkama ir pakankama globalios sociologijos plėtos prielaida? Ar diferencijuotos struktūros trūkumas globaliu mastu nekliudys įgyvendinti istorišką uždavinį, – kurti globalią sociologiją, kurios nevaržytą tradiciškai nusistovėjusios struktūrinės funkcionalistinės, būdingos nacionalizmo amžiui, formos, o taip pat – hierarchinės „Vakarų ir „Rytų“, arba „Šiaurės ir Pietų“, sociologijų perskyros. Problema – globali, nes keičiantis socialinėms politinėms sąlygoms, keičiasi ir pilietiškumo/ socialumo formos, įskaitant ir sociologines aiškinimo/supratimo struktūras.

Nors Michaelo Burawoy'aus puoselėjama „keturių padalinių simetrijos“ idėja normatyviškai taip pat atstovauja atviro ir lankstaus *globaliojo* profesinio darbo pasidalijimo perspektyvai, Burawoy'us nepakankami atsižvelgia į netolygias institucines – *hierarchines, asimetriškas* – Vakarų/Rytų, arba Šiaurės/Pietų, perskyras: jei pirmoji perskyrų pusė *jau turi* išplėtotas *analitinę* ir *kritinę* dalis, tai antroje perskyrų pusėje *analitinės* ir *kritinės* dalių labiausiai trūksta. Todėl netolygus *teorinis* darbo pasidalijimo santykis tarp Vakarų/Rytų *realiai* gali išlikti ir netgi stiprėti, jei tik bus laikomasi nekritiškos pagrindimo/atspindėjimo ideologijos, kurios abejotina užduotis – tiksliai atsispindėti *mūsų pačių* Veidrodiškoje Esmėje. Kadangi *kritinės teorijos* funkcijos redukuojamos į specializuotą profesionaliosios sociologijos kritiką (žr. Valantiejus 2010; 42–9), Burawoy'aus požiūris darosi prieštaringas. Viena vertus, jis ragina (drauge su Seidmanu) grįžti prie *viešųjų diskusijų*, tęsti polilogą, o ne ieškoti pagrindimo tiesos, kita vertus, susiaurina kritinės teorijos kaip autonomiškos teorijos principus. Burawoy'us, neapdairiai nukapodamas vertikalias, istorines *kritinės teorijos* šaknis (tai, žinoma, nėra jo intencija, bet veikiau numanomas funkcinio simetrinio modelio taikymo nacionaliai ir globaliai padarins). Formaliai siaurindamas kritinę analitiką į specializuotą, dalinę kritiką, jis drauge naikina *autonomišką teorinį* viešosios diskusijos idėjos *pagrindą*. Viena vertus, Burawoy'us sistemingai kritikuoja scientizmą, kita vertus, akylai saugo šio episteminio projekto prielaidas: a) *pa-*

grįstumo principus ir b) *apibendrintos visuomenės teorijos* idėją.

Tiek Burawoy'us, tiek Seidmanas neketina griauti sociologijos teorijos kaip intelektualinės idėjos. Tai liudija Burawoy'aus *simetrijos* idealas ir Seidmano *sociologijos teorijos atgaivinimo* paskata: *sociologijos teorija* bus *atgaivinta*, kai ji taps “socialine teorija” (žr. čia cituojamą „pirmąją pradžią“). Tačiau, lyginant Burawoy'aus ir Seidmano kritikos apimtį, ryškėja pirmojo teoretiko koncepcijos etnocentriškumas. Pirmą, *Vakarų pranašumo, mokslo kaip Tiesos, tikėjimo pažanga* idėjos – esminės Europai ir JAV. Šioji kultūra dabar išgyvena krizę, – teigia Seidmanas. Antra, modernybė toli gražu nesibaigia: daugumoje pasaulio dalių modernizacija tebėra pagrindinis socialinis tikslas, Trečiojo Pasaulio visuomenės perima modernizuojančias technologijas ir ideologijas. Esant šioms asimetriškoms sąlygoms, globalios viešosios sociologijos „simetrija“, kurioje viešpatauja savireferentiška profesionalizacija (netgi kalbant apie JAV sociologinį darbo pasidalijimą; žr.: Agger 2001), darosi asimetriška, etnocentriška ir efemeriška. Nenuostabu: *pamatinį projektą*, kuri kritikuoja tiek Burawoy'us, tiek Seidmanas, remia institucinės struktūrinės *modernizacijos*, apimančios ir legitimacinės *pagrindimo technologijas*, sąlygos.

Štai kodėl svarbu ne tik nominaliai išsaugoti *kritinės teorijos padalinį*, bet ir naujai interpretuoti sociologijos *kilmės* ir *pras-mės* klausimus: negatyvią nusivylimo esamu sociologinio darbo pasidalijimu jauseną kritiškai pertvarkant, pirmą, į *normatyvi-*

nę *mentalinę jauseną*, antra, artikuliuojant *kritines analitines alternatyvas*.¹⁰ *Nusivylimo* ir *vilties* dialektika toli gražu ne visada iškeliamą į diskusinį, argumentavimo lygmenį. Dialektinės *pagrindo lūkesčių* artikuliacijos stoka yra viena pagrindinių priežasčių, dėl kurios atsiranda pasikartojantys – arba nevaržomo profesinio optimizmo, arba pesimizmo – protrūkiai, glūdinčios prieštarų, bet neišskinamų prielaidų gelmėse.

Sociologijos teorija yra *demokratinės kultūros* dalis, todėl jos problemos negali būti atrijamos nuo problemų, būdingų demo-

kratijos raidai. Kaip minėta pirmose dalyse, *nusivylimas sociologijos teorija* ir *nusivylimas demokratija* – abipusiškai susiję kintamieji dydžiai. Nagrinėta Michaelo Burawoy'aus *viešojo sociologija* ir beveik to paties pavadinimo (tik savikritiškesnė, objekto apibrėžimo požiūriu) Michaelo Sandelo *viešojo filosofija*, Steveno Seidmano *postmodernioji socialinė teorija* (sąrašą būtų galima plačiau išplėsti) svarsto santykio tarp epistemologijos, ideologijos ir demokratijos problemas, – socialinės arba *politinės teorijos taikymo praktikoje* (Sandel 1998; Sandel 2006) klausimus.¹¹

¹⁰ Šiam pertvarkymui, reikalaujančiam radikali *Sociologijos be veidrodžio* nuostatos, toli gražu ne visi pasirošę (tai rodo ir dažnas, tačiau, idėjų analizės požiūriu, bereikšmis, „postmodernizmo“ ir „nihilizmo“ idėjų tapatinimas). Jei pritarime, bent laikinai, Seidmano teiginiui, kad postmodernizmas yra a) diskusija, kuri b) randasi tik Vakaruose, tai, atsiribodami nuo postmodernizmo kaip nihilizmo (miglotai suvokiamo, tačiau, *moraliniu ad hoc* požiūriu, nepriimtino reiškinio), turėsime atsiriboti nuo *diskusijos* apie šį reiškinį, – apriorinė nuostata draus veltis į „amoralią“ diskusiją.

¹¹ Michaelo Sandelo konceptualizuojama *viešosios filosofijos* tema čia pasirinkta kaip dėmesio vertas lyginimo kriterijus. Visi trys paminėti teoretikai, kitaip nei dauguma XX a. vidurio *grynujų mokslininkų*, tariamai atsiribojusių nuo vertybių, eksplikuoja ir kritiškai įvertina epistemologijos, ideologijos ir demokratinės kultūros ryšius. Tačiau Burawoy'us, kitaip negu Seidmanas ir Sandelas, į pirmą vietą iškelia modernųjį, kumuliatyvinį epistemologijos pagrindą – „pagrįstus ir patikrintus metodus, sukauptus pažinimo būdus, orientuojančius klausimus ir konceptualias struktūras“ (Burawoy 2007a; 32); ir nors daugybė postuluojamų „viešųjų sociologijų“ sudaro tikėtiną atsvarą *pagrindimo privilegijoms*, numanomos „tarpusavio jungtys“ su „profesionaliąja“ ir „taikomąja“ sociologijomis – gana miglotos. Visa tai, kaip matysime, radikaliai kritikuoja Stevenas Seidmanas. Krinta į akis, kad Burawoy'aus simetriška koncepcija, palyginti su dviem kitomis, apribota iš esmės tik *XX a. sociologijos istorija*. Burawoy'aus požiūris į sociologijos istoriją yra dvilypis. Kritikuodamas sociologijos raidos trūkumus, jis atsiriboja nuo postpozityvizmo „radikalumo“, siekiančio kritiškai išsiaiškinti *modernybės kilmės* klausimus (E. Durkheimo ir T. Parsonso idėjos – pagrindinės). Todėl prielaidos, kuriomis remiantis formuluojama viešojo sociologija, yra epistemologiškai modernios. Burawoy'us remiasi Emilio Durkheimo *organiškojo solidarumo* koncepcija skirdamas *tradicinės viešosios sociologijos* ir *organiškosios viešosios sociologijos* tipus (ten pat; 28–31). Nors Burawoy'us, kaip ir Seidmanas, pabrėžia, kad organiškiosios viešosios sociologijos paskirtis yra sociologinė analizė, „glaudžiai siejama su matoma, tankia, vietine, dažnai oponuojančia publika“ (ten pat; 28), tačiau analizės prielaidos – episteminės mokslinės: tai pagrįsti ir patikrinti metodai, sukaupti pažinimo būdai, orientuojantys klausimai ir konceptualios struktūros. *Normatyviniu požiūriu*, Burawoy'us tinkamai artikuliuoja santykį tarp epistemologijos, ideologijos ir demokratinės kultūros, tačiau, *analitiniu požiūriu*, jis išleidžia iš akių autonomiškus *kritinės* socialinės teorijos, *kritinės* politikos teorijos sandus teikdamas pirmenybę *grindžiančiajai* sociologijos teorijai. Minėtą trūkumą padeda atskleisti Burawoy'aus ir Sandelo idėjų palyginimas. Michaelas Sandelas kritiškai vertina „abstrakčią“, ypač kai ji taikoma globaliai, *demokratijos iš viršaus* sampratą: „Dabartinis nerimo laikas ragina atkurti mūsų gyvenimo idealus, kuriais vadovaujamės. Kai demokratijos

Nagrinėdami (*III*-ioje dalyje) Michaelo Burawoy'aus *viešosios sociologijos* koncepciją, klausėme, ar pakankamai nuodugnai svarstyta naujoji pradžia, kurią profesinei bendruomenei siūlo simetriškas *keturių dalių modelis*, o be to, ar naujoji konvergencija yra tinkamiausias sociologijos istorijos galimybių įvertinimas, ar remdamiesi nauja autoritetinga sociologijos istorijos *sinteze*, rodos, apimančią visas paradigmines sociologijos kryptis, neužmiršime kitų gyvųjų, bet kol kas „palaidotų“ (matomų, bet nepastebimų) galimybių? Daryta vėliau

pakartoti keletą klausimų: ar, kodėl ir kaip turėtų baigtis „užsitęsusi krizė“; koks šios „pabaigos“ santykis su nauja „pradžia“?

Ir dar konkrečiau: ar pritartume, ar nepritartume (ir kodėl) teiginiui, kurį, kritiškai svarstydamas Michaelo Burawoy'aus koncepciją, formuluoja Davidas Brady's: „Vienas reikšmingiausių dalykų, kuriuos galėtų įgyvendinti viešoji sociologija, yra jos potencialus gebėjimas pakirsti šaknis pesimistiniam požiūriui, kad sociologijos disciplina grimzta į dugną“ (Brady 2002; 1629). Pesimistinis požiūris sociologijoje, kaip minėta,

idealai visame pasaulyje, rodos, plačiai plinta, turime priešasčių domėtis, ar mes nepraradome jų savo namuose. Juk mūsų viešasis gyvenimas pripildytas nepasitenkinimo“ (Sandel 1998; 3). Burawoy'aus *viešosios sociologijos* modelis, pabrėžiantis *epistemines mokslines* prielaidas, darosi abstraktus kaip ir „demokratija“, – kai jį taikome globaliai. Pasauliui pasukus „dešinėn“, o sociologijai „kairėn“ (laikiniai nekvestionuokime šios tezės) viešosios sociologijos paklausimas, jos poreikis – didėja, kaip teigia Burawoy'us (Burawoy 2007a; 25). Jei šią viešosios sociologijos „paklausą“ atliepia tik santykiškai nedidelė (vertinant globaliu mastu) „sociologų klasė“, geriausiu atveju galima tikėtis, kad „sociologai“, savo ruožtu sudarantys labai skirtingus (episteminiu, vertybiniu, politiniu požiūriais) socialinius tinklus, galbūt kritiškiau įsisaugonins Burawoy'aus postuluojamą „žirklių judesį“ (perskyrą tarp *kairės* ir *dešinės*), konceptualiau artikuliuos epistemologijos ir politikos santykį. Tačiau galimas ir kitas, tiesa, ne toks romantiškas, o realistiškesnis variantas: viešąją sociologiją gali privatizuoti stipresnė, priešinga kairiajai, inertiška jėga („viešoji filosofija“, – primena Michaelas Sandelas, – yra „nepagaunamas daiktas“, formuojantis dažnai nereflektyvų mūsų politinio diskurso ir siekinių pagrindą; Sandel 1998; 4), čia vadinama žodžiu „pasaulis“. Įkvėpanti Burawoy'aus koncepcija (tai, be abejo, yra jos pranašumas, palyginti su indiferentiškomis episteminėmis schemomis) nesvarsto jai pačiai bene pavojingiausios *institucinės* galimybės: viešoji sociologija gali tapti beformė „viešąja sociologija“, kuriai galiausiai atstovaus nekritiškos taikomųjų sociologų armijos, sparčiai didėjančios ir stiprėjančios globaliai. Burawoy'us neaptaria sociologinio konformizmo galimybės, su kuria susiduria šiuolaikinė politikos filosofija: viešoji sociologija lengvai gali tapti nekritišku šiuolaikinio liberalizmo „viešosios filosofijos“ antrininku, stiprinančiu „dabartinės“ politinės teorijos prielaidas praktikoje. Tariant paties Burawoy'aus žodžiais, „pilietinė visuomenė“ gali būti taip pat nekritiškai vartojama sąvoka, kaip ir kitos nekritiškai vartojamos populiarios sąvokos, pavyzdžiui, „socialinis kapitalas“ (Burawoy 2007a; 57). Michelas Burawoy'us nesvarsto Michaelo Sandelo klausimo, sietino ne tik su vidiniais profesinio darbo pasidalijimo, bet ir išoriniais – sociologijos ir demokratijos – ryšiais: jei šiuolaikinio liberalizmo viešoji filosofija neįstengia tinkamai atsakyti į klausimus, kylančius dėl didėjančio nusivylimo demokratija, ar tai drauge nėra ir koncepcinė sociologijos, kuri orientuojasi į viešąją/pilietinę sritį, problema, svarstyтина globalaus intelektualinio darbo pasidalijimo kontekste? Iš to, kas pasakyta, darytina pozityvi išvada: Seidmano koncepcija, kaip ir kritinė Sandelo viešosios filosofijos analizė, skatina mus daugiau dėmesio skirti *nerreflektuotam* pagrindo lūkesčių ir ideologinių/moralinių argumentų santykiui, o ne idealiosioms simetriškų modelių konstrukcijoms.

„banguoja“ kartu, tiksliau, pakaitomis, su optimistiniu. Todėl pakirsti šaknis pesimizmui gali tik nuodugni paskiausiai iškilusios „optimizmo bangos“ analizė ir kritika. Paskiausios optimizmo bangos pradžią Seidmanas bei kiti čia analizuojami sociologai, kaip minėta, sieja su „Šaltojo karo“ pradžia (po II-ojo Pasaulinio karo). O „pabaiga“ – tebesitęsia: juk mokslinės teorijos principai egzistuoja kaip savaime suprantama arba „savaime suprantama“ tikrovė („kabutės“ randasi tik kritiniu istoriografiniu laikotarpiu):

„Moksliniu požiūriu, socialiniai mokslai – pavyzdžiui, sociologija, antropologija, politikos mokslas – yra vienintelis metodas, leidžiantis pasiekti tikrą socialinį pažinimą. Jei mūsų sveikas protas, kasdienės socialinės idėjos, poetų ir rašytojų, žurnalistų ir socialinių komentatorių socialinis supratimas, kaip teigiama, atspindi asmeninius prietarus ir nuomones, tai socialiniai mokslai suteikia mums tai, kas realu ir pagrįsta. Socialinių mokslų idėjos atspindi pasaulį, priešingai negu paprastų žmonių idėjos, kurios atspindi individų interesus ir subjektyvų patyrimą.

Mokslinės socialinių mokslų vizijos požiūriu, teorijos užduotis yra dvejopa: jungti ir pateisinti socialinį pažinimą. Mokslinių teoretikų paskirtis – pateikti integruotą socialinės elgsenos vaizdinį. Jų uždavinys – į vientisą žinojimo pagrindą jungti masiškus kiekybinius empirinius atradimus, kuriuos kaupia tyrėjai. Šiandieną sociologija, kaip ir kitos disciplinos, padalinta į specializacijas (pavyzdžiui, kriminologijos, organizacijų, lyčių, miesto, demografijos). Sociologai mokomi tapti vienos srities, vienos krypties ekspertais. <...> Nors tyrimų specializacija gali skatinti vaizduotę ir kūrybišką požiūrį į kai kurias siauros apimties socialinio patyrimo sritis, ji taip pat kelia grėsmę formuodama empirinio pakrikumo ir intelektualinio chaoso būklę, kai duomenys, tyrimo rezultatai ir sąvokos kaupiami be aiškios tvarkos. Tuomet pirmyn žengia „moksliniai“ teoretikai, kurdami koncepcinį ir empirinį nuoseklumą specializuotose

srityse ir visoje disciplinoje, atrasdami vienijančius principus, bendruosius dėsnius, kurdami teorinę integraciją.“ (Seidman 1994a; 7)

Verta pakartoti: Seidmano *kritika yra universalesnė* (tai svarbus šiuolaikinių sociologijos teorijų *atrankos kriterijus*), negu Burawoy'aus, nes skiria kompleksiškus struktūrinio teorinio samprotavimo lygmenis, atsižvelgia į bendriausiųjų prielaidų lygmenį, taigi konceptualiai atliepia vieną pagrindinių globalios sociologijos dilemų – struktūrinę „realizmo“ dilemą. Seidmanas nuodugniai ir itin kritiškai įvertina dominuojančią teorinę tradiciją, kuri nuo Talcotto Parsonso „savaime suprantamo“ apibrėžimo tvirtina, kad ir klasikinių, ir šiuolaikinių sociologijos teoretikų akademinė veikla kyla iš tos pačios „utilitarinės“ socialinės sutarties *problemos*. Ši „prezentistinė tęstinumo prielaida“, kaip įžvalgiai pažymi Seidmanas, tiesiogiai susijusi su kumuliatyviu (kaupiamuoju) mokslo modeliu: kadangi socialinės srities mokslininkai orientuojasi į tą patį dalyką ir tas pačias problemas, tai laipsniškas tyrimo metodų ir konceptualios eksplikacijos tobulinimas paklūsta *kaupiamajai mokslinei pažangai*. Tuo mastu, kuriuo aktuali socialinio mokslo istorija suvokiama kaip prieštaraujanti kaupiamajam modeliui, įtraukiamas *ad hoc* aiškinimas: Robertas Mertonas traktuoja teorijos ir tyrimo poliarizaciją kaip pagrindinę kliūtį kumuliacijai, o Randallas Collinsas įrodinėja, kad romantinių, estetinių ir ideologinių socialinio mokslo sampratų išlikimas kliūdo mokslinio kaupimo pažangai. Galiausiai šis mokslinis prezentizmas atskleidžia stiprius giminingus ryšius su pozityvistine mokslo idėja (plačiau apie tai žr. Seidman 1983b).

Abejojant dėl pesimizmo savivokos „pabaigos“, kurią siūlo Burawoy'us, o ir Brady's, ir kurią dėl savirefleksyvos veiklos specifikos geriau jaučia sociologai, besidarbuojantys teorinės sociologijos srityse, reikia klausti ir diskutuoti: ar kartu su pesimistinio požiūrio „pabaiga“ nesugrįš „savaimė suprantamo“, nekritiško, optimistiško entuziazmo laikas, ant senųjų profesionalizacijos griuvėsių stantantis naujus griuvėsius?

Ar verta skubėti, jei šiandieną *dualistinės* mokslo apie žmonių socialinius ryšius perskyros kamuoja sociologiją ne mažiau nei anksčiau (tai – retorinis Seidmano klausimas tariamai kumuliatyvinei sociologinio mokslo istorijai)? Kamuoja, žinoma, ne tik ją; o tai dar vienas argumentas, kviečiantis kvestionuoti, profesiniu požiūriu, steriliai simetrišką Burawoy'aus koncepciją, sudarytą iš keturių sociologinių dalių. Knygoje *Filosofija ir socialinė viltis* Richardas Rorty, tęsdamas Johno Dewey mąstymo tradiciją, pažymi, kad žodynas, kuris remiasi tradicinėmis perskyromis – *regimybės* ir *tikrovės*, *materijos* ir *sąmonės*, *juslių* ir *intelektas*, *išgalvojimo* ir *pagrindimo* etc. – tampa kliūtimis, slopinančiomis socialines mūsų *viltis* (Rorty 1999; xii). Kitaip sakant, šiuolaikiniams sociologams reikia atsakyti į esminį klausimą, kaip galima kurti analitines, grindžiamas sisteminga argumentacija, pokyčių teorijas, kurios, turėdamos dedukcinę (teorinio proto autonomijos) dalį, apimtų ir kritinius, dialoginius, normatyvinius teorijų konstravimo dėmenis, nes esencialistines perskyras – nuo *sociologijos teorijos/sociologijos* iki *makro/mikro* – ji jau turi?

Apibendrinant pasakytus dalykus pri-

durtina: nuodugnesnis, konceptualus santykio tarp *nusivylimo sociologija* ir *nusivylimo demokratija* eksplikavimas neabejotinai padėtų kontekstualizuoti tiek sociologiją, tiek demokratiją atskleidžiant *susijusius* ir *nesusijusius* su kasdienybės pasauliu dviejų abstrakčių kalbų – „demokratijos“ ir „sociologijos“ – požymius. Santykiui tarp dviejų, rodos, skirtingų „nusivylimų“ skiriama pernelyg mažai dėmesio; dažniau aiškinamasi, kokios yra „savaiminės“ (konceptualios, istorinės, institucinės) nusivylimo sociologija/sociologijos teorija priežastys.

Čia nagrinėjamoje Steveno Seidmano koncepcijoje, kitaip nei Michaelo Burawoy'aus, „rūsčiau“ (realiau, be romantiškų iliuzijų) įvertinamas ne tik sociologinis, bet ir demokratinis *dabarties laikas*, *pripildytas nerimo*. Ir tai – šios koncepcijos privalumas; nors drauge reikia įvertinti ir konceptualius jos trūkumus (žr. toliau). Seidmano *pagrindinės* temos (*epistemologijos* ir jos sudėtinių dalių) ir *šalutinių* temų (*vertybių*, *ideologijų*, *politikos*) analitinis susikirtimas skirtinguose lygmenyse išryškina *nusivylimo* ir *vilties* dialektiką, būdingą ne tik teorijai, bet ir prieštaravimų kupinai gyvenamojo pasaulio – socialinių politinių pokyčių – aplinkai.

Keičiasi, – tinkamai atkreipia dėmesį Seidmanas, – *pažinimo prasmė* (Seidman 1994a; 2), todėl sociologijos teorijos srityje matome daugiau *kokybinių* pokyčių. Kinta sociologijos formos ir turinio santykis, kaip ir objekto apibrėžimai; keičiasi rašymo – analizės, interpretacijos, skirtingų stilių pasirinkimo ir derinimo – žanrai. XXI a. sociologijoje vyksta kokybiniai pokyčiai, tiek

junglesnių pažinimo būdų, tiek integruotų žanrų požiūriu. *Esė*¹² žanras, „labiau“ būdingas filosofijai ir literatūrai, randa tinkamą vietą struktūrizuotoje sociologijos teritorijoje – sociologijos/socialinėje teorijoje. Seidmanas, rodos, geriau nei Burawoy'us, supranta, veikiau jaučia, dabartinės padėties dvilypumą. Viena vertus, *ne-pagrindimo sociologijos* galimybės kur kas geriau įsivaizduojamos jau po pozityvizmo kritikos. Kita vertus, į sociologijos teritoriją „nejučia“ skverbiasi empirinis pakrikumas ir intelektualinis chaosas, kurį savaip paremia *pliuralumas* ir *neapibrėžtumas*, – savo kilme antiteoriniai dydžiai.

Post-pagrindimo tezės rodo, kad sociologijos teorijos *diskusija dėl realizmo*, sklandydama prieblandoje, kaip Minervos pelėda, *jau vyksta*. Pasikartojantis „vadinamojo realizmo“ motyvas keičia ne tik sociologijos teorijos reikšmes, bet ir prasmes. Kitaip saktant, tie patys apibrėžimai, turintys nusistovėjusias reikšmes, tikslinami kintant prasmėms, tarp savęs susipinanant *pagrindinėms* ir *šalutinėms* temoms. *Pagrindinės* sociologijos teorijos temas (nuo šeimos iki globalizacijos teorinių modelių), dabar nuolatos lydi *šalutinės* temos: a) didesnis ar mažesnis nusivylimas moderniojo mokslo epistemologija ir dekonstrukcinės pastangos, 2) nevienodi požiūriai į moralės ir sociologijos santykį,

3) skirtingi požiūriai į sociologijos ir politikos santykį. Realizmo tema persmelkia ir čia nagrinėjamo *postmoderniosios socialinės teorijos* autoriaus, Steveno Seidmano, kultūros sociologijos tekstus:

„<...> Dorothy Smith įsitikinusi, kad bent jau kažkokia nuoroda, susijusi su „realizmu“, arba idėja, kad mūsų socialinės idėjos atspindi pasaulį „už mūsų“, yra būtina ir gintina, – kad būtų galima įvertinti besivaržančius požiūrius bei vertybes, o taip pat pateisinti savo socialinę viziją. Reikia pasakyti, kad Smith neteikia jokio rimto argumento dėl vadinamojo „realizmo“; ji nepateisina savo vertybių ir socialinės vizijos, išskyrus nuorodas į socialines konvencijas ir tradicijas.

Šiandieną aš nesu įsitikinęs, kad remtis realizmu, arba tiesa, yra būtina arba patikima, – tam, kad galėtume analizuoti socialinius ir intelektualinius konfliktus. <...>“ (Seidman 1994a; 317)

„Vadinamasis realizmas“ – ne nauja tema (primintina, kad ir Friedrichas Nietzsche, priešpriešindamas save Sokrato ir Platono tradicijai, vadino savo požiūrį *realizmu*, susiedamas save su sofistų kultūra ir pripažindamas Tukidido, Machiavelli'o, Goethe's įtaką; žr. Conway 2008; 37–68). „Realizmas“ pastebimas laikotarpiu, kai randasi kritinė sociologijos istoriografija (žr. toliau), arba *antrosios tvarkos* stebėjimas. „Realizmas“ – ne filosofinė, netgi ne epistemologinė, bet sociologinė problema.¹³

„Vadinamojo realizmo“ tema pamažu

¹² Esė – tai „post-“ žanras, neteikiantis privilegijų teorijai kaip „modeliui“: „Šiose esė nėra formuluojamas naujas kultūros modelis. Nėra kuriama ir apibendrinanti dedukcinė teorija. Šios esė yra post-pagrindžiančiosios“ (Alexander 2003; 5). Verta prisiminti ir vokiečių-britų sociologą Ralfą Dahrendorfą, kūrybingai plėtojusį sociologinį *esė žanrą* (Dahrendorf 1968). Drauge reikia pridurti, kad dedukcinė Dahrendorfo *konflikto sociologijos teorija* atliepė modernųjį, pagrindžiantį laiko dvasios etosą (Dahrendorf 1959; plačiau apie tai žr. Valantiejus 2007a; 165–266), kurį naujosios „post-“ teorijos stengiasi palikti už savęs.

¹³ Remdamiesi analitinėmis Stephano Fuchso perskyromis *realizmą* apibrėšime kaip *socialinės struktūros sąlygas*, kurios sudaro daugiau ar mažiau palankias galimybes suvaržyti arba uždrausti *antrosios tvarkos stebėjimą*. *Stebėtojų* teorijos požiūriu, realistinės kultūros suvaržo arba uždraudžia *antrosios tvarkos stebėjimą*.

išjudina akademikus, teikdama naujų intelektualinių – *viešosios sociologijos, viešosios filosofijos* – postūmių ir atitinkamų sąjūdžių, kurie savo ruožtu inicijuoja naujas diskusijas. Visų melancholiškai išjudintų sociologų tekstuose randame gidsenišką *dvilypės hermeneutikos* pradą: viena vertus, kritikuojamos *didžiosios naracijos*, teikiančios postūmį pagrindžiamosioms „mokslo apie visuomenę“ programoms. Kita vertus, pakartotinai interpretuojami sociologijos klasikai ir jų naracijos tikintis a) išsaugoti kritinį normatyvinį jų polėkį, b) suprasti, kaip klasikai gebėjo rasti pusiausvyrą tarp analitinio ir visuomeniško pradų. Ir dar: naujosios epistemologinės kryptys vengia tradicinio uždarumo ir ieško glaudesnių *akademijos ir visuomenės* ryšių.¹⁴

„Realizmas“ kelia didžiulį pavojų sociologijai. Realizmas, kaip metodas, kaip teorija ir kaip juslinė nuovoka, kliudo mums būti tikroviškiems. Kalbant

dar griežčiau, realizmas aptemdo tikrovę (Alexander 2010; 5).

1. 2. Realizmo metafizika demokratijos amžiuje

Kaip rašė Alexis de Tocqueville'is, „Vienas demokratijos amžių skiriamųjų bruožų – visuotinis lengvų laimėjimų ir neatidėliotinių pramogų pomėgis. Tatai pastebima tiek intelekto, tiek ir visose kitose srityse. Daugumas gyvenančių lygybės laikais puoselėja karštus ir drauge vangius norus: jie trokšta tučtuojau pasiekti didelių laimėjimų, bet anaipatol neketina dėti daug pastangų“ (Tocqueville 1996; 480).

Melancholiškiausias modernybės žmogus, Sørenas Kierkegaardas, gerai jautė dabartinės epochos *paviršutiniško, trumpalaikiško entuziazmo* jausenos protrūkius. Iš čia galėtume kildinti ir netikėtų (tik iš pažiūros) sociologinės nevilties ir entuziazmo protrū-

Pagrindinė empirinė mįslė yra ta: kada ir kodėl susidaro daugiau ar mažiau tikėtinos galimybės atsirasti realizmui? (Fuchs 2001; 295).

Realizmas – tai privilegijuotas filosofinis moderniojo mokslo sėkmės aiškinimas: *mokslas paveikus, nes pagrįstas; mokslas pagrįstas, nes paveikus*. Kultūros gali būti *realistinės* arba *skeptiškos* daugelio skirtingų dalykų atžvilgiu ir skirtingu laipsniu. Tačiau šios variacijos neatspindi ontologijos, o tik socialinę struktūrą. Tiek realizmas, tiek skepticizmas priklauso nuo stebėtojų – sąveikų, grupių, organizacijų, socialinių tinklų – socialinėje struktūroje. Vadinasi problema yra ne filosofinė, o sociologinė. Šiuo požiūriu, filosofinė realizmo problema yra pseudo-problema – jos negalima išspręsti remiantis abstrakčiomis, epistemologinėmis priemonėmis. *Realizmas* ir *skeptiškumas* – tai dar vienas didysis *dualizmas*. Filosofai, kaip pažymi Stephanas Fuchsas, ne tokie skeptiški tuomet, kai jie kalba apie fizikos arba biologijos dalykus, bet skeptiškesni, kai analizuoja sociologijos arba istorijos problemas. Kai kalbama apie socialinius daiktus, skeptiškas požiūris yra tas, kad socialiniai daiktai yra „akivaizdžiai“ sukonstruoti, o gamtos mokslas atranda daiktus tokius, kokie jie yra iš tikrųjų, be jokių konstrukcionistinių veikų. Kadangi filosofai neturi specialaus būdo, leidžiančio priartėti prie objektyvios gamtos daiktų tikrovės, jų *realizmas* fizikos arba biologijos mokslų atžvilgiu yra tiesiog pagarbos šiems mokslams gestas (plačiau apie tai žr. Fuchs 2001; 293–330).

¹⁴ *Socialinės epistemologijos* ir giminingos jai *mokslo retorikos* paskirtis, kaip pažymi „postmodernizmo krypties mokslinio sparno“ (Fuller, Collier; xiv), sociologai Steve'as Fulleris ir James Collieris, – a) skatinti bendravimą tarp humanitarų ir socialinės srities mokslininkų formuojantis tarpdalykinei *Mokslo ir technologinių tyrimų* kryptiai, 2) daryti akademiją – „o tai dar svarbiau“ (ten pat 2004; xi) – atvirą visuomenei.

kių dialektiką: „Ar neviltis yra pranašumas, ar trūkumas? Grynai dialektikos požiūriu – ir tai, ir tai“ (Kierkegaard 1997; 41).

Jei sutiksime, kad modernybės melancholija yra „liūdesys be priežasties“ (žr.: Ferguson 1995; xvii), tai ir sociologija, ko gero, išrandama „be priežasties“: tam, kad paviršutiniškai paslėptų modernybės melancholiją optimistiškiausiam iš pesimistiškiausių pasakojimų apie Priežastį.¹⁵

Galima pasakyti ir šitaip: mes visi, gimę ir dar gimiantys herojiniame modernybės laive, pririšti prie melancholijos šešėlį užstojančio *realizmo* stiebo. Kaip šiek tiek pavargusiu balsu liudijo Maxas Horkheimeris ir Theodoras Adorno: ir tie, kurie irkluoja vašku užkimštomis ausimis, ir tie, kurie irkluoja atkimštomis ausimis. Nuo laimingo ir kartu nelaimingo Odisejo susitikimo su sirenėmis visos dainos *ligotos* (Horkheimer, Adorno 2006 [1947]), – įspėjamai skamba pagrindinė šios knygos tema.

Kad suvoktume bet kurių pokyčių reikšmę ir prasmę, reikia laiko. Kad suvoktume teorinių pokyčių reikšmę/prasmę, reikia dar ir *abstraktaus laiko*, – o jam, kadangi jis gerokai didesnis už tikrovę ir nerangus (statiškas), reikia stabtelėti ir pasiražyti, išsitiesti visu savo milžinišku ūgiu, išsivaduoti iš smulkmeniškios kasdienės skubos. Jam reikia pabėgti, nors akimirka, – nuo tekančio laiko.

Tačiau kaip scheminiam mokslo laikui pabėgti nuo nepastebimo laiko, kuris akimirksniu praryja ir apibrėžimą, ir patį apibrėžiantįjį: juk „visuose apibrėžimuose figūruoja laiko tėkmė“ (Latour 2004; 16)?

Negana to, reikia papildomo – abstrakcijų *savirefleksijos* – laiko. Todėl, laiko požiūriu, vėliausiai pasirodo *sociologijos sociologija*. Prietemoje sklandanti pelėda – Savirefleksija – pasirodo paskiausiai. Ir apsirengusi ne ištaigingiausiai, kaip nuskurusi regimybė – *Ne-Tikrovė*, susiraukšlėjusi ir sulinkusi nuo savo abejotinų klausimų svorio.

Jei visuose apibrėžimuose figūruoja laiko tėkmė, darosi lengviau suprasti, kodėl tingiai besiražanti sociologija taip greitai pasensta ir pavargsta susidūrusi su minties ištakose ištekančia Savirefleksija. Nuo dabar sociologija nuolat išgyvena ir pergyvena skaudžius nusivylimus, kurie šokiruoja, tačiau ilgainiui nuskaidrina *epistemologinio dvilypumo* ir *savirefleksijos vertę*.

„Jei sociologija galėtų kalbėti, ji pasakytų „*Aš pavargau*““ (Alexander 1982; xiii), – devintojo dešimtmečio pradžioje rašė Jeffrey Alexanderis pridurdamas: „Kaip gali tik apsiplunksnavusi, vos šimto metų amžiaus, disciplina, jaustis tokia iškaršusi?“ (ten pat). Tačiau ir šiandieną „sociologijai“ iš lūpų tikriausiai išsprūstų tie patys žodžiai, ypač jei turėtume galvoje jos nesiliaujančią, *tęstinę fragmentaciją*.¹⁶

¹⁵ Sociologijos, kaip ir modernybės (jos motinos) bėdos – pačioje modernybėje. Vos tik išrandamas faktas, pagrindžiantis visuotinį dėsnį apie būtiną Priežastį, tuoj pat susirenka giedoriai ironikai: turgamiesčio choras, norintis ironizuoti ironiką: „Vos tik apie tai pagalvojęs, galiu imti garsiai kvatoti“ (Kierkegaard 2006; 165).

¹⁶ „Šiuolaikiniai socialiniai mokslai išgyvena teorinės fragmentacijos būklę. Svaiginanti aibė požiūrių varžosi dėl dėmesio, formuluoja vis didesnes ir dažnai radikalesnes pretenzijas, siekia paaiškinti žmonių gyvenimo pagrindus, teikia geriausių tyrimo metodus. Šios fragmentacijos šaknys glūdi šešiasdešimtuosiuose, kai

Nors didžiojo priešininko *AGIL* forma jau seniai sunykusi, tačiau sociologijos nuotaika – negerėja. Dalykas tas, kad pats kritikos objektas nejučia slysta iš rankų. Sudėtinių *episteminio fundamentalizmo* dalių – objektyvizmo, istorizmo, procedūrinio formalizmo/kvantofilijos, – kritika juo toliau, tuo labiau ima kartotis ir, šiuo aspektu, išsikvepia, užgęsta. „Teorija“ išsikristalizuoja į daugybę „fragmentų“, taip ir nesukurdamas bendrosios pridėtinės vertės. Kritikos turinys darosi gerokai formalesnis: patogiai nusėda kitose, mažesnėse ir visai mažytėse, sociologinio pažinimo formose, kurios su naujais, „ne visai sociologiniais“, fragmentais sudaro gana eklektišką mozaiką, kupiną dekoratyvinės kritikos. „Gilus nusivylimas“ lieka, bet veikiau kaip atmintis, „šešiasde-

šimtųjų“ nuotaikos prisiminimas. Sunyksta, kaip minėta, pats kaltininkas, vyraujanti struktūrinio funkcionalizmo teorija.¹⁷

Šiandieninių seniai prasidėjusios fragmentacijos padarinių nebesupa „gilus nusivylimo vyraujančia teorija“ jausena, – liko tik neapčiuopiamai gausūs vyraujančios kumuliatyvinės teorijos padariniai. Kas žino, galbūt šis nulėgęs, išsekęs etosas, kaip nepasotinamas vikšras naikinantis bendrąją pridėtinę sociologijos teorijos vertę, dabar pamažu baigia graužti paskutiniuosius *substantcinės kritikos*, o kartu *teorijos kaip teorijos* (šiuo aspektu, kaip įrodinėta, ši redukcinių darbą savaip įgyvendina ir Michaelas Burawoy'us) lapus, užleisdamas kelią realizmo metafizikai?

1996-aisiais Charles Lemertas, įžvalgus

gilus nusivylimo vyraujančia socialine teorija jausmas skatino ieškoti alternatyvių požiūrių pozityvizmui, kuris triumfavo, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose, po II Pasaulinio karo“ (Dean, Joseph, Roberts 2006; 1); taip pat žr. Sheldoną Wolino tekstą, kuriuo kaip atskaitos pagrindu remiasi čia cituojami autoriai [Wolin 1972]).

¹⁷ Ši problema kritinių teoretikų pastebima ir įvardijama. Tačiau iš esmės trūksta poliloginių pastangų – dabar jau globaliai institucinių – jai apmąstyti ir, žinoma, atitinkamai *instituciškai veikti*. Pastangos plėtoti sociologijos teoriją susiduria su priešpriešine – daug geriau instituciškai organizuota! – tendencija, kuri kritiką prijaukina, eliminuodama *analitinio* ir *ideologinio* pradų *sąveikos* problemą. Šio proceso padariniai – pagrindžiantieji: gausėja knygų, periodinių leidinių ir ypač konferencijų, kol galiausiai pati „kritika“ tampa populiaria rutininės pagrindžiančiosios kultūros dalimi. *Kultūros ir kritinės teorijos žodyno* (Payne, Barbena 2010) sudarytojai, Jessica Rae Barbena ir Michaelas Payne'as, naujame antrojo 2010-ųjų leidimo „Pratarmės žodyje“ pažymi, kad po pirmojo 1996-ųjų leidimo „kai kas“ iš esmės pasikeitė: kultūros ir kritinės teorijos, kurios ištakos – 1966-ųjų epistemologinė revoliucija, idėja įsiskverbė į humanistiką ir socialinius mokslus kaip *visa apimantis, visur įsiskverbiantis* (angl. *ubiquitous*) sąjūdis. Dėl šios priežasties *kultūros ir kritinė teorija*, nors ir sukūrusi daugiau civilizuoto dialogo, tampa arba „atrodo, kad tampa“ (respektabili, prijaukinta, bet ji – mažiau jaudina (angl. „less sexy“; ten pat; xii). Taigi *kiekybiniai kriterijai* (kuriems pagrindžiančioji sociologinė kultūra teikia privilegiją), tariamai liudijantys *esmingą kritikos skverbimąsi į pasaulį*, kalbant švelniai, šlubuoja. Todėl, jei taikysime kokybinius kriterijus, geriau suprasime, kuo ir kodėl Steveno Seidmano alternatyva yra vertinga. Pasiremsime analogija. Knygų serijos *Kritika šiandieną* leidėjai, redaktoriai, autoriai (kaip galima suprasti iš publikuotų tekstų) renka *kritinės sociologinės istoriografijos kriterijų*, leidžiantį įvertinti kritinį etosą: *Michaelis Foucault modernybės etosą apibrėžė kaip „nesiliaujančią savikritiką“*. Įvardytas Foucault kriterijus daugelyje sociologinių bendruomenių, kuriose neišplėtojama „postmodernizmo“ sociologija, tiesiog negalioja. Šis kriterijus darosi reikšmingas tada, kai sukuriamos ir svarstomos socialinės teorijos *alternatyvos* (čia – Steveno Seidmano) kaip kritinis eksperimentavimas su nustatytais pažinimo ir socialinės praktikos ribomis.

šiuolaikinės sociologinės kultūros „antrosios tvarkos stebėtojas“, recenzuodamas penkias knygas, kurias vienijo bendra tema „Kokios negalios kamuoja sociologiją?“, atkreipė dėmesį į tai, kad nerimas, abejonė, gilus nepasitikėjimas savimi, apėmęs sociologiją, nėra visiškai nauja dalykų būseną. Tačiau, pasak jo, krinta į akis viena šiandienos tendencija: ankstesnis įsitikinimas, kad „kolektyvinė agonija“ gali arba turėtų baigtis, dabar yra *silpnėjęs* (Lemert 1996; 379).

Jei sutiksime, kad „reflektyvumo agonija“, pradžioje sukėlusį šoką, silpnėja „nejučia“ institucionalizuodamasi įvairiose sociologijos šakose bei specializacijose, turėsime klausti, pirma, ar ši prijaunama neveltis yra pranašumas, ar trūkumas, ir, antra, žvelgti į šį klausimą kjerkegoriškai: *ir tai, ir tai*. Viena vertus, *nusivylimo jausena* sociologijoje išlieka, tik ji randama, kaip ir šešiasdeimtaisiais, kritinių teoretikų, postpozityvistų, kvestionavusių ne tik realizmo metafizikos, bet ir sociologijos kaip sociologijos ribas, tekstuose.¹⁸

Pirma. Nusivylimas ilgainiui nuskaidrina, kaip ir turėtų būti, *epistemologinį dvilypumą* (kurį svarbu skirti nuo *dualizmo*; žr. Giddens 1976; 1984) ir *savirefleksijos vertę*, kurią sociologija turėjo nuo savo egzistencijos pradžios, bet buvo primiršusi. Randasi reflektyvumas – svarbi sociologinės kultūros dalis, Antra. Nusivylimas prijaunamas – padalijamas „visiems po lygiai“, o kritika

tiesiog pramogauja nekurdama pridėtinės vertės. Visuminė sociologijos būklė darosi mažiau kritiška, negu ji buvo šešiasdeimtaisiais, kai nusivylimas buvo stiprus, o fragmentacija – tik prasidėjo. Turint galvoje besiplečiančią „pagrindimo sociologijos“ institucionalizaciją globaliu mastu, kritika tampa „pagalbinu darbininku“: kaip minėta, kritinėje Michaelo Burawoy’aus koncepcijoje kritinės teorijos paskirtis – procedūriškai kritikuoti dominuojančią profesionalią sociologiją negriaunant simetrijos (žr. Burawoy 2007).

Vadinasi, ne tik sociologijos teorija, bet ir sociologinė kritika gali tapti savireferentiška. Jei „visuotinis pagrindžiančiojo diskurso paplitimas nesukūrė gyvybingos teorinės tradicijos“, pagrindžiančiosios diskusijos sukūrė ne *konsensą*, o, priešingai, „įvairiausių fragmentiškų požiūrių aibę“ (Seidman 1991; 133), tai ar „įvairiausių fragmentiškų požiūrių aibė“, nors ir kilusi iš pagrindimo kritikos, kartu su nusistovėjusiu vandeniu neišpils, kad ir šito nenorėdama, kūdikio – *teorinių* (tiek pozityviųjų, tiek kritinių) tradicijų? Jei Burawoy’us, saugodamas pozityviojo sociologinio konsenso funkcijas, kritinę funkciją, galima sakyti, aukoja pozityviajai, tai argi jis ne minimizuoja sociologijos *teorijos* funkcijų? „Teorija“ tampa, kaip pasakytų Seidmanas, „tik legitimuojančia retorika, kurios reikia tęstinėms tyrimo programoms ir empirinėms analizėms“ (ten pat). Kartu

¹⁸ Steveno Seidmano apibūdinimu, Zygmuntas Baumanas, sukūręs, anot jo, įtaigiausią, drauge ir viltingą postmodernizmo sociologijos naraciją, moderniąją istoriją apraudo minorinėmis kritinės teorijos ir poststruktūralizmo tonacijomis: „Liūdname Baumano moderniosios istorijos pasakojime girdime pesimistinę kritinės teorijos ir poststruktūralizmo elegiją“ (Seidman 2004a; 315).

minimizuojamos teorinės kritikos funkcijos. Šios dvi pagrindinės struktūrinės sąlygos – pagrindimo etoso autoriteto stiprinimas ir kritikos reliatyvizacija – yra palankios plisti *realizmo metafizikai*.¹⁹

Šiandieną vis dažniau apgailstaujama dėl kritinio normatyvinio polėkio stygiaus šiuolaikinėje sociologijoje. Iš čia – nusivylimas: mūsų pirmtakai, siekė pakeisti pasaulį, – tvirtina Michaelas Burawoy'us, – o mes pernelyg dažnai jį stabilizuojame (Burawoy 2007a; 24). *Grynojo sociologijos mokslo* idėja

suporuota su *pažangos* idėja – gyvybingas Švietimo epochos išradimas, drauge skatinantis normatyvinių pokyčių teorijų polėkį. Tačiau „pažangos“ ir „sociologijos“ idėjos, suėjusios draugėn ir trumpą laiką pabuvusios kartu, kaip liudija profesinė istorija, pyksta si kaip šuo su kate. Ne pirmąkart kontiškos vizijos prikausto profesionalaus sociologijos elito dėmesį“ (ten pat), – konstatuoja Michaelas Burawoy'us atkreipdamas dėmesį į nuolat pasikartojantį ir pasikartosiantį trumpalaikį „grynojo mokslo“ entuziazmą.

¹⁹ *Realizmo metafizikos kritikos* kriterijus yra viena pagrindinių priežasčių, dėl kurios į analizę įtraukiamos reflektivių sociologų – Michaelo Burawoy'aus, Steveno Seidmano, Jeffrey Alexanderio, Ulricho Becko, Gerard'o Delanty ir kitų (žr. pasirodysiančias struktūrinio „Sociologijos teorija“ ciklo dalis) – koncepcijos. Šie sociologai geba išskverbti į bendrųjų mąstymo prielaidų sritį ir diagnozuoti „matomus, bet nepastebimus“ tiek sociologinio, tiek socialinio laiko struktūros bruožus. Kad būtų truputį aiškiau, ką turime mintyse, atkreipsime skaitytojo dėmesį į dviejų, atstovaujančių Amerikai ir Europai, sociologų, Jeffrey Alexanderio ir Gerard'o Delanty, idėjas, itin svarbias kalbamuoju požiūriu. Nors sociologijos siekis, kaip pažymi Alexanderis, – suprasti socialinę tikrovę, ypač moralines tikrovės ydas, tačiau sociologų pasirinkamas pagrindinis sociologijos ginklas – realizmas. Sociologai laikosi požiūriu, kad jų teorijos atspindi tikrovę, kad jos leidžia mums matyti daiktus tokius, kokie jie yra iš tikrųjų, kad naudojami metodai yra racionalūs ir artikuliuoti. Nors sociologams, ypač klasikinio tarpsnio, būdingas nepakantumas moraliniam blogiui ir ryžtingas noras keisti tikrovę, tačiau vyraujančios „realistinės“ jų atspindėjimo teorijos kelia didžiulį pavojų sociologijai (plačiau žr.: Alexander 2010). Gerard'as Delanty, analizuodamas savalaikiškai artikuliuojamus *kosmopolitizmo idėjas* ir *socialinės teorijos/sociologijos* tarpusavio ryšius, taip pat kreipia dėmesį į sudėtinių prielaidų, įskaitant *po-1989-uosius*, sritį. *Modernioji sociologijos* vaizduotė, pasak Delanty, pernelyg atskiria *socialinę sritį* ir *politinę sritį*. Todėl kosmopolitizmas – nuo Immanuelio Kanto iki šių dienų – laikomas iš principo politinės filosofijos prerogatyva. Politinė filosofija natūraliai linkusi užgožti socialinės teorijos ir socialinio mokslo įnašą į šią svarbią sritį, nuo kurios apibrėžimo priklauso „metodologinio realizmo“ (metodologinio nacionalizmo) statusas. Todėl nenuostabu, kad socialinė teorija/sociologija iki šiol neturi *kosmopolitizmo teorijos*. Kosmopolitizmas (tada, kai *socialinė sritis* atskiriama nuo *politinės srities*) atitinka *individo* ir *socialinio pasaulio* priešpriešą, nes „būti pasaulio piliečiu“ – tolygu *atsiriboti* nuo betarpiško (kartu ir uždaro) solidarųjų ryšių pasaulio. Todėl kosmopolitizmas įvardijamas kaip elito ir masių (žemosios kultūros) priešprieša. Sociologijos teorija, besiformuojanti kartu su naujai atsirandančia nacionaline valstybe ir industrine visuomene, socialinę sritį traktuoja kaip iš principo apribotą. Todėl sociologijos teorija skeptiškai vertina *laisvės*, asocijuojamos su *kosmopolitizmu*, sampratą: „Socialinis pasaulis kaip teritoriškai apribotas, uždaras, suvaržytas nacionalinės valstybės sienų bei industrinės visuomenės klasinės struktūros, tinkamai nesiderina su kosmopolitinės idėjos, kurios orientacija – universali, atvirumu“ (Delanty 2009; 51–2). Alexanderio ir Delanty konceptualiai artikuliuojami *universalūs – pasaulio, proto, teorijos* – dėmenys čia svarbūs kaip potencialiai vaisingos diskusijos – jau nebe pozityvizmo, o *postpozityvizmo* amžiuje – prielaidos. (Žr. šiame tekste paskesnę diskusiją tarp Jeffrey Alexanderio ir Steveno Seidmano dėl *universalizuojančio proto* kriterijaus svarbos.)

Tačiau kai tik optimistai paskelbia nugalėję sociologijos *moralinę priešistorę* („dabar jau visiems laikams“), netrukus prasideda grynojo mokslo krizė.²⁰

2.1. Postpozityvistinis lygiakraščio trikampio idealas: santykis tarp socialinės teorijos, sociologijos teorijos ir politikos teorijos

Laiko pokyčiai pasendina ir susilpnina parsonsišką sociologijos teorijos kūną, kažkada jauną ir stiprų: dedukcinis teorijos kūnas, sveikai kvėpuojantis empirinėmis poromis, išnarstomas į fragmentų visetą. Tačiau laikas užgrūdina sociologijos teorijos savimone, *istoriografinę savirefleksiją*. Struktūriniai pokyčiai – ir iš išorės (panašūs procesai vyksta humanistikos ir socialinių mokslų srityse), ir iš vidaus (teorijos kūnas, kaip ir anksčiau, diferencijuojasi, tačiau drauge dediferencijuojasi²¹) – daro įtaką ir sociologijos teorijos formai, ir turiniui.

Nagrinėtos Michaelo Burawoy'aus ir Steveno Seidmano koncepcijos turi minimų *naujosios metodologinės savimone*s požymių. Jos yra 1) „radikalios“, 2) dialektinės, apimančios ne tik pozityvią, bet ir negatyvią pusę, 3) ir analitinės, ir ideologinės (įsisąmoninusios *dvinari* mokslo ir moralės santykį prielaidų srityje), 4) ne tik aprašomosios, bet ir normatyvinės, 5) nuosaikiai prognozuojančios tikėtinus padarinius, remdamosi lyginamuoju alternatyvų artikuliuavimo metodu, 6) konceptualizuojamos intersubjektyviose diskusijose, 7) paremiančios postpozityvistinį „lygiakraščio trikampio“ idealą, jungiantį *socialinės teorijos, sociologijos teorijos ir politikos teorijos* idealus.²²

Vidinė socialinio mokslo sandara apima ir *epistemologinę, ir ideologinę* sritis: ši postpozityvistinė Steveno Seidmano (1983b), kaip ir Jeffrey Alexanderio (1982; 1987) „pataisa“ padeda suprasti, kad socialiniai mokslai į savo vidinę aiškinimo struktūrą

²⁰ „Kaip ir anksčiau, šis „grynojo mokslo“ protrūkis – trumpalaikis“ (ten pat), – priduria viešosios sociologijos koncepcijos autorius kalbėdamas apie Seymouro Martino Lipseto ir Neilo Smelserio pareiškimą 6-ame dešimtmetyje,

²¹ *De-diferenciaciją* Scottas Lashas tinkamai gretina su Walterio Benjaminio *implozijos* terminu, nurodančiu procesą, kai pagrindinės kultūros sritys palaipsniui praranda savo autonomiškumą: estetinė sritis pradeda kolonizuoti ir teorinę, ir moralinę/politinę sritis, o kultūros sritis praranda ankstesnę aurą, – ji griežtai nebeskiriama nuo socialinės srities (Lash 1990; 11). Moderniosios sociologinės epistemologijos, o kartu modernistinės realizmo kritikos, paskirtis – „teorinę sritį“ atskirti nuo realaus pasaulio. Faktai atskiriami nuo vertybių, etika nuo teorinės srities: „Šis diferenciacijos procesas yra integrali „modernizacijos“ dalis. Modernizacija, suvokiama kaip diferenciacija, yra, žinoma, Parsonso sociologijos gairė, bet šią idėją galima rasti, kartu patyrinėjus Weberio ir netgi Lukáso veikalus, vėlyvojo Hegelio estetiniuose raštuose“ (173). De-diferenciacija – tai teorijos/meno auros nykimo procesas, postmodernistinis atsakymas skirti autorių nuo jo kūrybos, auditoriją – nuo jos vaidybos, o taip pat daugiau ar mažiau sėkmingas ribų tarp literatūros ir teorijos, aukštojo ir populiarinio meno, „kultūros“ ir „socialumo“ kvestionavimas (ten pat).

²² Jei skirtumai ir panašumai tarp *sociologijos teorijos* ir *socialinės teorijos* (apie tai žr. Valantiejus 2007b; 171–78) kalbamuojau naujosios metodologinės sociologijos savimone's laikotarpiu jau svarstomi, tai skirtumai ir panašumai tarp šių dviejų formų ir trečiosios, *politikos teorijos*, kol kas dar nepakankamai identifikuojami (žr. vertingas šio trigubo santykio išvalgas: Therborn 1997; Connell 1997).

įtraukia moralinės, politinės, metafizinės kilmės prielaidas. *Ideologinis* socialinių mokslų pagrindas išsisknija kasdieniame gyvenime ir, kaip įrodinėja Seidmanas, tampa analitinės ir empirinės mokslo sklaidos pagrindu. Socialiniai mokslai teikia išteklius ir asmeniškai tapatybės/identiteto, moralinės tvarkos ir politinių įsitikinimų vaizduotei.

Šis – *dvigubos* vidinės socialinio mokslo sandaros – vaizdinys yra postpozityvizmo tarpinio akcentas, nors Charles Lemertas atidžiai nurodo, jog Seidmanas gana stebėtina išleidžia iš akių ideologinį Alviną Gouldnerio kritinės teorijos akcentą; Lemert (1991). Jei sociologijos teorijos padėtį po II-ojo Pasaulinio karo, absoliučiai vyraujant vienai mokslinei teorijai, būtų galima apibūdinti remiantis *geometrinės tiesės* – modernėjančios pažangos ir kaupiamąjo mokslo – metafora, tai dabartinę padėtį, tiksliau, idealiuosius sociologų projektus, derėtų apibūdinti remiantis *lygiakraščio trikampio* idealu, jungiančiu 1) *socialinės teorijos*, 2) *sociologijos teorijos* ir 3) *politikos teorijos* idėjas.

Sakyti, kad sociologijos krizės *priežastys glūdi pačioje sociologijoje* yra savirefleksyvus žingsnis: pavyzdžiui, Michaelo Burawoy'aus modelis, sudarytas iš keturių *grynujų sociologijos tipų* (išskyrus galbūt *kritinę sociologiją*, kurios autentiška teorinė galia redukuojama į nominalią), išsiskiria savo originalumu; šį projektą reikia skirti nuo Talcotto Parsonso, atrinkusio ir sujungusio „paradigminius“ teoretikus, konvergencinių pastangų (Parsons 1968 [1937]). Jei Parsonsas iš keturių autonomiškų teorijų išlankstė vienui vienintelę – *struktūrinio funkcionalizmo*, tai Burawoy'us

– *daug viešųjų sociologijų*, tiksliau, aktyvią ir kritišką pliuralistinę sociologijos kultūrą.

Ir vis dėlto sakyti, kad sociologijos krizės priežastys glūdi pačioje sociologijoje – lygu sakyti tik „pusę tiesos“. Jei sociologiją apibrėžiame kaip absoliučiai autonomišką, kad ir pliuralistinę, monadą, tuomet mėginti įveikti krizę, rodos, galime tik jos pačios vidinėmis išgalėmis. Tačiau sociologijos problema – ne tik joje pačioje, bet ir prieštaringuose padariniuose, kurių priežastys glūdi specifiniuose, *jau institucionalizuotuose*, moderniosios kultūros principuose, kuriuos išpažįsta visi socialiniai, o ir humanitariniai mokslai, ne tik sociologija (*tikėjimo* galbūt jau nėra, bet likę tvirti *įsitikinimai*, kaip mano Seidmanas).

Sociologijoje gausėja „cechu“, – prisiminkime ir Burawoy'aus antrinancią tezę, kad *esti daug viešųjų sociologijų*. Burawoy'us uždega žalią šviesą viešųjų sociologijų daugybiškumui – tačiau *tik sociologiniam*. Stingant autonomiškų kritinės teorijos (tarpdalykinio projekto) pagrindų visos skirtingos viešosios ir ne-viešosios sociologijos formos susiduria su pavojumi tapti *muziejiniais gabalėliais* (plačiau apie tai žr. kritinį Ulricho Becko straipsnį „Kaip netapti muziejiniais gabalėliais?“; Beck 2005). Juk stiprėjanti fragmentizacijos ir reliatyvizacijos tendencija, ko gero, labiausiai vidujai ardo sociologiją ir verčia klausti, ar švietėjiška, diferenciacinė Michaelo Burawoy'aus sociologinė strategija tinkamai paiso ilgą laiką slopintos tarpdalykinio pobūdžio *savirefleksijos vertės*, – juk ir Emilis Durkheimas, kurio *organiškojo darbo pasidalijimo* idėja vadovaujasi Burawoy'us, „moderniai“ atskirdamas „teoriją“ nuo rea-

lybės eliminavo tarpdalykinės šaknis (Durkheim 2001; plačiau apie tai žr. Valantiejus 2004; 568–95) teikdamas neįtikėtinai savarankišką sociologijos modelį?

Michaelo Burawoy'aus *viešosios sociologijos* koncepcija, kaip ir daugelis integralių sisteminių idėjų, turi ir stiprių, ir silpnų pusių. Abi šios pusės daug geriau atsiskleidžia analizuojant šią idėją *kontekstualiai*. O tai liudija *savalaikę* jos reikšmę (turint mintyse svarstytą *metodologinio nacionalizmo* problemą): *viešosios sociologijos* kaip *globalios sociologijos* idėja ir gali, ir turi būti tikrinama *empiriškai* skirtinguose sociologinių bendruomenių (pirmiausia nacionalinių, o paskui regioninių, tarpkultūrinių, tarpcivilizacinių) kontekstuose. Tai, kad teorinės/metodologinės viešosios sociologijos dilemos nėra identifikuojamos ir svarstomos kontekstiškai, – ne vien tik koncepcijos autoriaus artikuliacijos problema, bet pirmiausia globaliai nepakankamai išplėtoti sociologijos teoretikų ir jų kritikų *polilogo stoka*. Jeigu tai yra ne vien nacionalinė, o ir globali sociologijos idėja, ji turi būti svarstoma sudėtingame – *reliatyviame* – empirinio tikrinimo kontekste, skiriant *episteminių analitinių, kultūrinių institucinių, vertybinių normatyvinių* aspektus.

Viešosios sociologijos diskusija padeda atskleisti, kas *skiria* ir *jungia* sociologus. O tai – pagrindinė *tęstinės diskusijos* prielaida.

Todėl, be pranašumų ir trūkumų, detaliau svarstyti ankstesnėse dalyse, reikėtų pažymėti teigiamą viešosios sociologijos koncepcijos kaip *problemų katalizatoriaus* funkciją. O tai – jau koncepcijos autoriaus nuopelnas. Teigiamas šios koncepcijos bruožas yra tas, kad ji „leidžiasi kritikuojama“: analitiniu požiūriu, Burawoy'us aiškiai apibrėžia sudedamąsias koncepcijos dalis, o integraciniu požiūriu, – šių dalių tarpusavio santykius. Ne mažiau, o gal net daugiau, svarbus kitas, diachroninis, šios koncepcijos aspektas. Identifikuojamos trys istorinės sociologijos raidos bangos: 1) XIX a. utopinis projektas, kuris 2) XX a. artikuluojamas į mokslą, sąmoningai sugrįžtantį prie ankstyvųjų moralinių problemų ir šitaip, kaip normatyviškai teigiama, suteikiantį postūmį viešajai sociologijai (Burawoy 2007c; 241).

Sinchroninio ir diachroninio aspektų derinimas padeda geriau suprasti ir identifikuoti ne tik Michaelo Burawoy'aus koncepcijos, bet ir pagrindines šiuolaikinės sociologijos teorijos problemas. Burawoy'aus trys „bangos“, viena vertus, sužadina optimizmą (ypač kai lūžtančių saulės spindulių ir smulkaus lietaus vaivorykštėje švinta *hygiakraščio trikampio* idealas), kita vertus, teikia šansą rasti sveikam skepticizmui, – darkart liudydamos kokiuose *iš esmės skirtinguose* kontekstiniuose „pasauliuose“ mes visi gyvename²³:

²³ Plačiau nekomentuodami čia pateikiamos Burawoy'aus teksto ištraukos (užduotis yra kita – nušviečiant pagrindines ir šalutines šiuolaikinės sociologijos teorijos temas parengti konceptualią *ižangą kito reikšminio sociologijos teorijos teksto* analizei) atkreipsime dėmesį į tai, kad detalesnė globalaus sociologinio darbo pasidalijimo būklės analizė – nepakankamai artikuluojama problema. Santykis tarp pirmojo, *utopinio*, antrojo, *mokslinio*, ir trečiojo, *mokslinio-moralinio*, sociologijos raidos tarpinių savo kilme yra švietėjiškas, o drauge – pernelyg romantizuotas. Jei keltume hipotezę apie „sociologų pasirengimą užkirsti kelią rinkos fundamentalizmui“ ne tik „Vakaruose“, bet ir „Rytuose“, įskaitant Rytų Europą, ko gero, susidurtume su

„Turėdami daugiau nei šimtmečio profesionalio pažinimo pagrindus, kartu su kitomis nacionalinėmis sociologijomis, gerokai daugiau patyrusiomis ir įgudusiomis viešosios sociologijos praktikoje, šiandieną mes esame geriau apginkluoti, – tam, kad užkirstume kelią rinkos fundamentalizmui.“ (Burawoy 2007b; 257)

Kaip ir kaip tikrintume ir vertintume paskirus viešosios sociologijos teiginius, Burawoy'us jau dabar padarė didelį darbą į teštinę diskusiją įtraukdamas daugiau santykiškų, lyginamųjų, savirefleksyvių aspektų. Burawoy'ui pavyko prakalbinti skirtingų krypčių, įvairių metodologinių požiūrių

sociologus.²⁴ Vidujai problemiškas santykis tarp keturių skirtingų viešosios sociologijos tipų sužadino gyvą diskusiją „dėl viešosios sociologijos“, o kalbant plačiau, „dėl sociologijos kilmės, prasmės ir jos ateities“, kurioje išsiskiria *skirtingi* požiūriai į sociologijos ir epistemologijos, sociologijos ir moralės, sociologijos ir politikos santykį.²⁵

Verta pakartoti ir patikslinti: šioje diskusijoje išsiskyrė *skirtingi* požiūriai į sociologijos ir epistemologijos, sociologijos ir moralės, sociologijos ir politikos santykį. Radosi pagrindinės ir šalutinės temos, su-

donkichotiška dilema. Priešingai nei teigia Burawoy'us, *šiandieną mes nesame geriau apginkluoti, – tam, kad užkirstume kelią rinkos fundamentalizmui*. Šiandieną mus ginkluoja tas pats rinkos fundamentalizmas, atimantis iš „modernėjančių“ regionų netgi reflekyvių kriterijų, egzistuojančių „postmoderniuose“ Vakarų regionuose, savivokos galimybę. Skirtingose sociologinėse visuomenėse požiūris į rinką ir jos fundamentalizmą/„fundamentalizmą“ (kabutės žymi nereflektuotą kasdieniškos savivokos pagrindą) labai skiriasi, netgi kalbant apie skirtingus tų pačių visuomenių sluoksnius. Taigi: empiriškai tikrinami vietinį, nacionalinį, regioninį kontekstus mažų mažiausiai susidurtume su matavimo kriterijų ir gautų rezultatų interpretacijos problema. O paskui atitinkamai kiltų klausimas: ką, empiriniu požiūriu, reiškia Burawoy'aus teiginys – „kartu su kitomis nacionalinėmis sociologijomis šiandieną galime ryžtingiau užkirsti kelią rinkos fundamentalizmui“?

²⁴ Tarp grynojo sociologijos mokslo šalininkų gausėja sociologų, reflekyviau vertinančių pokario laikotarpiu institucionalizuotą „grynojo mokslo“ idėją. Kad ir šis, Mathieu Deflemo, žymaus, tačiau „tik akimirsnį“, viešosios sociologijos kritiko, pavyzdys. 2004-aisiais (Deflem 2004), reaguodamas į naujas Burawoy'aus idėjas ir/arba į jo populiarumą, jis sukūrė tinklalapį „Gelbėk sociologiją“ (angl. *Save Sociology*), kurio pagrindinė tema yra grynojo mokslo apologija, – *Sociologija yra mokslas*. Tinklapis egzistavo nuo 2004-ųjų vasaros iki 2006-ųjų rudens. Šį trumpą sociologijos „mokslo“ iššūkio tarpsnį numatė (iš anksto šito nežinodamas, bet dalyvaudamas sociologinėse diskusijose ir turėdamas gerą nuojautą) pats Burawoy'us, įspėdamas, kad grynojo mokslo šalininkai pernelyg vėlai šoka į traukinį (Burawoy 2007b). Nors į vėluojantį traukinį Mathieu Deflemas galbūt šoko (neatmestina tikimybė) kaip asmuo, ketinantis su Burawoy'umi pasidalinti simboliniu „šlovės kapitalu“, jo pastangos „gelbėti sociologiją“, netgi grynojo mokslo šalininkų požiūriu, veikiausiai griauja, o ne „gelbsti“ sociologiją: Mathieu Deflemo vartojamas tonas skaido sociologiją, – jei apskritai tinka vartoti šią Vietnamo laikų metaforą – „gelbėti/vaduoti“ (McLaughlin 2007).

²⁵ Kai Burawoy'us pareiškia, kad *ekonomika*, socialinių mokslų flagmanas, ir *politikos mokslas*, plaukiantis farvateryje dešiniuju kraštu, kuria ir saugo neoliberalios minties ir tvarkos pagrindus (Burawoy 2007b; 256), o sociologija, suformavusi gilią antiutilitarizmo tradiciją pasiduoda „ekonomizmui“, įskaitant racionalaus veiksmo teoriją, metodologinį individualizmą, dažnai besislepiantį už „socialinio kapitalo“ teorijos (ten pat; 257), aiškėja, kad sociologai, jei tik jie dalyvaus diskusijoje, vargu ar gebės, kaip anksčiau, išvengti sociologijos ir politikos, sociologijos ir moralės santykių klausimo, apsiriboti vien sociologijos ir epistemologijos santykiu.

sišaukiančios su esminėmis ankstyvosios ir klasikinės sociologijos problemomis. Vieni Burawoy'aus kritikai, remdamiesi „antrosios/mokslinės bangos“ normomis, siekia aiškiai atsiriboti nuo vertybių (Lynn Smith-Lovin 2007), antri šiuo aspektu – gerokai apdaresni ir santykiškesni (Arthur Stinchcombe 2007), tretį – pripažįsta vertybių (bet ne politikos!) svarbą (Abbott 2007), ketvirtą – rūpinasi instrumentinio pažinimo ištekliais ir šio pažinimo pasiūla politinio/administracinio veiksmo įgyvendintojams (Massey 2007), penktą – žvelgia gerokai plačiau kritikuodami klasikinę sociologiją, jos dėsnių ir sisteminės analizės mokslą svarstydami socialinių sąjūdžių ir žmogaus teisių diskurso sąlygų klausimus (Touraine 2007), šeštą – siūlo skirti viešosios sociologijos „vardą/pavadinimą“ ir viešosios sociologijos tikrovę, kurią iš esmės suvaržo profesionalioji sociologija (Collins 2007), septintą – ieško intelektinių ir institucinių būdų sumažinti neigiamą instrumentinio pažinimo poveikį reflektvyviajam pažinimui (Stacey 2007), aštuntą – teikia siūlymus formuoti *disidentinę viešosios sociologijos* kryptį išvelgdami jau prasidėjusį kritinių vertybių naikinimo pavojų (Piven 2007), devintą – išvelgia esminį pavojų dabar egzistuojančiose hierarchijose, sociologinio darbo pasidalijimo tikrovėse, kuriančiose ir saugančiose *status quo* (Hays 2007), dešimtą – įrodinėja, kad profesionali sociologija turi autonomišką pagrindą, kurią reikia puoselėti, nes pernelyg populiaru viešoji sociologija gali ją sugriauti (Wilson 2007)...

Iš tikro: viešoji sociologija, kaip ir visos geros idėjos, gali kurti, bet gali ir griauti,

ypač turint mintyse minėtą analogiją su „viešąja demokratija“. Pagrindinis klausimas: ar, kaip, kada, kur, kokiomis sąlygomis, aplinkybėmis, apimtimis, kokiomis proporcijomis viešąją sociologiją galima ir reikėtų institucionalizuoti? Pats Michaelas Burawoy'us programiniame *Viešosios sociologijos* tekste vartoja vaizdingą, bet pavojingą (pernelyg „aštrią“) metaforą. „Žirklių judesys“ – šitaip pavadinta *I-oji* tezė: *kai sociologija žengė kairėn, o pasaulis dešinėn, – padidėjo viešosios sociologijos poreikis* (Burawoy 2007). Pavojingai išlenktas žirklių kampas, kurio Burawoy'us, rodos, nemato (nes, žengdamas kairėn, išleidžia iš akių dešinį kampą), prašo liautis tai daryti („lenkti“). Pirma, medžiaga, ypač socialinė, ne visada leidžiasi karpoma tik viena žirklių puse, – tam skirtos abi šio įrankio pusės. O ir abiejų pirštų, laikančių žirkles, judesiai negali būti pernelyg staigūs, – audinį galima sugadinti nepataisomai. Antra, staigūs pirštų judesiai žirklių *kampą, nekintamą dydį* (smailų, statų ar buką), grasina paversti ... *tiese*, – neatpažįstamu, žirklių konstrukcijos požiūriu, objektu. Staigus ir aštrus „žirklių judesys“ gali tapti žirklių išardymo priežastimi.

Galima pasakyti ir šitaip: jei sociologija, žengdama kairėn, vis labiau „kairėtų“ („didėjant viešosios sociologijos poreikiui“), tai *sociologija* ilgainiui taptų *kairiąja sociologija*. Jei šitaip įvyktų, – nors „kairiosios sociologijos“ etiketės kratosi daugelis dešiniųjų (ne tik isteblišmento, bet ir analitinių bei kritinių sociologijų), – tai žirklės, jei ne politinės, tai bent jau profesinės, būtų sugadintos. Lygiakraštis trikampis netrukus

taptų – geriausiu atveju – lygiašonių, o galiausiai senute „pažangos tiesė“, kurią instituciškai stiprintų jaunesnės ir gyvybingesnės – masinės, tik ideologinės, „viešosios sociologijos“ – kartos. O pasaulis, žinoma, ilgai neliūdėtų pradėdamas naują „Žirklių judesį“: šiandieną, net be viešosios sociologijos, žinome: kai tik pasaulyje išrandamas idealas, išrandamos ir naujos žirkklės. Išlaisvintais savo pirštais tuomet laikytume naują kūdikį – normatyvinį *pagrindimo* idealą. Kairė ranka, karpydama ir dauginama gražias simetrines formas (vėl prisiminkime Burawoy'us aus tezę – esti *daug* viešųjų sociologijų) neabejotinai pagražintų pasaulį (kuris mūsų – ne liberalas?), tačiau spėtinai rezultatas būtų tas, kad visiškai sumažėjus dešiniųjų sociologų, visiškai sumažėtų ... ir kairiųjų, nes padaugėtų „sociologų matininkų“, metodiškai čiaukšinių pagal simetrišką anonimiškos mokslo biurokratijos kanoną. Tuomet, kai žirklių kampas taptų tiesės idealu, žirkklės atsidurtų ten, kur joms ir vieta, – fiziškai galingesnės ir treniruotos biurokratijos rankose (kasdien nuo 8. 30 iki 16. 30).

Kaip įrodinėta III-ioje šios esė dalyje, Burawoy'us, formuluodamas *viešosios sociologijos* paradigmą, susiduria su prieštaravimu tarp *universalaus* turinio ir *nacionalinės* formos. Burawoy'aus sociologinė koncepcija, turinio požiūriu, yra *kosmopolitinė*, tačiau, teorinės formos požiūriu, – *moderni-nacionalistinė*. Pakartotina, jog esminis klausimas – ne tik „ar nauja kompleksiška idėja gali tapti globalia paradigma?“, bet ir „*kaip* gali?“ Ar lanksti struktūrinė jungtis, apie kurią kalba autorius ir kuri šiandieną randama

„Amerikos“, arba „Vakarų“, sociologijoje, yra tinkama ir pakankama globalios sociologijos plėtros prielaida? Ar diferencijuotos struktūros trūkumas globaliu mastu nekliudys kurti globalią sociologiją, kurios nevaržytų tradiciškai nusistovėjusios struktūrinės funkcionalistinės, būdingos nacionalizmo amžiui, formos, o taip pat – hierarchinės „Vakarų ir „Rytų“, arba „Šiaurės ir Pietų“, sociologijų perskyros. Problema – globali, nes keičiantis socialinėms politinėms sąlygoms, keičiasi ir pilietiškumo/socialumo formos, įskaitant ir sociologines aiškinimo/supratimo struktūras.

Nors Michaelo Burawoy'aus puoselėjama „keturių padalinių simetrijos“ idėja normatyviškai taip pat atstovauja atviro ir lankstaus *globaliojo* profesinio darbo pasidalijimo perspektyvai, Burawoy'us nepakankami atsižvelgia į netolygias institucines – *hierarchines, asimetriškas* – Vakarų/Rytų, arba Šiaurės/Pietų, perskyras: jei pirmoji perskyrų pusė *jau turi* išplėtotas *analitinę* ir *kritinę* dalis, tai antroje perkyrų pusėje *analitinės* ir *kritinės* dalių labiausiai trūksta. Todėl netolygus *teorinis* darbo pasidalijimo santykis tarp Vakarų/Rytų *realiai* gali išlikti ir netgi stiprėti, jei tik bus netrukdomai diegiama nekritiška pagrindimo/atspindėjimo technologija.

Kadangi *kritinės teorijos* funkcijos redukuojamos į specializuotą „profesionaliosios sociologijos“ kritiką, Burawoy'us požiūris darosi prieštaringas. Viena vertus, jis ragina (drauge su Seidmanu) grįžti prie *viešųjų diskusijų*, tęsti polilogą, o ne ieškoti pagrindimo tiesos, kita vertus, visiškai susiaurina kritinės teorijos kaip autonomo-

miškos teorijos²⁶ principus. Burawoy'us, neapdairiai išoperuodamas istorines tarpdalykines *kritinės teorijos* šaknis (tai, žinoma, nėra jo intencija, veikia numanomas funkcinio simetrinio modelio taikymo padarinys), formaliai siaurindamas kritinę analitiką į specializuotą, dalinę kritiką, drauge naikina *autonomišką teorinį* viešosios diskusijos idėjos pagrindą. Viena vertus, Burawoy'us sistemingai kritikuoja scientizmą, kita vertus, akylai saugo šio episteminio projekto prielaidas: a) *pagrįstumo principus* ir b) *apibendrintos visuomenės teorijos* idėja.

2.2. Konceptualaus ryšio tarp Burawoy'aus, Seidmano ir Tocqueville'io eksplikacija sociologijos istorijos atžvilgiu

Michaelo Burawoy'aus *viešosios sociologijos* idėja, kaip buvo įrodinėjama, susiduria su keturiomis dilemomis. Tai, pirma, prieštaravimas tarp *universalios turinio* ir *nacionalinės formos*, antra, prieštaravimas

tarp *analitinio realizmo* ir *pliuralistinio reliatyvizmo*, trečia, prieštaravimas (nominalus) tarp dirbtinai skiriamų *viešosios* ir *kritinės* sociologijos tipų, ketvirta, prieštaravimas tarp *epistemologinio pliuralizmo* ir *vertybinio pliuralizmo*. Šias „sociologines“, siauresnės apimties dilemas reikia svarstyti atsižvelgiant į trijų analitinių santykių – a) tarp sociologijos ir epistemologijos, b) tarp sociologijos ir vertybių, c) tarp sociologijos ir politikos – aspektus. „Sociologinės“ ir „demokratinės“ koordinacių ašių susikirtimas leistų Burawoy'aus idėją svarstyti plačiau: į tęstinę diskusiją papildomai įtraukiant šiuolaikinės *kultūros sociologijos* idėjas ir neišleidžiant iš akių *vertikaliojo* aspekto, kurio svarbą *demokratinio pobūdžio* visuomenėms tinkamai nusakė Alexis de Tocqueville'is:

„Šimtmetis po šimtmečio žengiu atgal į giliausią senovę ir nematau nieko, ką galėčiau palyginti su tuo, kas dabar atsiveria prieš mano akis. Kai praecities šviesa nebesiekia ateities, žmogaus protas klaidžioja patamsiais“ (Tocqueville 1996; 784)

²⁶ *Teorijos transformavimo į empirinį argumentavimą* problemai reikia skirti ypatingą dėmesį. Michaelo Burawoy'aus pasirenkami kriterijai, viena vertus, pabrėžia „teoriją, metodologiją, metodiką“, kita vertus, viską arba beveik viską siekia paversti viešosiomis sociologijomis, kurių vertinimo kriterijai glūdi neaiškiai apibrėžtoje „praktikoje“. Steveno Seidmano pasirenkami kriterijai, nors tai paradoksalu (Seidmanas radikaliai kritikuoja *pagrindimo* idėją), taip pat veda *teorijos transformavimo į empirinį argumentavimą* keliu. Jeffrey Alexanderio padaryta išvada – 1) kad pokario sociologijai būdinga tendencija remtis *naiviojo indukcionizmo* prielaida, 2) kad *empirinis tikrinimas yra galutinis teorinių ginčų arbitras* (Alexander 1982; 8) – skatina neišleisti iš akių sociologijos teorijos *autonomiškumo* problemos. Problema ta, kad ši tendencija, kaip rodo institucionalizuota pokario sociologijos istorijos tradicija, ne tik priartėja prie kraštutinio episteminės tiesės taško, bet ir renkasi jį kaip *standartą*. Nenuilstamai pabrėždama *stebėjimo* ir *verifikacinę* empirinės praktikos dimensijas, pozityvistinė paskata kraštutinai susiaurina empirinės analizės skalės apimtį. Empiriniai apibendrinimai apribojami paprasčiausių koreliacinių teiginių lygmeniu. Sociologijos scientizacija, grindžiama naiviosios indukcijos idėja, *kaupiamąją mokslinę pažangą* daro priklausomą nuo a) skaičiavimo, siejamo su aksiomų, iš kurių deduktiškai išprotaujamos teoremos, aibėmis, b) jungiančiųjų principų, šį skaičiavimą susiejiančių su stebimais reiškiniiais, c) deduktiškai išprotautų empirinių teiginių, kurie, kaip teigiama, gali būti tikrinami empiriškai. Ši formali eksplikacija rodo, kad teorijos konstravimo hipotezės vėlgi priklauso nuo *dualistinės*, radikalių teorijos ir empirinių duomenų *atskyrimo* praktikos (plačiau žr. Alexander 1982; 131–2).

Tocqueville'io minima „praeities šviesos“ metafora deramai apibūdina dabartinį „demokratinio nerimo“ laiką, kartu išryškindama ir analitinių, ir normatyvinių socialinės teorijos aspektų reikšmę. *Sociologijos teorija*, kaip minėta, yra *demokratinės kultūros* dalis, todėl jos problemos negali būti atribojamos nuo problemų, būdingų demokratijos raidai. Aiškėja, kad 1) *grynosios epistemologijos* idealas (būdingas, anot Burawoy'aus, XX a. sociologijos raidai), 2) *utopijos* idealas (būdingas XIX a. sociologijos raidai) ir čia nagrinėjami 3) *junglūs* – viešosios sociologijos, postmoderniosios socialinės teorijos, kultūros sociologijos – idealai (būdingi XXI amžiui), mėginantys aprėpti istorinę sociologijos patirtį, sudaro universalų „lygiakraščio trikampio“ idealą, kurio kompleksiškas reikalauja derinti „sociologinę“ ir „demokratinę“ koordinates ir svarstyti prieštaravimus, aptinkamus ne tik sociologijos teorijų formose, bet ir jų turiniuose. Šis idealas ne skiria, o jungia tris istorines teorizavimo formas – *socialinę teoriją*, *sociologijos teoriją* ir *politikos teoriją*.

Svarstytos dilemos būdingos ne tik viešosios sociologijos koncepcijai, bet ir apskritai *teorizavimo* ir *demokratijos* santykiui (žinoma, kintant jų formoms ir turiniui). Į šias dilemas kreipė dėmesį Alexis de Tocqueville'is svarstydamas prieštaringas – esamas ir bręstančias – naujos, *demokratinės visuomenės* sąlygas. Pirma, *sociologijos teorijai* (čia laikykimės konvencijos, *sociologinio* teorizavimo formą susiejančios su dedukciniais sisteminiais ir formalizuotais modeliais, reikalaujančiais verifikuoti teorinių teiginių pagrįstumą) būdingas prieštaravimas tarp

nacionalinės formos ir *universalus* turinio. Kaip, pavyzdžiui, pažymi Burawoy'us, nors JAV sociologija pateikia save kaip universalia, tačiau tiek jos turinys, tiek forma yra specifiniai reiškiniai (Burawoy 2007a; 49). Nors tiriamo specifinius reiškinius, tačiau turime polinkį apibendrinti visuotinai, aprėpti „universalijų dėsnų“ formas. Šis polinkis, kaip rodo sociologijos istorija, labiau būdingas „didžiųjų karalysčių“ sociologijos teoretikams. Žr. ironišką Tocqueville'io teiginį apie porevoliucinę Prancūziją ir (spėtina) *A. Comte et al.*:

„Pas mus, priešingai, abstrakcijų pomėgis virto tokia nežabota aistra, jog žūtbūt reikia ją patenkinti. Kiekvieną rytą, vos pabudęs, sužinau, jog atrastas koks nors amžinas visuotinis dėsnis, ligi tol dar niekad man negirdėtas. Ir nė vienas, net vidutiniškiausias rašytojas nebūna patenkintas savimi, kad savo literatūrinio debiutu pavyko atskleisti tiesas, tinkančias tik didelei karalystei, o jis juk norėjo aprėpti visą žmoniją“ (Tocqueville 1996; 477)

Antra, ne tik viešosios sociologijos koncepcijai, bet ir apskritai sociologijos teorijai būdingas prieštaravimas tarp *analitinio realizmo* ir *plurialistinio reliatyvizmo*. Viena vertus, liberalios demokratijos sąlygos itin palankios plurializmo plėtrai. Sociologijos teorija, ypač antroje XX a. pusėje, diferencijuojasi palaipsniui suformuodama kokybiškai naują *plurializmo būklę*. Kita vertus, „diferenciacija plius neutrali mokslo nuostata“ skatina indiferentiškumą *sociologijos* ir *moralės*, *sociologijos* ir *politikos* santykių atžvilgiu. Šiuos du atžvilgius privatizuoja „visuomenės nuomonė“ sociologijai palikdama *analitinio realizmo* mokslą. Nors sociologijos diferenciacija ir besiformuojanti plurialistinė būklė

iškristalيزuoja kitokius pažinimo būdus, tačiau šie būdai (kad ir simbolinis interakcionizmas, sociologijos fenomenologija, sociologinis egzistencializmas ir t.t.) neįgyja tokio „visuomenės“ pasitikėjimo kaip *analitinis realizmas* (šitaip vadinamas dominuojantis struktūrinio funkcionalizmo „metodas“, teikęs postūmį milžiniškai aibei empirinių tyrimų).

Jei „visuomenės nuomonė“, kaip numatė Tocqueville'is, tampa „savotiška religija“, o jai atstovaujantis sociologijos teoretikų luomas renkasi jai *patogiausią* (dedukcinį, kurio apriorinė prielaida – pati visuomenė) analizės būdą, suteikdamas *patogumo pagrindimui* didžiausius teisinius institucinius įgaliojimus, tai *kitokius* pažinimo būdus „visuomenės nuomonė“, tiksliau, lygybę privatizavusi biurokratinio mokslo tvarka, geba neutralizuoti: „Kuo labiau piliečiai tampa lygūs ir panašūs, tuo mažiau jie linkę akiai tikėti kokiu žmogumi ar luomu. Tačiau jie linkę remtis masėmis, ir viešoji nuomonė vis tvirtiau ima valdyti pasaulį“ (ten pat; 474). Nors pliuralizmas skatina reliatyvumą, palankų kitokiems požiūriams, tačiau prasi-dėjusi reliatyvumo infliacija (reliatyvizmo katalizatorius – neutrali, vertybių atžvilgiu, nuostata) skatina indiferentiškumą, panašų į „realizmo religiją“. Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, nenuostabu, kad „realistinei“ analizei šiandieną antrina, nors pats šito „nenorėdamas“, pliuralizmas.

„Reikia manyti, jog daugumos intelektinė galia būtų ne tokia absoliuti karaliaus valdomoje demokratinėje valstybėje negu grynosios demokratijos šalyje. Tačiau ji visados bus absoliuti, ir, kad ir kokiais valstybės įstatymais remiantis bus valdomi žmonės lygybės laikais, galima nu-

manyti, jog tikėjimas visuomenės nuomone taps savotiška religija, o dauguma bus jos skelbėja“ (ten pat; 475).

Trečia, sociologijos teorijai būdingas prieštaravimas (nominalus) tarp demokratijos ir individualios/bendruomeninės laisvės sampratos. Viena vertus, sociologijos teorija, kaip liudija *klasikinis* tarpsnis, sukuriama tam, kad kritiškai ir normatyviškai skirtų *esamą* ir *geresnę* dalykų padėtį. Kita vertus, sociologijos teorija sąmoningai ar/ir nejučia atsiriboja nuo kritinio normatyvinio savo pašaukimo tapdama grynuoju, neutraliu sociologijos mokslu. Sociologija natūralizuoja pozityvioje (daugumos) nuomonėje ir tampa ne laisvės gynėju, bet vienu iš „procedūrinių balsuotojų“, kuriems „atrodo neįtikėtina, kad, visiems esant vienodai išprususiems, tiesa galėtų būti ne daugumos pusėje“ (ten pat; 474). Kitaip sakant, sociologija tampa ne individualios ar bendruomeninės, bet „abstrakčios procedūrinės“ laisvės sargu. Ji, kartu su viešąja nuomone, „nesistengia įteigti savo požiūrio, bet prime-ta jį, darydama neatremiamą kolektyvinio proto įtaką kiekvieno paskiro žmogaus intelektui“ (ten pat; 474). Todėl demokratinė santvarka, kaip tvirtina Tocqueville'is, labai palanki despotizmo išgalėjimui (ten pat; 770). O despotizmui suteikiamas *globėjiskumo* titulas:

„Tad, mano galva, ta priespauda, kuri gresia demokratinėms tautoms, niekuo nepanešės į tas, kas anksčiau yra buvę pasaulyje. Mūsų amžininkai negalėtų prisiminti jokio savo valdovų prototipo. Veltui stengiuosi rasti žodį, kuris tiksliai išreikštų mano suformuluotą priespaudos idėją; tokie anų laikų žodžiai kaip „despotizmas“ ir „tironija“ netiktų. Tai naujas reiškinys <...>“ (ten pat; 771).

Ketvirta, *sociologijos teorijai* būdingas prieštaravimas tarp *epistemologinio pliuralizmo* ir *vertybinio pliuralizmo*. Viena vertus, sociologijos teorija, ypač XX a. pabaigoje, pripažįsta konceptualių krypčių ir atitinkamų pažinimo būdų pliuralistinį koegzistavimą. Kita vertus, kiekvienas paskiras pažinimo būdas turi polinkį suteikti „savo“ pavidalą visiems kitiems pažinimo būdams, o faktų visumą aiškinti „viena“ priežastimi. Šis polinkis „kalbėti pernelyg dideliais apibendrinimais“, kurį skatina demokratinių visuomenių sąlygos, dažnai virsta *akla proto aistra*:

„Ilgįję įprotį abstrahuoti toje mokslo srityje, kuri juos labiausiai domina, jie perkelia tą patį įprotį į visas kitas sritis, ir šitaip poreikis visiems dalykams numatyti bendras taisykles, daugybei objektų suteikti tą patį pavidalą ir faktų visumą paaiškinti viena priežastimi virsta karšta ir dažniausiai akla žmogaus proto aistra“ (ten pat; 478).

Visas šias keturias dilemas reikia svarstyti *kartu* – tik šitaip galima mėginti išsaugoti dialektinę analizės pusiausvyrą. Steveno Seidmano koncepcijoje ontologinių, moralinių, egzistencinių aspektų svarbą ypač išryškina *antiepigistemologijos* kaip teorinio pagrindimo proto kritika, tačiau šis kritinis nuoseklumas palaipsniui išleidžia iš akių, kaip ir nagrinėtu Burawoy'aus viešosios sociologijos atveju, *teorinio proto autonomijos* svarbą ir sutrikdo sociologijos – kaip *analitinio* ir *kritinio* projekto – pusiausvyrą. Jei Burawoy'us teorinę, analitinę-profesionaliąją, sociologijos pusę saugo kaip savo akį, drauge stiprindamas jos imunitetą kritikai, tai Seidmano postmoderniosios socialinės teorijos sandaroje teorinio proto autonomijos sąlygos ir galimybės (pir-

miausia dėl minėto *ideologijos* akcento) lieka nepakankamai eksplikuotos.

2. 3. *Epistemologinis kontinuumas kaip analitinė priemonė*

Stevenas Seidmanas įvardija *skirtingus* abstrahavimo lygmenis ir formuluoja *dvinarę* mokslinio tyrimo modelio struktūrą, susidedančią iš 1) „analitinės srities“ (hipotezių, empirinių teiginių, logikos taisyklių, teorinių postulatų, modelių ir aiškinimo principų) ir 2) „ideologinės srities“ (tikrovę vertinančių nuostatų ir epistemologinių prielaidų). Jei *ideologinė* socialinio mokslo sritis linkusi būti pastovi, tai *analitinė* sritis – kisti, įskaitant viduriniojo lygmens ir empirinį lygmenis. Šioji dvinarė socialinio mokslo struktūra leidžia traktuoti šį mokslą ir kaip statišką, nekumuliatyvų, ir kaip kintantį, kumuliatyvų (Seiman 1983b; 90). Dar daugiau: tai leidžia (pridurtume – jei sąmoningai užmirštas dialektinis dvinariškumo fonas) susieti socialinių mokslų istoriją su istoriografiniais kaupiamaisiais principais, kuriuos Seidmanas vadina *pagrindžiančiąja* moderniojo socialinio mokslo programa.

Dvinarė Seidmano sandara atskleidžia diferencijuotą, santykiškesnę socialinio mokslo raidos logiką. Skirtingi lygmenys suponuoja ir skirtingus kaitos lygmenis, atskleisdami tiek tęstinumą tarp praeities ir dabarties, tiek pertrūkius (ir kumuliaciją, ir kumuliacijos pertrūkius). Kai pripažįstame socialinio mokslo kilmės *daugiasluoksniškumą*, turime atsižvelgti į skirtingus analitinių ir ideologinių sričių raidos pavyzdžius.

Be to, dabarties santykis su praeitimi įgyja du svarbius atžvilgius. Pirma, praeitis darosi susijusi su dabartimi tuo požiūriu, kad praeities idėjos ir problemos lieka reikšmingos dabarčiai, kad ir neekspliciuotos. Antra, kiek praeities ideologinės ir analitinės idėjos susijusios su dabarties interesais arba įtraukiamos į dabartines tradicijas, socialinės mokslinės praeities tyrimas turi šiuolaikišką prasmę (ten pat).

Atidžiai įsižiūrėję į dvinarę socialinio mokslo sandarą, kurią, manytume, tinkamai, neteikdamas pirmenybės nei ideologinei, nei analitinei ašiai, aprašo Stevenas Seidmanas, matysime, kad Michaelo Burawoy'aus viešoji sociologija taip pat apima 1) „analitinės srities“ (hipotezių, empirinių teiginių, logikos taisyklių, teorinių postulatų, modelių ir aiškinimo principų) ir 2) „ideologinės srities“ (tikrovę vertinančių nuostatų ir epistemologinių prielaidų) dėmenis. Pirmąją sritį atliepia *profesionaliosios* ir *taikomosios* sociologijų jungtis, o antrąją – *viešosios* ir *kritinės* sociologijų jungtis. Tačiau horizontalus simetriškas (o kartu privilegijuojantis pirmąją, „analitinę“, sritį) Burawoy'aus modelis išleidžia iš akių tai, kad privilegijuota analitinė sritis jau turi savo vertikalią – ideologinę – ašį, kuri linkusi būti *pastovi* (tik jos analitinė sritis linkusi „kumuliatyviai“ kisti). Kaip tik todėl Burawoy'aus projektuojama diskusija tarp kritinės teorijos ir profesionaliosios sociologijos gali vykti iš esmės tik „analitinės“ srities prielaidų lygmenyse (profesionalioji sociologija gali leisti kritikuojama tik analitiškai, bet ne „ideologiškai“). Šiuo požiūriu, Seidmano *dvinarė genealoginė*, kitaip nei Burawoy'aus *keturguba simetrinė*, socialinio

mokslo sandara geriau artikuliuoja „analitikos“ ir „ideologijos“ sąveiką.

Čia įvardytu lyginamuoju – teorinės logikos sudedamųjų dalių – požiūriu, itin svarbus *epistemologinis kontinuumas*, artikuliuojamas Jeffrey Alexanderio (laiko atžvilgiu vieneriais metais ankstesnis, negu Steveno Seidmano), tiriančio tiek sociologijos teorinių prielaidų istoriją, tiek raidos logiką. 1982-aisiais pirmoje keturių dalių veikalo *Teorinė logika sociologijoje* dalyje Jeffrey Alexanderis rašė: „Skirtumai tarp to, kas suvokiama kaip radikaliai kontrastingi mokslinių argumentų tipai, turėtų būti traktuojami veikiau kaip atstovaujantys skirtingoms to paties *epistemologinio kontinuumo* padėtimis“ (Alexander 1982; 2). Šis *kontinuumas* dalijamas į dvi dalis: „Dešinėje“ pusėje – penki „betarpiški empiriniai“ moksliniai kriterijai: (eilės tvarka): 1) stebėjimas, 2) metodologinės prielaidos, 3) koreliacijos, 4) sudėtiniai ir paprasti teiginiai, 5) dėsniai. „Kairėje“ pusėje – penki „tarpiniai teoriniai“ kriterijai (tęsiant tos pačios eilės tvarką): 1) klasifikacijos, 2) apibrėžimai, 3) sąvokos, 4) modeliai, 5) bendrosios prielaidos.

Vienas svarbus Alexanderio argumentuotai apibendrintas sociologijos (čia pridursime – ir demokratijos) raidos požymis yra tas: po II-ojo Pasaulinio karo aptinkama „stiprėjanti tendencija conceptualizuoti ir praktikuoti socialinį mokslą kaip vienakryptį procesą, kaip tyrimą, judantį – tos struktūros, kurią aš apibrėžiau atžvilgiu – nuo konkretybės prie bendrybės“; nors Alexanderis kalbamoje knygoje rašo apie *sociologijos* raidą, tačiau Alexanderio išvada, šio straipsnio autoriaus požiūriu, lygiai taip pat tinka *demokratijos*

raidai apibūdinti. „Aš vadinsiu šią tendenciją pozityvistiniu „įtikinėjimu“, nes šiuolaikinės sociologijos kontekste tai atliepia veikiau beformę savimonę, negu artikuliuotą intelektualinį įsipareigojimą <...>“, – priduria knygos autorius (ten pat; 5).

Įdomus (interpretuojančio asmens požiūriu), tačiau natūralus (kintančio santykio tarp sociologijos ir demokratijos raidos požiūriu) dalykas yra tas, kad 1987-ųjų Jeffrey Alexanderio veikale *Sociologijos teorija po II-ojo Pasaulinio karo* aptinkame „menkų“ schemas papildymą, iš pažiūros tik „analitinį“. Tačiau, normatyviniu požiūriu, papildymo reikšmė – metodologinė revoliucinė: tai atsakas į tęstinę metateorinę diskusiją (kartais ne visai tinkamai vadinamą „krize“). Nurodytame veikale matome lyg ir tą patį, tačiau drauge – jei tinkamai vertinsime ir interpretuosime *laiko* kategoriją – visiškai kitą epistemologinio kontinuumo variantą. Matome tuos pačius – penkis „kairės“ ir penkis „dešinės“ – kriterijus. Todėl sakyti, kad tai „visiškai kitas“ kontinuumas – pernelyg drąsu. Tačiau įsidrąsinti leidžia, pirma, asimetrija, atsiradusi dėl vieno vienintelio papildymo – tarp *modelių* ir *bendrujų prielaidų* įterpiamas *ideologinių orientacijų* kriterijus (Alexander 1987; 6–7), antra, supratimas, kad Jeffrey Alexanderis, matyt, atsižvelgdamas į vykstančias teorines diskusijas, įtraukia *laiko* kategoriją, atliepiančią savalaikę sociologijos ir ideologijos/politikos santykio struktūrizaciją.

Naujoji *epistemologinio kontinuumo* pataisa ir atsiradusi „asimetrija“ tinkamai atliepia *laiko* pokyčius. Jei 1982-ųjų veikale

įvardijama būdinga socialinio mokslo kaip vienkrypčio indukcinio proceso (episteminiame kontinuume – iš dešinės į kairę) tendencija, vadinama „pozityvistiniu įsitikinimu“, tai 1987-ųjų veikale pripažįstama (galbūt reikėtų sakyti, aiškiau pripažįstama ir konceptualiai artikuliuojama) santykiškai autonomiška *ideologinių orientacijų* ir bendriausių prielaidų srities, kuri dalijama į „socialinės tvarkos“ ir „socialinio veiksmo“ problemas, *tarpusavio sąveika* (žr. Steveno Seidmano *dvinarę struktūrą*). Verta daryti pažymėti: ideologinių orientacijų prielaidos įterpiamos į *epistemologinį kontinuumą* ne bet kur, o „kairėje“, t.y. tarp teorinių kriterijų, kurie turi didesnę santykišką *savarankiškumą*, palyginti su empirinių kriterijų dalimi. *Ideologinių orientacijų* prielaidos įterpiamos beveik pačioje kraštinėje tiesės dalyje.

Remdamiesi šiais iškiliais – analitiniais ir kritiniais teorinės analizės, grindžiamos empiriškai tikrinama socialinių teorijų istorijos ir logikos analize, – pavyzdžiais galime kelti teorinę hipotezę ir formuluoti ją kaip teiginį. Jei sociologija vis intersubjektyviau atsižvelgia į bendrųjų prielaidų, nuo kurių po II-ojo Pasaulinio karo buvo atsiribojusi, sritį, tai ji pamažu artėja prie *savirefleksyvos politinės* sociologijos teorijos kilmės ir prasmės savivokos, kuri jai buvo būdinga, jau nuo ankstyvojo klasikinio laikotarpio, kaip *trinaris* padalijimas: po „menkų“ Alexanderio epistemologinės tiesės pataisymo sociologija turi būti reflektiviai traktuojama kaip „padalinta tarp konservatyvios, liberalios ir radikalios tradicijų“ (Alexander 1987; 6–7).²⁷

²⁷ *Trinaris padalijimas* – nuo Roberto Nisbeto 2000 [1967], Irvingo Zeitlino (2009; 7th ed.), iki šių dienų (Therborn 1997; Connel 1997) – matoma ir vis labiau „pastebima“ sociologinių diskusijų tema.

Ši „menkutė“ pataisa, kiek ją pripažįstame intersubjektyviai, leidžia paremti dvinarę Seidmano struktūrą, o taip pat iš dalies gina Burawoy'aus viešąją sociologiją nuo dažno kaltinimo „kairiuoju marksizmu“ (svarbesnis – *kritinis santykis*, tiek „kairysis“, tiek „dešinysis“, su ideologiškai homogenizuojančia ir centralizuojančia biurokratijos praktika). Dar daugiau, pataisa leidžia ne tik procedūriškai pripažinti, bet ir konceptualiai atstatyti pažeistą pusiausvyrą: po II-ojo Pasaulinio karo aptinkama stiprėjanti tendencija konceptualizuoti ir praktikuoti socialinę mokslą kaip vienakryptį procesą, kaip tyrimą, judantį nuo konkretybės prie bendrybės (žr. Alexanderio tezę). Seidmano ir Alexanderio teikiamos dvinarės socialinio mokslo struktūros (kad ir kokie būtų koncepciniai skirtumai tarp jų; žr. toliau) pripažinimas suteiktų *autonomiškumą* argumentacijai, apimančiai ir analitinius, ir kritinius dėmenis.

Tiesa, Steveno Seidmano kritiniai teiginiai, rodos, liudija esant *kitą* sociologijos (kartu ir teorijos) raidos tendenciją – iš kairės (*teorinių kriterijų*) į dešinę (*empirinių kriterijų link*), o ne iš dešinės į kairę. Pirma, daugelis sociologijos teoretikų remiasi teorijos kaip pagrindžiančiojo diskurso samprata (Seidman 1991; 133). Pagrindinė sociologijos teoretikų užduotis – suteikti sociologijai *pagrindžiamuosius pagrindus* (čia – *tautologija*, bet ji ir kritikuojama!). Sociologijos teoretikų užduotis – apibrėžti ir ginti pagrindines sociologijos prielaidas, sąvokas ir modelius (ten pat). Teoriniuose tekstuose ir konferencijoje eksplikuojamos pagrindžiamosios diskusijos, susijusios su socialinių mokslų logika (ten pat).

Jei Alexanderis tvirtina, kad *konvencinės* mokslinio proceso sampratos nepaiso nepriklausomo *bendrojo mąstymo* sociologijoje lygmens (Alexander 1982; 1), tai Seidmanas kritikuoja būtent „nepriklausomas“ bendrasis prielaidas (kaip pagrindinį „kaltininką“ dėl susidariusios padėties). Todėl siūlo: užuot stiprinus abstraktus teorinio proto sritį, sutelkti dėmesį į konkrečias analitines perskyras, randamas *vietiniuose* mikrolygmenyse, o ne dirbtiniuose, dualistiniuose abstrakčių problemų diskursuose. Kitaip tariant, Seidmanas siūlo sutelkti dėmesį į tankią „dešiniąją“, empirinę epistemines tiesės pusę.

O Alexanderio akcentas – santykiškai savarankiško teorinio proto kriterijus (angl. *a claim to reason*). Remtis *teorinio proto kriterijumi* – tolygu teigti, kad sociologijos teorija gali artikuliuoti požiūrį į visuomenę, kuris yra žymiai platesnės apimties ir bendresnis, negu teoretiko gyvenamasis pasaulis arba specifinis jo/jos socialinės grupės vertinimas (Alexander 1991). Alexanderio požiūriu, Seidmano postmoderni *sociologijos teorijos kaip etnocentriško projekto* kritika griauna socialinės teorijos galimybę, jos pagrindinį gebėjimą – remtis teorinio proto kriterijais, kurių paskirtis – padėti ieškoti tiesos. O Seidmano požiūriu, žavėjimasis anonimišku, racionalių mokslų pavidalu yra nuolankus gestas mokslui, drauge stiprinantis teorinio proto – socialiai gryno, transcendentinio, eurocentriško mokslų vaizdinio – imunitetą kritikai.

Abipusė Alexanderio ir Seidmano teiginių kritika gali būti artikuliuojama kaip universalaus (bendrųjų prielaidų) ir konkretaus

(empirinio lygmens) pradų santykio problema. Jeffrey Alexanderio *epistemologinis kontinuumas* yra vertinga euristinė priemonė svarstant teorinio pobūdžio klausimus. Ši episteminė tiesė leidžia aiškiau įvardinti Alexanderio ir Seidmano sociologinės raidos diagnozių skirtumus bei panašumus. Pačioje pradžioje ryškėja dualistinis diskusijos pobūdis: ginant savo teiginius ir kritikuojant priešininko tezes primirštama, kad tarp šių dviejų postpozityvistinių požiūrių yra daugiau panašumų, negu skirtumų. Diskusija skatina atsižvelgti į 1) būdingas *pozityvizmo dilemas*, 2) Alexanderio *epistemologinį kontinuumą*:

„Du postulatai, kuriais labiausiai remiasi pozityvistinis įtikinėjimas, yra tai, kad, pirma, tarp empirinių stebėjimų ir neempirinių teiginių – radikalus pertrūkis, antra, dėl šio pertrūkio bendrosios intelektualinės problemos – vadinamos „filosofinėmis“, arba „metafizinėmis“, – nėra iš esmės svarbios empiriškai orientuotos disciplinos praktikai“ (Alexander 1982; 5).

Jei atsižvelgsime į tai, kad Seidmano argumentas radikaliai kritikuoja teorinių apibendrinimų savireferentiškumą, o Alexanderio – empirinių apibendrinimų savireferentiškumą, suprasime, kad šiuos požiūrius jungia bendroji *uždaro mąstymo – vienkryptiškumo* – kritika. Pirmuoju atveju kritikuojamos abstrakcijos, nesusijusios su vietine aplinka, antruoju atveju kritikuojamos empirinio pobūdžio „koreliacijos“, kurios kiekvieną siūlymą *išplėsti ir struktūrizuoti empirinio pažinimo sritį* laiko „spekuliacija“, arba „metafizika“ (Alexander 1992; 9). Kai suprasime, kad tarp abiejų argumentų bent jau radikalaus pertrūkio nėra, paaiškės, kad minimas ginčas nėra dualistinis.

Seidmano postmodernusis variantas nėra naivusis indukcinis, būdingas didžiuliai pozityvizmo formų (*radikalaus pertrūkio* tarp empirinių stebėjimų ir neempirinių teiginių dilemą pozityvizmas „išsprendžia“ paprastai, tiesiog sunaikindamas, kalbant Frankurto kritinės teorijos terminais, *neigiamą mąstymą*, o kartu ir dialektiką). Seidmano kriterijų pagrindas – *ne* empiriškai grindžiantis vieną kurią nors dedukcinę logiką, o *diskusinis, ginčytinas* (tiek Seidmano knygų pavadinimuose, tiek konkrečiuose tekstuose pabrėžtinai vartojamas terminas – *contested knowledge*). Šiuo požiūriu, sociologinis pažinimas – *testinis* dydis. Taigi minimas prieštaravimas – tik nominalus. Problema, kurios, rodos, neįžvelgia, abi pusės yra ta, kad nepakankami detalai svarstomas ryšys tarp „analitinio“ ir „ideologinio“ teorizavimo pradų. Akivaizdu, kad iš principo Stevenas Seidmanas neatsisako „teorinės autonomiško proto“ funkcijos, tik labiau pabrėžia, kitaip nei Alexanderis, „ideologinį“ dvinarės prielaidų struktūros aspektą: „Moralinė analizė turėtų tapti artikuliuoto socialinio proto dalimi“ (Seidman 1991; 144).

Atsisakydamas „suprakontekstinių“ (proto, žmogaus prigimties, natūralaus dėsnio, istorijos dėsnio, sociologinių principų) kriterijų (Seidman 1991; 189) ir teikdamas kontekstinius, pragmatinius, kritinius moralinio argumentavimo kriterijus jis peržengia (pats šito, rodos, nepastebėdamas) nematomą liniją, skiriančią empirinę ir teorinę epistemines tiesės puses, kviesdamas remtis konceptualiomis, konfliktinėmis mąstymo tradicijomis, kurios remiasi artikuliuoto socialinio ir moralinio argumentavimo, tiesą

sakant, sunkiai įsivaizduojamo be „kairios“ (teorinės) episteminės tiesės pusės.

Radikalaus pertrūkio tarp empirinių stebėjimų ir neempirinių teiginių *nėra*: šitaip byloja tiek Alexanderio, tiek Seidmano argumentai. „Radikalus pertrūkis“ – tai tik primirštas faktas, kad kumuliatyvinė socialinio mokslo raidos istorija turi konservatyvią ideologinę prielaidą, kurį šios istorijos laikotarpiu išlieka statiška. Vadinasi, esminis skirtumas tarp Alexanderio ir Seidmano yra tas, kad pirmasis aiškiai reflektuoja „kairės“ pusės autonomiškumą, o antrasis, visiškai argumentuotai kritikuodamas abstrakcijas, turinčias imunitetą kritikai, „kairę“ pradžioje išvaro pro duris, o paskui – įsileidžia pro langą.

Kalbant apie santykį tarp epistemologijos, ideologijos ir demokratijos, darskart vėta grįžti ir prie anksčiau nagrinėto Michaelo Burawoy'aus teksto. Remdamiesi jo nuorodomis sudarykime „lygiakraščio trikampio“ idealą, kuris aiškiau atkleis ryšį tarp giminiškų, tačiau moderniuoju laikotarpiu viena nuo kitos atribotų, teorizavimo formų – 1) *socialinės teorijos*, 2) *sociologijos teorijos* ir 3) *politikos teorijos*. *Pirmoji* trikampio tiesė (remiantis evoliucine Burawoy'aus sociologijos istorijos schema) – 1) *utopijos* idealas, būdingas socialinės teorijos ir politinės filosofijos raidai; *antroji* – 2) *grynosios epistemologijos* idealas, būdingas XX a. politikos mokslo, sociologijos, sociologijos teorijos raidai; *trečioji* – 3) *junglūs* – viešosios sociologijos, postmoderniosios socialinės teorijos, kultūros sociologijos – idealai, mėginantys aprėpti, o ne išskaidyti, istorinę sociologijos patirtį. Pastarieji idealai ne skiria, o jungia

tris istorines teorizavimo formas – *socialinę teoriją*, *sociologijos teoriją* ir *politikos teoriją*.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visi trys sociologijos idėjos raidos periodai turi *santykiškai savarankišką* pagrindą – *teorinio proto kriterijų*, būdingą 1) ankstyvosioms teorinėms „utopijoms“, 2) deducinei, sisteminančiai sociologijos teorijų logikai, 3) postpozityvizmo sociologijai, kurios atstovai, kad ir skirtingi, yra visi trys paminėti teoretikai – Jeffrey Alexanderis, Stevenas Seidmanas, Michaelas Burawoy'us. Visi trys iš principo sprendžia konceptualų dualizmo – *arba* grynoji epistemologija, *arba* grynas empirizmas – rebusą, kurį paliko pozityvizmas (bent jau leiskime sau manyti, kad kalbėti apie pozityvizmą būtuojau laiku – kad ir menkas, bet vis tik viltingas socialinio pasaulio konstravimo ženklas). Visi trys nori išsaugoti autonomišką argumentinę teorizavimo pusę. Visi trys artikuliuotai įsisąmonina kompleksiškus epistemologijos, ideologijos ir demokratijos ryšius. Ši refleksija ryški Burawoy'aus „kairės-dešinės“ žirklių judesio metaforoje, Alexanderio *kultūros sociologijoje* (Alexander 2003), Seidmano *sociologijos ir ideologijos* santykio analitikoje ir kritikoje – jau nuo pirmosios knygos (Seidman 1983) iki dabar.

Čia vėta pridurti dar vieną „menkutę“ smulkmeną: Steveno Seidmano koncepcija, palyginti su dviem kitomis, ko gero, giliausiai ir problemiškausiai užkabina *teorijos konstravimo* ir *autobiografinės prielaidos* santykį, kuris bet kurio struktūrinio lygmens ir istorinės epochos teoretikui yra nepatogus, – iš esmės prieštaraujantis sisteminiui, – ir dėl šios priežasties į analizę dažnai neįtrau-

kiamas. Klausimas, kurį kelia Seidmanas, turintis polinkį į genealogijas, bent pradžioje gali išmušti iš vėžių bet kurį racionalistą, šventai tikintį lėtai, bet nuosekliai ir nepriekaištingai veikiančia intersubjektyvumo kriterijaus, padedančio *artėti prie mokslinės tiesos*, galia:

„Pagrindžiamosios diskusijos iki šių dienų pasiekė gana nedaug sutarimo (jei apskritai pasiekė), konsenso požiūriu. Kodėl? Kadangi kriterijai, kuriais remiasi koncepciniai sprendimai, galiausiai pasirodė esantys lokalūs, heterogeniški ir galbūt visiškai nebendramatiški. Kaip „mes“ pasirinkame, arba teikiame prioritetus, episteminiams standartams, kurie apima empirinį pagrįstumą, supratingą aiškinimą, kiekybinį tikslumą, empirinį numatymą, loginį nuoseklumą, koncepcinę ekonomiją, estetinį patrauklumą, praktinį veiksmingumą, moralinį priimtinumą?“ (Seidman 1991; 134). „Kaip galime atsikratyti įtarimų, kad bet kuris veikiančio asmens, apriboto kultūros požiūriu, mėginimas apibendrinti savo koncepcinę strategiją, tėra paprasčiausia pastanga diegti specifinį, vietinį požiūrį kitiems?“ (ten pat).

Šie diskusiniai, retorinio pobūdžio klausimai leidžia geriau suprasti koncepcinio nesutarimo tarp dviejų kultūros sociologų priežastis. Tiek vienas, tiek kitas iš jų priartėja prie teiginio, kurį argumentuotai gina poststruktūralizmas: *visas pažinimas yra politinis*, įskaitant Seidmano nurodytus moralinius, ideologinius ir autobiografinius identiteto aspektus. Alexanderis pabrėžia „analitinę“ (bendrųjų prielaidų – *socialinės tvarkos* ir *socialinio veiksmo*), o Seidmanas „ideologinę“ ašį, kartu pripažindami jų tarpusavio sąveiką. Tačiau Seidmanas, gindamas sociologijos kaip moralinės naracijos sampratą, priartėja prie labai subtilios ribos, už kurios – daug platesnis, negu pati sociologija, su-

pratimo/aiškinimo kaip moralinės naracijos formų, laukas. Čia „sociologija“ – tik viena tarp daugelio, kitaip nei Burawoy'aus atveju. Kadangi visos naracijos pripažįstamos iš principo lygiomis (svarbu diskusija, o ne *ad hoc* prielaidos), kyla klausimas (į kurį Seidmanas neatsako): jei *sociologijos teorija/sociologija*, turėdama keletą šimtų metų istoriją, didele dalimi yra pagrindžiantysis kaupiamasis pasakojimas, kaip reikėtų vertinti, kokiais kriterijais remiantis artikuliuoti jos kompleksišką *teorinio proto istoriją*? Kaip rodo analizuojamas Seidmano tekstas, sociologijos teoriją jis nori atgaivinti, tačiau tik ne remiantis pagrindžiamąja jos metodika. Kokios turi būti sudedamosios *artikuliuoto socialinio proto*, kuris aiškiai skirtusi, pavyzdžiui, nuo politikos filosofijos *moralinės analizės*, Seidmanas neatsako.

Į dienos šviesą iškeldamas gilius struktūrinius *sociologijos* ir *vertybių, sociologijos* ir *politikos* santykių ryšius Seidmanas linkęs plėtoti radikalesnę *post-Švietimo* kritiką ir atitinkamą koncepciją: „Tačiau aš noriu tikėtis, kad dauguma kritikų ieško būdų, kaip išsaugoti švietėjiškas autonomiškumo, tolerancijos, lygybės ir demokratijos vertybes, tačiau remdamiesi tokiais būdais, kurie arba didžiąja dalimi modifikuotų Švietimo paveldą, arba artikuliuotų post-Švietimo koncepciją“ (Seidman 1994a; 324). Humanitarinės post-Švietimo paradigmos, pasak Seidmano, turi būti formuojamos kaip trys esminės priešpriešos pagrindžiančiam mokslui: 1) socialinės srities mokslininkas turi būti traktuojamas kaip integrali jo ar jos specifinių socialinių ir istorinių sąlygų dalis, 2) šis mokslininkas *konstruoja* socialumą

remdamasis savitu socialiniu požiūriu, 3) post-Švietimo paradigma tiria pažinimo ir galios ryšius (ten pat; 325–6). Reikia pripažinti, kad tai tik bendrosios postmoderniosios socialinės teorijos gairės, kurios, viena vertus, atsižvelgia į vienkryptį naiviosios indukcijos procesą ir konservatyvias ideologines prielaidas, kita vertus, konceptualiai nedetalizuoja *esminio ryšio* tarp specifišku mo ir universalumo.

2. 4. Postpozityvistinė diskusija dėl kriterijų

Stevenas Seidmanas, diskutuodamas (dar prieš polemiką *postmoderniosios socialinės teorijos* tema) *istorinės kontroversijos* klausimais, atkreipė dėmesį į sociologinės raidos sąlygą, kuri, rodos, yra būtina brandžios – tiek asmeniškios, tiek kolektyvinės – šiuolaikiškos sociologinės savivokos prielaida. Per pastarąjį dešimtmetį (Seidman 1985) rimtai susidomėta *sociologijos istorija*: 1) klasikinės tradicijos istorinėmis reinterpretacijomis, 2) socialinio tyrimo istorijomis, 3) sociologijos institucionalizacijos skirtingose nacionalinėse bendruomenėse istorinėmis analizėmis, 4) Amerikos sociologijos istoriniais tyrimais. Istorinis savirefleksyvumas savo ruožtu formavo *naują metodologinę savimonę*, sutelkusią dėmesį į sociologijos istoriografiją (ten pat; 13).

Nauja metodologinė savimonė nuo „senosios“ skyrėsi tuo, kad buvo ne vien metodologinė, bet ir normatyvinė, t.y. siejama su sociologijos (ir apskritai socialinių mokslų) gebėjimu *tikslingai* įsitraukti į sudėtingus visuomeninius procesus. Jei anksčiau sociologas (nesvarbu, ką jis tirtų – politiką ar religiją) atliko techninio eksperto funkciją, kurios paskirtis – detalizuoti analizės priemonės ir parengti tinkamą gautų rezultatų ataskaitą (mokslo biurokratijai), tai dabar naujoji metodologinė savimonė, teikdama postūmį kompleksiškam postpozityvizmo sąjūdžiui, formuoja platesnį ir gilesnį sociologinės kultūros pagrindą, sietiną su viešaisiais socialinių politinių pokyčių tikslais.

Postpozityvizmas,²⁸ viena vertus, siekia atkurti autonomišką sociologijos teorijos vertę, kita vertus, kvestionuoja dedukcinę-savireferentišką teorinio samprotavimo pusę. Postpozityvizmas, kaip parodė ir Jeffrey Alexanderio bei Steveno Seidmano tekstų analizė, siekia artikuliuoti mokslinio pažinimo proceso *daugiadimensiškumą* (struktūrizaciją) kartu atsižvelgdamas į svarbią „analitinę“ ir „ideologinę“ ašių *sąveiką* prielaidų srityje; kitaip negu *grynasis mokslas* (pavyzdžiui, *stiprioji profesinės sociologijos programa*), kuris „analitinę“ vertikalę redukuoja į „techninės ekspertizės“ horizontalę remdamasis pagal kilmę ironiška „vertybinio neutralumo“ idėja.²⁹

²⁸ Jeffrey Alexanderis įvardija keturis skiriamuosius postpozityvizmo bruožus: 1) empiriniai mokslo duomenys remiasi teoriniais ištekliais, 2) moksliniai įrodymai nesiremia tik empiriniu pagrindimu, 3) bendroji teorinė conceptualizacija, kaip įprasta, yra dogminė ir horizontali, o ne skeptiška ir vertikali, 4) kai atsiranda sąveika tarp argumentuotų teorinių alternatyvų ir empirikos, mokslinių įsitikinimų srityje įvyksta esminiai pokyčiai (Alexander 1982; 30–3).

²⁹ „Kabutės“ (jos tam ir skirtos) įvardija ironiją. *Nešališko mokslo* ir *vertybinio neutralumo* programos gynybą, – taktiškai pažymi Michaelas Burawoy'us, – lydi kandumo, kaltinimų ir politikos banga (Burawoy 2007b; 317).

Svarstant *postpozityvizmo kriterijų* klausimus išryškėja tarpusavio nesutarimai. Postpozityvizmo kamienas skyla į dvi dideles dalis: vieną iš jų sąlygiškai pavadinkime „teorine kryptimi“, o kitą – „antiteorine kryptimi“. Kamienas skyla ne atsitiktinai, o atliepdamas dvinarę – „analitinės“ ir „ideologinės“ ašių perskyrą teorinių prielaidų srityje. „Teorinė“ kryptis saugo *kritinį atstumą* poststruktūralizmo filosofijos atžvilgiu; prisiminkime Jeffrey Alexanderio kairiąją epistemologinio kontinuumo pusę: nors *analitinis* ir *ideologinis* tiesės komponentai suporuojami greta, tačiau *analitinis* vis dėlto – pačiame krašte. „Antiteorinė“ kryptis *ideologinį* ir *analitinį* komponentus sukeičia arba linkusi sukeisti vietomis; šiuo atveju svarbu tirti pagrindines laikotarpio problemas ir konkrečias laiko ir erdvės ribas, kurias identifikuoti, kaip teigiama, gali *tanki socialinė naracija, apimanti moralinę intenciją* (Seidman 1991a).

Jei „teoretikai“ saugo atitinkamą 1) *analitinės* ir 2) *ideologinės* ašių santykį, o drauge artikuluoto teorinio proto *autonomiją*, tai „antiteoretikai“ sukeičia arba linkę sukeisti vietomis minėtų ašių santykį, pertvarkydami jį atitinkamai kaip 1) „ideologinį“ ir 2) „analitinį“. Pirmoji postpozityvizmo variacija pripažįsta *struktūrizuotą* pažinimo lygmenį kartu ypač puoselėdama artikuluoto

teorinio proto *autonomiškumą*. *Socialiai ir asmeniškai pagrįstas pažinimas turi remtis ne dalinėmis ir lokaliomis struktūromis, bet visuotinai apibendrintu, kritiškai įvertintu ir visa apimančiu socialinių institucijų ir grupių patyrimu* (Alexander 1990; 531), – teigia Jeffrey Alexanderio postpozityvizmo tezė.

Antroji postpozityvizmo variacija, taip pat pripažindama *struktūrizuotą* pažinimo lygmenį, „teoriją“, tiksliau savireferentiškas jos konstrukcijas, laiko vakardienos problema. Williamso Bogardo požiūriu, poststruktūralizmo idėja negali ir neturi būti „pritaikyta“ teorijai, „protą“ iškeliant kaip „aukščiausiasį teisėją“. Dalykas tas, kad svarbūs šiandienos klausimai vargu ar susiję su socialine/sociologine teorija. „Teorijos“ funkcija daugių daugiausia šalutinė svarstant svarbiausius šiandienos klausimus (Bogard 1992). Steveno Seidmano požiūris į „teoretikų“ ir „antiteoretikų“ priešpriešą, reikia pripažinti, yra dvilypis: viena vertus, sociologijos teoriją jis siekia atgaivinti, kita vertus, jo formuluojama *socialinės teorijos kaip socialinės naracijos* koncepcija nepatinkamai vertina pagrindinę teorizavimo priemonę – abstrahavimą, įskaitant bendrųjų kategorijų formulavimą.³⁰

Postmoderniosios socialinės naracijos paskirtis, pasak Seidmano, – suprasti a) pagrindines „šiandienos problemas“, b) nuo-

³⁰ Claytonas Dumont'as tinkamai atkreipia dėmesį į dvi Steveno Seidmano laikysenos (poststruktūralizmo filosofijos atžvilgiu) puses: viena vertus, Seidmanas pripažįsta, kad politinį ir pilietinį sociologų įsitraukimą suvaržo jų pačių epistemologinių diskursų „autoritarizmas“ (universalus kalbėjimas „tiesos“ vardu dažnai susijęs su kolonijine politika), kita vertus, Seidmano kritika, kviesdama nebeieškoti universalios žmogaus „esmės“, lieka priklausoma nuo racionalaus, laisvai mąstančio asmens, t.y. universaliosios *individualizmo* koncepcijos (Dumont 2008; 81). Atkreipdamas dėmesį į Seidmano laikysenos dvilypumą Dumontas siūlo dar atidžiau sutelkti dėmesį į *politinę/ideologinę* argumentavimo ašį; šitaip jis priartėja prie Williamso Bogardo požiūrio.

dugnoi tirti laikines ir erdvines ribas. Pagrindinės šiandienos problemos, – patikslina Seidmanas, – yra gilūs socialiniai konfliktai, potencialių pokyčių šaltiniai, todėl postmodernioji socialinė analizė turi būti „tankiai kontekstuali“ (Seidman 1991a; 138). Moderniųjų socialinių teoretikų didžiosios naracijos, anot Seidmano, taip pat atliepė *pagrindines šiandienos problemas*, tačiau, kaip įprasta, nepaisė *laikinės* ir *erdvinės* kontekstualizacijos klausimų. Užuoat lokalizavę problemas specifinėse socioistorinėse aplinkose, didieji pasakojimai struktūrizavo įvykius kaip „pasaulinius istorinius“ neižvelgdami etnocentriškos jų kilmės (ten pat).

Pripažindamas *didžiųjų naracijų* (sakykim, *teorijos*) gebėjimą artikuluoti pagrindines šiandienos problemas, Seidmanas neigia jų formuluojamų *bendrųjų problemų* ir *kategorijų* tinkamumą kontekstinei analizei. Čia glūdi prieštaravimas, kurio Seidmanas, detaliau neeksplikuoja. Jei gebėjimas tinkamai *artikuluoti šiandienos problemas* yra skiriamasis teorijos bruožas, jungiantis tiek klasikines *didžiąsias*, tiek *postmodernizmo* teorijas, tai šį *teorinį gebėjimą* reikia išplėtoti taikant jį šiuolaikinėms sąlygoms, nes, atsiribojus nuo bendrųjų kategorijų ir perkėlus dėmesį tik į empirines (erdvines ir laikines) aplinkas, galima vėl patekti į naiviosios indukcijos – empirinių apibendrinimų tik kaip korelacijų – spąstus. Jei „bendrosios“ laikotarpio problemos ir „bendrosios“ sąvokos yra tinkamos *kai kuriems* nacionaliniams kontekstams (tai Seidmanas ne tik pripažįsta, bet ir nuolat pabrėžia), tai šios problemos ir sąvokos išsaugo autonomišką, o kartu *universalią*, savo vertę, *lyginamuoju*

požiūriu: tarkim, *kapitalo* ir *socialinio kapitalo* sąvokos tampa etnocentriškais „dėsniais“ tuomet, kai jos vartojamos nekritiškai („visuotiniai“), o kritiškumą universalizuoja būtent lyginamasis aspektas.

Kad diskusija dėl postpozityvizmo kriterijų būtų aiškesnė, verta pasitelkti pagrindinę Alexanderio epistemologinio kontinuumo idėją: mokslinis mąstymas yra *dvikryptis kontinuumas*, apimantis dvi *skirtingas* aplinkas – 1) empirinę stebimąją ir 2) neempirinę metafizinę (Alexander 1982; 2). Jei sutiksimė, kad *dvikryptiškumas* yra pagrindinis arba vienas pagrindinių *teorijos kaip teorijos* požymių, turėsime sutikti, kad teorinį mąstymą neišvengiamai lydi *dvikryptiškumo įtampa*. Nors epistemologinis kontinuumas šias dvi kryptis jungia, tačiau abi jos turi *santykišką savarankiškumą*. Kiekvieną kartą, kai „faktualizuojame“ tikrovę – netgi vadovaudamiesi „akivaizdžiais“ lokalių vertybių kriterijais, kaip siūlo Seidmanas, – mes, kaip stebėtojai, užimame padėtį kultūroje, esame „kultūros“ stebėtojai: „*Ką matome* ir *ko nematome*, priklauso nuo to, *kokią padėtį/vietą* užimame struktūriniame visuomenės ir kultūros audinyje (Fuchs 2001; 1). Vadinasi, frazė „realus pasaulis“ turi būti įskliaudžiama į kabutes, kaip apdairiai siūlo Jeffrey Alexanderis: „Kadangi ribas, kurias realybė nustato mokslo atžvilgiu, visada įtarpina išankstiniai įsipareigojimai, mums neįmanoma sužinoti, – bet kuriuo konkrečiu laiko tarpsniu, – kas tiksliai yra realybė“ (Alexander 1987; 6).

Tai nereiškia, kad realybės nėra, – ji tik apgaubta „kabutėmis“. Būtent *testinėje diskusijoje*, kaip priduria šios tezės autorius (Alexander 1990), artikuluojami argumen-

tacijos ir protavimo standartai, kurie verčia vadovautis racionaliais, neasmeniškais pagrįstumo kriterijais. Pažįstantieji asmenys pažinimo proceso metu *išcentrina* save tiriamų objektų atžvilgiu, atskirdami pažįstantį nuo pažinimo aplinkos. Drauge aiškėja, kad stebima ir tiriama objektyvi tikrovė priklauso nuo pasaulėžiūros ir savivokos konstravimo. Pažįstantysis kuria požiūrį, bet ne tikrovę, kuri ir apčiuopiama pažįstančiojo žiūra. Mūsų teorijos, kaip pažymi Alexanderis, tikrovę „už mūsų“ atspindi ne tiesiogiai. Teorijos – tai konsenso būdu įgyjamas supratimas apie socialinio pobūdžio pasikartojimus. Todėl pagrįstumo standartai yra imanentiškai pačiai socialinių mokslų praktikai. Ši postpozityvizmo tezė turi lemiamą reikšmę kuriant bendrąją teoriją, kurios paskirtis – laikinas susitarimas remiantis universalių argumentų kriterijais (ten pat).

Kai nomotetinei pozityvistinio mokslo idėjai galiausiai nuimama karūna, sumažėja ir poreikis bendrosioms teorijoms. Dar daugiau: kvestionuojamas pats bendrųjų teorių kūrimo projektas. Nomotetinio pobūdžio teorių konstravimas, kaip minėta, kritikuojamas tiek Alexanderio, tiek Seidmano postpozityvizmo koncepcijose. Kaip tvirtina abu minėti teoretikai, mokslinio stebėjimo „priemonės“ įtarpina subjektyvios patyrimo ir pažinimo struktūros. Tačiau čia randasi skirtumai. Seidmano požiūriu, jokios universalios schemos negali išvengti *etnocentriško* patyrimo. Visi apibendrinimai turi dalinius (partikuliaristinius) komponentus: „Pagaliau jei socialinis kritikas negali remtis transcendentiniais arba universaliais moraliniais standartais, kad pateisintų savo mora-

linį požiūrį, tai kritika turi būti pateisinama remiantis vietinėmis vertybėmis ir tradicijomis“ (Seidman 1991; 142). Alexanderio požiūriu, reikia kurti kitokį, *ne pozityvistinį*, pagrindžiamojo proto variantą: diskursyvų, perspektyvinį, grindžiamą laikinu susitarimu dėl universalių argumentų: „Taigi diskursas yra bendras ir pagrindžiamasis. Jo paskirtis – apibendrinti pagrįstumo standartus, kurie yra imanentiškai pačiai socialinių mokslų praktikai“ (Alexander 1990; 542).

Turint mintyse *dvinarę* socialinių mokslų struktūrą (*analitinius* ir *ideologinius/vertybinius* aspektus), socialinių mokslų diskursas a) darosi neempiriškas (persikelia į „kairiąją“ epistemologinio kontinuumo pusę), b) santykiškesnis, netgi reliatyvus. Išryškėja dualizmas, kurį padeda atskleisti ir socialinių mokslų istoriografija, arba dvinarė priešprieša tarp *mokslinės teorijos*, kurią dėl savireferentiškumo radikaliai kritikuoja Seidmanas, ir *reliatyvizmo, igyjančio antiteorinę formą*. Pastarąją tendenciją, kuriai antrina ir *postmodernioji socialinės teorijos* idėja, kritikuoja Alexanderis. Pasak jo, tai „epistemologinė dilema“, nes bendroji sociologijos teorijos problema susiejama *tik su epistemologiniu* pasirinkimu: arba tikrovės pažinimas nesusijęs su socialine pažįstančiojo padėtimi bei interesais (šiuo atveju išlieka gyvybinga bendroji teorija ir universalus pažinimas), arba pažinimas susijęs su pažįstančiuoju (šiuo atveju išlieka gyvybingas dalinis ir santykiškas pažinimas). Alexanderio požiūriu, alternatyva pozityvistinei teorijai neturi būti reliatyvizmas, o alternatyva reliatyvizmui neturi būti pozityvizmas. Teorinis pažinimas visuomet yra istoriškai išsisknijusių sociali-

nių veikėjų pažinimo pastangos. Tačiau šis socialinis pobūdis nepaneigia bendrųjų kategorijų artikuliacijos, intersubjektyviai disciplinuotų, neasmeniškų, kritinių vertinimo būdų galimybių (Alexander 1990; 532).

Atsižvelgiant į minėtą *dvikryptį* (saugančio ne tik statiškas pažinimo komponentų *padėtis*, bet ir *dinamišką įtampą* tarp jų) mokslinio pažinimo pobūdį, pažymėtina, kad postpozityvistinė Seidmano teorija, ypač kriterijų artikuliacijos požiūriu, darosi dviprasmiška, kitaip sakant, „neišlaiko įtampos“ (tarp *metateorinės/metafizinės* ir *empirinės argumentacinės* pažinimo tiesės pusių). Dviprasmiškumas atsiranda dėl to, kad „pagrindimo“ sąvoka, apimanti skirtingus istorinės sociologijos raidos variantus, ne eksplikuojama, bet paverčiama „kaltinamąja“ kategorija. „Pagrindimas“ klaidinančiai susiejamas tik su bendrąja teorija: „Pagrindimo pastangos glaudžiai susijusios su bendrosios teorijos kūrimo projektu“ (Seidman 1991a; 137).³¹

Be to, Seidmanas, tapatina *teoriją* ir *metateoriją* (šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai), primiršdamas, kad „šandienos problemų“ ir „bendrųjų sąvokų“ eksplikavimas vyksta bendriausiam metateoriniame lygmenyje (ginčiuose dėl problemų ir sąvokų), kurio linkusi nepaisyti ypač „Šaltojo karo“ sociologijos istorija (žr. Alexanderio tezę apie *indukcionizmo tendenciją*). Seidmanas, viena vertus, pripažįsta *ginčytino pažinimo*

tezę. Kita vertus, antrina naiviojo empirizmo šalininkams, plėtodamas lokaliai socialinės naracijos, kad ir grindžiamos kitais būdais, kriterijus, bet detalčiau neartikuliuodamas *dvikryptės* postpozityvizmo įtampos. Juk ir vadinamoji „lokali realybė“ kaip „empirinė realybė“ visuomet iškliuota į kabutes. Viena vertus, Seidmanas, rodos, žengia tinkamu keliu: vietinės tikrovės analizės kriterijai turi būti lokalūs, o ne „visuotiniai“. Kita vertus, „lokali realybė“ realiai išprausta į kabutes, todėl jos išskliaudimo kriterijai negali būti etnocentriški (teikiami remiantis vien tik vidinės struktūros ištekliais). Čia ir paaiškėja metateorinių ginčų – skirtingų interpretacijų dėl „kabučiu“ – svarba. Tačiau ginčas negali nei prasidėti, nei tęstis, nes „metateoriją“ Seidmanas tapatina su „pagrindimu“. Seidmanas pagrindimo kritiką linkęs redukuoti į teorinių apibendrinimų savireferentiškumo kritiką, nepakankamai eksplikuodamas jo paties pasirenkamus *empirinių apibendrinimų* kriterijus.

Manytume, kad norint *tęsti* postpozityvizmo diskusiją šiuo aspektu, svarbus Alexanderio įvardytas ketvirtasis postpozityvizmo požymis: *sąveika tarp argumentuotų teorinių alternatyvų ir empirikos*. Postpozityvistinė *dvikryptiškumo* sąveika tarp teorijos ir empirikos yra ne „tiesės“, o „lygiakraščio trikampio“ formos (prisiminkime liberalią, konservatyvą ir radikalią tradicijas). Viena vertus, šią trikampio formą Stevenas Sei-

³¹ Pirma, ankstyvasis klasikinis, o ir klasikinis (iki I-ojo Pasaulinio karo pabaigos) sociologijos projektas didžiąja dalimi buvo diskursyvus, o ne pagrindžiamasis. Antra, pagrindimas institucionalizuotas jau po II-ojo Pasaulinio karo (tuomet ir randasi normatyvinė vadovėlinė frazė „nuo Comte'o...“). Trečia, *pagrindimas kaip operacionalizmas* su bendrąja teorija yra susietas tik nominaliai: verifikacinėms procedūroms svarbiausi *viduriniojo lygmens teorijų* teiginiai.

dmanas prižiūri geriau, negu Michaelas Burawoy'us (jei antrasis aiškiai renkasi tik vieną, radikalią-marksistinę, tradiciją, tai pirmasis puoselėja visas tris, – visos trys gali būti kritiškos, jei tik jos taps tankiomis naracijomis, apimančiomis moralines intencijas). Kita vertus, tik vidiniai lokalių kultūrinės tradicijos kriterijai, stingant metateorinių, naikina mąstymo įtampą, kuri savo ruožtu iškelia į dienos šviesą senąją „tiesės“ metaforą.³²

Šiuo aspektu lygindami nagrinėtas Michaelo Burawoy'aus ir Steveno Seidmano koncepcijas, pažymėtume: abi sociologinės idėjos yra *alternatyvos* vienkryptei pažinimo „tiesės“ metaforai, tačiau Seidmano požiūris, nors ir abejojantis bendrosios teorijos ištekliais, geriau atliepia ne tik šiuolaikinio postpozityvizmo diskusijas, bet ir minėtą „lygiakraščio trikampio“ idealą. Genealoginiu (visų trijų trikampio kraštinių) požiūriu, Seidmano modelis yra universalesnis, teikiantis aiškią ir gana nuoseklią alternatyvą. Istorinio savirefleksyvumo, naujos metodologinės savimonės, sociologijos istoriografijos požiūriu, Michaelo Burawoy'aus kritinėje koncepcijoje stinga būtent ketvirtąjo Alexanderio nurodyto postpozityvizmo požymio – sąveikos tarp argumentuotų teorinių alternatyvų ir empirikos. Kritinės teorijos *alternatyva*, kaip minėta, neutralizuo-

jama viešosios sociologijos simetrijoje (profesionalioji/taikomoji sociologija kritiška tik tiek, kiek leidžiamos empirinės korekcijos, o ne teorinės alternatyvos), o viešosios sociologijos *alternatyva* tampa organiškesnės visumos – taikomosios sociologijos – dalimi.

Nuosaikioje Burawoy'aus postpozityvizmo versijoje vertikali istoriografinė sociologijos ašis suvaržoma gana griežtais *prezentizmo* – pagrindžiančiojo tęstinumo tarp praeities ir dabarties – draudimais. Perskyra tarp *tradicinės viešosios sociologijos* ir *organiškosios viešosios sociologijos* (žr. II-ąją tezė) yra savotiškas „apynasris“ radikalioms *kritinė teorijos*, sutampančios su *tradicine viešąja sociologija*, pretenzijoms: „Tradicinės viešosios sociologijos lyderis C. Wright Millsas, o po jo ir daugelis kitų visą sociologiją ketino paversti viešąja sociologija“ (Burawoy 2007a; 31). Pirma, *kritinė teorija* redukuojama į *tradicinę viešąją*, kurios egzistavimo laikas (iki Burawoy'aus *organiškosios sociologijos* idėjos atsiradimo) matuojamas jau *praejusios istorijos* kriterijais. Antra, kritinės sociologijos idėjos nieku gyvu neatsisakoma, tačiau ji tampa organiškos visumos (profesionaliosios sociologijos) funkcinė dalimi: „kritinė sociologija yra profesionaliosios sociologijos sąžinė“ (ten pat; 33). Kitaip sakant, Burawoy'us nelinkęs iš esmės atsakyti į *naujosios sociologijos istoriografijos* keliamą

³² Bendrosios teorijos projektas, kaip teigia Seidmanas, teikė metateorinį postūmį ir atskyrė teoretikus nuo gyvybiškai svarbių tyrimo programų ir empirinės analizės (Seidman 1991a; 137). Tačiau gyvybiškai svarbi empirinė analizė – vienaip ar kitaip (ir jei vyksta metateorinės diskusijos, ir jei jų trūksta) – priklauso nuo meta/teorijos. Juk empiriniai tyrimai, kaip niekada anksčiau, paplito būtent teoriniu *tiesės* metaforos (struktūrinio funkcionalizmo laikotarpiu). Paskesnis metateorinis laikotarpis – jau „šlubavo“: diferenciacija vyko drauge su fragmentacija. Buvo primiršta prieštaringa „trikampio įtampa“ bendrajame neempiriniame lygmenyje, o paskiros fragmentizuotos teorijos plėtojo savo analitines programas dažnai nepaisydamos „ideologijos“ ir „analitikos“ sąveikos.

klausimą, kodėl profesionaliosios sociologijos „sąžinė“ neprabudo iki šiol ir, rodos, nelinkusi pabusti (kaip liudija šiame tekste teikiami pavyzdžiai ir argumentai, sociologijos teorija kaip pagrindžiamasis profesionaliosios sociologijos diskursas linkusi būti *savireferentiška*)?

Kadangi Seidmanas formuluoja *alternatyvą* profesionalizmui (savireferentiškumui), *istorinio savirefleksyvumo* kriterijus jo koncepcijoje siekia pakirsti (o ne stiprinti, kaip Burawoy'aus teikiamu atveju) šaknis *status quo* institucionalizacijai.³³ Tačiau to paties – *istorinio savirefleksyvumo* – kriterijaus požiūriu, trūksta aiškesnės ir konceptualesnės klasikinių *socialinių teorijų* (ne formalizuotų ir techniškų „sociologijos teorijų“) ir *socialinės teorijos kaip naracijos, apimančios moralinę intenciją*, eksplikacijos.³⁴

Diskusijos dalyvių argumentai dar kart liudija anksčiau pateiktų epistemologinių metaforų savalaikiškumą ir svarbą. Burawoy'aus *evoliucinė episteminė* tiesė (XIX a. utopija, XX a. mokslas ir XXI a. viešoji sociologija), Alexanderio *epistemologinis kontinuumas*, Seidmano *dvinarė* socialinio

mokslo struktūra, čia įvardytas postpozityvistinis „lygiakraščio trikampio“ idealas ir keturios dilemos, kamuojančios sociologiją nuo Alexio de Tocqueville'io iki šių dienų rodo, kad tęstinė diskusija šiais klausimais – tai konceptualaus konsenso (žinoma, laikino) dėl *universalumo* ir *dalinumo santykio* poreikis. Tai yra sociologijos teorijos pabaigos (jau be kabučių) problema: jei viena teoretikų grupė siūlo, esant tinkamai progai, pagaliau „baigti“ teoriją ir pereiti prie empirinio poststruktūralizmo problematikos, tai kita pusė sociologijos teorijos tradiciją stengiasi išsaugoti. Tarp pastarųjų – ir Stevenas Seidmanas: sociologijos teorijos tradicija yra vertinga, nes išsaugo įsipareigojimą kritinei socialinei refleksijai, koncepciniam turiniui, jo gyliui, viešajai analitinių ir normatyvinių diskusijų kultūrai. Jau egzistuojanti institucinė sociologijos teorijos struktūra leidžia tęsti šią kritinę akademinę veiklą (Seidman 1992; 257–8).

Pagrindinė šių diskusijų gija – vis labiau atsiskleidžianti socialinė, praktinė moralinė mokslinių tyrinėjimų pusė. *Mokslo kaip tiesos siekimo* tezė turi socialinio autoriteto pa-

³³ Seidmanas, kritikuodamas ezoterinės sociologijos teorijos abstrakcijas, kaip tinkamai pažymi Claytonas Dumontas, „pagauna“ ne tik struktūralizmo filosofijos detales, bet ir jos *numanomas pasekmes* institucionalizuotai Amerikos sociologijai (Dumont 2008; 80). Ne be reikalo svarstant Seidmano idėją prisimenamas *sociologijos kaip pašaukimo* idealas, kurį į užribį išstūmė *suinteresuotas profesionalizmas* ir *karjerizmas* (Rogers 1992).

³⁴ Steveno Seidmano tezė, sudaryta iš dviejų dalių – 1) moralinė analizė turi tapti artikuliuoto socialinio proto dalimi, 2) teoretikai turi tapti gynėjais (angl. *advocates*), atsisakančiais ciniško vertybiškai neutralaus mokslo idealo (Seidman 1991; 144) – kritikų priimama nevienareikšmiškai. Viena vertus, Robertas Antonio (Antonio 1991; Antonio 1992), kaip ir Jeffrey Alexanderis, pabrėžia, kad Seidmano *socialinės teorijos tik kaip suinteresuotos gynybos* koncepcija pakerta autentiško socialinės tikrovės tyrimo pagrindus. Kita vertus, Williams Bogardas pabrėžia, jog poststruktūralizmas, būdamas indiferentiškas sociologijai, nekėlė tokio tikslo, kurį formuluoja Seidmanas, t.y. sukurti *socialinę teoriją*. Bogardo požiūriu, Alexanderio kvietimas išsaugoti *teorinio proto autonomiją* yra tik plonas šydas, dengiantis antipatiją poststruktūralizmo kalbai, kuri atsisako likti nusistovėjusios sociologijos teorijos ribose (Bogard 1992; 243).

grindą, kuris paremia asmenišką ir socialines gyvenimo formas. Štai kodėl postmodernistinis, *iš esmės ginčytinas*, pažinimo pagrindas pripažįstamas, kaip įrodinėja Seidmanas, ne statiškoje *mokslo kaip mokslo* struktūroje, bet naujų socialinių sąjūdžių kontekstuose (Seidman 1991b; 183–4). Tai darskart liudija, kad Seidmano koncepcija yra *kritinė kontekstinė*, bet ne antiteorinė (vadinamojo radikalaus filosofinio postmodernizmo).

Jei pasitelktume čia vartotas epistemines metaforas, ypač Alexanderio epistemologinį kontinuumą bei Seidmano dvinarę socialinio mokslo struktūrą, matytume, kad diskusiją varta tęsti būtent šiuose kompleksiškuose lygmenyse. Dominuojanti „naivosios indukcijos“, remiamos dedukcinių mokslo teorijų, tendencija – po II-ojo Pasaulinio karo iki paskutiniųjų XX a. dešimtmečių – parodė, kad šis konkretus sociologijos istorijos tarpsnis skatino *radikalią* teorinės ir empirinės pusių perskyrą. Nors iš pažiūros teorinė ir empirinė dalys buvo jungiamos (dedukcinė teorija, stabilizavusi *ideologinę* savo vidinės sandaros vertikale, skatino ne tik analitinius mokslo pokyčius, bet ir gausius empirinius tyrimus), „teorija“ iš kairiojo episteminio kontinuumo lauko persikėlė į dešiniąjį. Kitaip sakant, empiriniams tyrimams pakako „vienos“ teorijos, tiksliau, paskirų viduriniojo lygmens „teorijos“ postulatų: teiginių, sąvokų, korelacijų.³⁵

Tiek Burawoy'aus, tiek Seidmano *sociologinių idėjų* ryšys su *socialiniais sąjūdžiais*, o kartu ir kriterijų artikuliuavimo kryptis pragmatizmo link, – esminis. *Postpozityvizmo* diskusija prasideda tik a) po 1968-ųjų socialinių politinių sąjūdžių ir 2) pasikeitus teorikų požiūriui į vidinę jos raidos struktūrą, t.y. pripažinus dvinarę – „analitinę ir „ideologinę“ – perskyrą. Šios vidinės perskyros pripažinimas, viena vertus, reliatyvizuoja teorinį pažinimą tiek kairėje, tiek dešinėje *episteminės tiesės* pusėje, kita vertus, pripažįsta kaip realiai egzistuojantį *pragmatinio moralinio argumentavimo* kriterijų: „Socialinė kritika turi ne tik nurodyti dabartinės socialinės tikrovės ydas remdamasi bendruoju moraliniu požiūriu. Kritika turi reikalauti, kad šis požiūris remtųsi argumentacija, kurios šaltiniai – socialiai informuota ir pragmatinė analizė“ (Seidman 1991a; 142). Svarbu, kaip tvirtina Burawoy'us, ne tik skiriamieji sociologijos kaip mokslo, bet ir skiriamieji sociologijos kaip moralinės ir politinės galios požymiai (Burawoy 2007a; 25).

Taigi sociologijos istoriografija pasiekia lygmenį, kuris atskleidžia, kad sociologijos teorijos apibrėžimo kriterijai negali ir neturi būti atrenkami, kaip būdavo anksčiau, tik remiantis epistemologinės srities (makro/mikro, funkcionalizmo/konflikto, holizmo/individualizmo ir pan.) kriterijais.³⁶ Postpozityvistiniai socialinio ir sociologinio *lai-*

³⁵ Nors „teorija“ buvo redukuota į empirinę, dešiniąją dalį (žr. Alexanderio *epistemologinį kontinuumą* ir jo įvardytą *pokario tendenciją*), teorinės diskusijos vis dėlto vyko: post-Parsonso laikotarpiu viena teorija diferencijavosi į daugelį teorijų, kurios, kaip naujos įvairių pažinimo lygmenų teorijos, vėlgi turėjo „daug analitinio darbo“: kol ideologinės teorinių struktūrų vertikalės neiškilo į paviršų, vyko intensyvi viduriniojo lygmens teiginių ir empirinių tyrimų sąveikos eksplikacija.

³⁶ Iki postpozityvizmo tarpsnio, sociologijos teorija, pasirinkusi *tik epistemologinius* pagrindimo kriterijus, o paskui susiaurinusi juos į metodologinius, tiksliau, metodinius taikomuosius, diegia juos *universaliai*,

ko pokyčiai (apie juos rašyta ankstesniuose šio teksto skirsniuose) priverčia sociologus, įgijusius naują metodologinę savimonę ir sutelkusius dėmesį į sociologijos istoriografiją, *struktūriškai* analizuoti vidinę socialinio mokslo raidos logiką. Šie struktūriniai pokyčiai sužadina diskusiją dėl postpozityvizmo kriterijų. O šioje diskusijoje, kritikuojant savireferentiškumo logiką, suprobleminama pati „teorijos“ sąvoka.

Nors Seidmanas tikisi išsaugoti atkurtą sociologijos teoriją, jis renka *radikalų*, palyginti su ankstesniu, savireferentišką, teorizavimo idealą. Norint tinkamai artikuliuoti *socialinio proto* išteklius, reikia siekti, kad socialinė kritika argumentuotai gintų socialines bendruomenines aplinkas; analizuotų socialines *pasekmes* atsižvelgdama į vietos tradicijas, vertybes ir praktikos būdus: „Bendruomeninės vertybės, kurios dalis yra kritikas, turi būti „paskiausias“ moralinis kriterijus“ (Seiman 1991a; 143).³⁷

Stevenas Seidmanas, atsiribodamas nuo redukcinio pagrindimo kaip *metateorinio* projekto, sutelkia dėmesį į *prognostinę* sritį (panaši nuosaiiki dialektinio pobūdžio prognostika aptinkama ir Tocqueville'io, kuris

čia į analizę įtrauktas atsižvelgiant į šį aspektą, sociologijoje), susiaurintą iki lokalių apimčių. Prognostikos, kurios stigo vertybiškai neutraliai sociologijai, paskirtis – analizuoti *socialines pasekmes* atsižvelgiant į vietos tradicijas, vertybes ir praktikos būdus.

Iš to, kas pasakyta, darytina apibendrinanti išvada: postpozityvizmo diskusija pasiekė lygmenį, kuris rodo, jog „sociologijos teorijos pabaigos“ tezė turi būti diskutuojama remiantis kitokio pagrindimo (negu XX a. *pagrindžiamasis* pažinimo būdas) kriterijumi: *dar intensyvesne istoriografine sociologijos savimone*, įtraukiančia tiek klasikinius, tiek dabartinius sociologinės analizės pavyzdžius (kalbant konkrečiai, Seidmanas kažkodėl neeksplikuoja savo *mažosios socialinės naracijos* ir *mažųjų mikrosociologinių naracijų* santykio, o taip pat kai kurių kritinės teorijos variantų, artikuliuotų *teorijos* ir *ideologijos* komponentų sąveikos ypatumus). Kriterijai, kuriuos formulavo sociologijos teorijos klasikai, žengė koją kojon su tikslingomis moralinėmis intencijomis (tai pripažįsta ir Burawoy'us, ir Seidmanas). Kaip tik todėl verta aiškintis, ar ir koks yra tarpusavio ryšys tarp bendrųjų (universalijų)

panaudodama atitinkamą galią, įtaką, rutiniškai *pateisindama* uždara deducinio pobūdžio logiką: nuo bendrųjų prielaidų *iki* konkrečių teiginių. Sociologijos teorija ne tik siekia (puoselėja lūkesčius) pateisinti savo įrankius ir žodyną, artikuliuodama sudedamąsias pagrindimo dalis, bet ir *instituciškai aktualizuoja* savo potencialią privilegiją, suteikdama *specifinei* kriterijų visumai *universalijų* sociologijos mokslo formą.

³⁷ Vertinant dvinarės socialinio mokslo sandaros požiūriu, „bendruomeninės vertybės“ yra abejotinas socialinės teorijos kriterijus. Bendruomeninių erdvės ir laiko ribų, kurias tikėtinai suvaržo dominuojanti kultūros praktika, identifikavimas yra svarbi *aprašomoji* socialinės teorijos užduotis. Tačiau *normatyvinė* pusė (šių ribų įtraukimas į reliacinį kontekstą) – jau metateorinė problema. Bendruomeninės vertybės, kaip ir universalios vertybės, gali būti etnocentriškų paskatų ir veiksmų šaltinis. „Nacionalinio šovinizmo“ komponentą turi ne tik didžiosios naracijos (Seidman 1991a; 139), bet gali turėti ir Seidmano pasirinktos mažosios naracijos, juo labiau, kad *metateorija* neįtraukiama į ginčytino pažinimo sandaros diskursą (kaip minėta, Seidmanas netinkamai tapatina *teoriją* ir *metateoriją, dėsnius* ir *bendruosius teorinius principus*).

teorinių principų ir bendrųjų (universalijų) moralinių principų? Ir ar suviskam pakirtus šaknis autonomiškiems teoriniams *tiesos ieškojimo* principams, kartu nesunyks ir moralinė *teisingumo ieškojimo* principų prasmė?

Jei nebus plėtojama intensyvesnė diskusija gali grįžti didysis dualizmas: klaidinanči *radikali perskyra* tarp dviejų episteminių tiesės pusių, *empirinės* ir *metateorinės*. Sociologijos istorijos raida *iki postpozityvizmo* parodė, kad akademinė veikla intensyviausiai buvo plėtojama analitiniame viduriniajame, o tikrinama ir tikslinama konkrečiame empiriniame, lygmenyse. Metodiniai kriterijai, viena vertus, reikalavo analitinio skaidrumo *įvairiuose lygmenyse*, kita vertus, vis labiau buvo susiejami tik su empirine puse suspenduojant „ideologinę“ vertikale, o analitiką, „grynąjį mokslą“, paverčiant ... ideologija.

Postpozityvizmo raida, išskirdama minėtas „teorinę“ ir „antiteorinę“ kryptis, gerokai daugiau dėmesio skiria metateorinėms diskusijoms, nors ne visada tai pripažįsta (ką kita, jei ne metateorines diskusijas, skatina, sakykim, Seidmano siūlymas artikuluotai, į pirmą vietą iškeliant *socialinį protą*, įvertinti konfliktinius požiūrius, klausiant, kokios jų intelektinės, socialinės, moralinės, politinės pasekmės?). Tačiau problema, manytume, yra ta, kad metateorinės diskusijos arba neeksplikuojamos (tai pagrindinė Seidmano koncepcijos dilema), arba eksplikuojamos kartu neigiant autonomišką jų svarbą (tai

pagrindinė poststruktūralizmo filosofijos ir sociologijos dilema).

Kartu reikia pripažinti, kad šiose diskusijose artikuluojamas ir išsaugomas vertingas metateorinis – genealogijos – kriterijus. Iš tikro: jei nepaisytume *sociologijos genealogijos* kriterijaus, galėtume teigti, kad Seidmanas radikaliai griaua sociologijos teorijos tradiciją („kas liktų iš sociologijos be pagrindimo?“). Tačiau Seidmanas, remdamasis genealoginiu kriterijumi,³⁸ svarsto, kaip *realiai*, o ne tik *nominaliai*, galima atstatyti laiko požiūriu pažeistą pusiausvyrą, susidariusią po II-ojo Pasaulinio karo, kai prasi-dėjo platus masto institucinė sociologijos idėjos institucionalizacija bei standartizacija ir stigmatizacija: *sociologijos teorija*, klijuodama sau pačiai grynojo mokslo etiketę, stigmatizavo savo dvyne, *socialinę teoriją*, pareikšdama, kad socialinė teorija, priešingai nei ji, mokslinė sociologijos teorija, turinti pernelyg daug ideologinių apnašų. Seidmano, kitaip nei Burawoy'aus, akiratyje – ne *idealieji* sociologijų tipai (simetriškos epistemologinės jungties idealas), bet nelygėbė profesinio darbo pasidalijimo srityje, susiformavusi instituciškai po II-ojo Pasaulinio karo.

Seidmano požiūris yra realistiškesnis (nyčiška prasme); jo formuluojama normatyvinė alternatyva yra radikalesnė ir, tikėtina, paveikesnė, negu Burawoy'aus, kaip tik todėl, kad jis realistiškai vertina esamą *žino-*

³⁸ Seidmano kritikai, net palankiai vertinantys *postmoderniosios socialinės teorijos* idėją, rodos, pernelyg lengvai išleidžia iš akių Seidmano teiginius, kviečiančius nuodugniau tirti *genealoginius* sociologijos susidarymo aspektus (Seidmano sudarytoje knygoje įtraukiamas reikšmingas Foucault interviu ir rinktinių raštų skyrius „Genealogija ir socialinė kritika [Foucault 1994]).

jimo ir *galios* sąjungą. Burawoy'aus viešojo sociologija, aprašomuoju požiūriu, – netgi *ne alternatyva*: viešąją sociologiją aprūpina tikrais ir patikrintais metodais profesionalioji (Burawoy 2007a; 32); tik normatyviniu požiūriu, viešojo sociologija yra alternatyva „dešiniajam“ pasauliui (žr. I-ąją tezę). O Seidmano koncepcija – jau *alternatyva*, ir aprašomuoju, ir normatyviniu požiūriais. *Socialinės naracijos, apimančios moralinę intenciją* (Seiman 1991a; 136), koncepcija yra universalesnė, nes neskaido „pasaulio“ į kairę ir dešinę, bet siūlo a) dvinarę socialinio mokslo sandarą ir b) „lygiakraščio trikampio“ idėją, apglėbiančią tiek Burawoy'aus *utopijos*, *mokslo* ir *junglių viešosios naracijos* komponentus, tiek *sociologijos teorijos*, *socialinės teorijos* ir *politikos teorijos* sąveiką.

Burawoy'aus požiūris gerokai optimistiškesnis, bet kartu deklaratyvesnis. Vienas pagrindinių Michaelo Burawoy'aus teiginių byloja: „Grynasis mokslas, suskliaudęs sparnus, lūkuriuoja, kol viešosios sociologijos uraganas praeis“ (Burawoy 2007b; 317). Seidmano požiūris – realistiškesnis ir kartu skeptiškesnis: „Straipsnyje *Sociologijos teorijos pabaiga* aš įrodinėju, kad sociologijos teorija didžiąja dalimi yra pagrindžiančioji; jos tikslas yra pateisinti elementariausias

prielaidas ir sąvokas, kurių paskirtis – vadovauti socialinei analizei“ (Seidman 1994a; 9). Kai Burawoy'aus *teiginių-paukštį* pagau name formalioju artikuliacijos tinklu ir jį palyginame su Seidmano teiginiu, randame sinonimiškų pagrindinių sakinio dalių: tiek „sociologijos teorija“, tiek „grynasis mokslas“ yra veiksniai-sinonimai. Burawoy'aus „mokslo paukštis“ apdairiai tupinėja pašaliuose remdamasis vėberišku ketvirtuoju, *tradiciniu*, socialinio veiksmo tipu (suskliaudęs sparnus lūkuriuoja, kol viešosios sociologijos uraganas praeis). Seidmano „mokslo paukštis“ gerai prisitaikęs prie uragano, nes remiasi pirmuoju, *tikslingai racionaliu*, socialinio veiksmo tipu.

Todėl, tarinio atžvilgiu, jūdvių vizijos skiriasi. Seidmano sociologijos teorijos mokslui (kad ir turint mintyse nusivylimą juo) – *dar ne pabaiga*, juk vyraujanti sociologijos teorija *yra* pagrindžiančioji.³⁹ O Burawoy'aus požiūriu, grynam sociologijos mokslui – *jau pabaiga*. „Trečioji sociologijos banga ir grynojo mokslo pabaiga“ (Burawoy 2007b) – jau pats teksto pavadinimas liudija trijų objektyvių (*XIX a.*, *XX a.*, *XXI a.*) sociologinės idėjos fazių raidos logiką, kurios chronologinėmis ribomis Burawoy'us, rodo, neabejoja.⁴⁰

³⁹ Sociologijos teorijos „pabaiga“ Seidmanas abejoja (galbūt todėl jo teiginiai atšiauresni, ne tokie romantiški, kaip Burawoy'aus): „Jei aš neklystu, mokslinė socialinė teorija, kurios tikslas yra sukurti socialinio pažinimo pagrindus ir atskleisti žodyną, atspindintį visuomenės struktūrą, senka nuo ją slegiančios savo pačios naštos“ (Seidman 1994a; 323).

⁴⁰ *Optimistinė* Burawoy'aus trijų evoliucinių „bangų“ logika primena tris – religinę, metafizinę ir pozityviają – Comte'o pakopas. Krinta į akis didelis pasitikėjimas Pažangos laiko chronologija: jei trečioji, „pozityvioji“, pakopa sutapo su pozityvizmo steigėjo Auguste'o Comte'o intelektualine veikla, tai trečioji, viešosios sociologijos, banga irgi prasideda kartu su jos steigėjo, Michaelo Burawoy'aus, intelektualine ir institucine veikla. *Determinizmas* yra visų evoliucinių arba panašių į jas koncepcijų didžioji problema. Pasirinkus interpretacinį Walterio Benjaminio „istoristinės“ metaforos – *uragano, pučiančio nuo rojaus* – kriterijų, naudinga

„Grynojo mokslo“ judesiuose, – drąsiai, be šešėlio abejonės, prognozuoja ateitį Burawoy’us, – aiškiai jaučiama desperacija (ten pat). Kritinė teorija savo darbą jau padarė, todėl, kaip galima spręsti remiantis Burawoy’aus argumentacijos logika, gelbėti sociologijos teoriją reikia kuriant aktualiai veiksmingą viešosios sociologijos *sąjūdį*, nesitenkinant įprastais – episteminiu lygmenis – gebėjimo būdais. Kaip ir daugelis Burawoy’aus sąvokų, *pilietinės visuomenės* abstrakcija turi pernelyg daug „romantiškų“ bruožų. Todėl reikia klausti: jei stiprėja viešosios sociologijos paklausimas (*I-oji tezė*), *kur, kada ir kaip* randasi potencialiai kritiški (juk viešoji sociologija – kritinė koncepcija), tokviliški bendruomeniniai-socialiniai, šios paklausos židiniai?⁴¹

Burawoy’aus atsakymas (iš pažiūros universalesnis, negu Seidmano) yra tas: 1) tiek *virš*, 2) tiek *žemiau* nacionalinės valstybės (ten pat; 325). Tačiau šis atsakymas išplė-

tojamas *nepakankamai*: juk būtent šioje trišubai struktūrizuotoje – *globalumo, vietos, nacionalumo* – teorijos ir praktikos erdvėje glūdi problemišiausias dabartinių diskusijų pagrindas. Postpozityvistinis – *artikuliuoto socialinio proto* – kriterijus turi atliepti ne tik *ideologinę kritiką* (kuri Burawoy’aus koncepcijoje išpėtota tinkamai), bet ir *analitinę kritiką* (Burawoy’us į savo simetrinę konvergenciją aprioriškai įtraukia metateoriškai netikrą profesionalią grynojo mokslo programą).

Analitinės kritikos dėmens pritrūksta ir Seidmanui. Jei Burawoy’us *kritinę teoriją* pakeičia *viešąja sociologija*, kuriai, ypač vertinant globaliai, trūksta tik vieno žingsnio iki visiško suideologėjimo ir pavirtimo *kritika be teorijos*, tai Seidmanas sociologijos teorijos atsisako kaip „didžiosios naracijos“, formuojančios abstraktų metateorinį pagrindimą. Nei vienas, nei kitas nesvarsto galimybių, kurias teikia anskčiau minėtos

įvardyti Burawoy’aus ir Seidmano koncepcijų normatyvinių akcentų skirtumus. Burawoy’aus požiūriu, grynojo sociologijos mokslo laikas jau baigėsi. Ir baigėsi *dėl objektyvių* priežasčių: uraganas, pučiantis nuo rojaus, yra *būtinybė*. O Seidmano požiūriu, uraganas, pučiantis nuo rojaus, daugių daugiausia – *tikimybė*, nes sociologijos teorija dar pakankamai stipri. Vis dėlto sociologijos teorija turėtų stengtis atstatyti pusiausvyrą, tuomet ji būtų atgaivinta tapdama socialine teorija. Vertinant šių vertinimų – Burawoy’aus ir Seidmano – skirtumus reikia pažymėti, kad svarbu ir užimama reali struktūrinė padėtis profesinių vaidmenų pasiskirstymo struktūroje, nes *požiūris ir užimama padėtis* – du tarp savęs susiję kintamieji dydžiai. „Viešosios sociologijos“ paukštis optimistiškai veržiasi debesuosna dar ir dėl to, kad jo institucinės priežiūros sąlygos ir galimybės, palyginti su „postmoderniuoju paukščiu“, gerokai stipresnės, jau vien dėl jos lyderio, Michaelo Burawoy’aus, užimamų institucinių padėčių, o ką jau kalbėti apie lemiamą diplomatinį gestą dominuojančiai profesionaliosios-taikomosios sociologijos sąjungai.

⁴¹ Tiek Burawoy’us, tiek Seidmanas teorijos atgaivinimą glaudžiai sieja su viešosiomis moralinėmis ir politinėmis diskusijomis, tačiau Seidmano atskaitos pagrindas – detali problemų lokalizacija ir kontekstualizacija. Ir priešingai, Burawoy’us daugiau dėmesio skiria sociologinio darbo pasidalijimui pirmiausia nacionaliniu mastu, nors savo modelį ekstrapoluoja globaliai. Tačiau *reali pilietinė visuomenė* – daug sudėtingesnė problema, palyginti su intelektinėmis profesinio darbo pasidalijimo sąlygomis. Tiek pilietinė visuomenė, tiek viešoji sociologija, gali tapti, kaip taikliai pažymi Patricia Hill Collins, „suprekinato pažinimo“ formomis (Collins 2007; 106).

„teorinės“ postpozityvizmo variacijos. Pripažįstant „ideologinių“ (vertybinių, moralinių, personalinių) svarbą ir atitinkamą kriterijų – *viešojo* (Burawoy'aus) ir *komunitarinio* (Seidmano) – svorį, nedera palikti likimo valiai sudėtinės *teorinio samprotavimo struktūros*. Pozityvizmo kaip „atspindėjimo teorijos“ kritika neturi būti tapatinama su bendrosios teorijos kritika. Jei ankstyvoji klasikinė socialinė teorija, glaudžiai susijusi su struktūrinių demokratijos sąlygų formavimosi problemomis, gebėjo išsaugoti teorijos autonomiškumą, ši uždavinį turi tęsti šiuolaikinė sociologijos teorija/socialinė teorija, nes istorinės raidos lygmenyje tai susiję su viešąja demokratine sritimi ir tiksline vertybine sociologijos orientacija.

Jei postmodernioji koncepcija tvirtina, kad koncepcinių strategijų vertinimas negali išvengti lokalių, etnocentrinio pobūdžio kriterijų, *tai dar nereiškia*, kad šitaip paneigiama *teorinio pažinimo galimybė*. Tai aiškiai identifikuoja ir Stevenas Seidmanas: „Aš neteikiu jokių argumentų, kurie paneigtų pagrindimo galimybę (angl. *the possibility of foundations*); aš neįrodinėjau, kad pagrįstas socialinis diskursas nėra galimas“ (ten pat; 136). Kaip minėta, Seidmanas, atsiribodamas nuo pastangų pagrįsti „tikrąjį“ visuomenės žodyną, atspindintį socialinės visatos logiką (Seidman 1991; 132), kritikuoja klasikinės „socialinės teorijos“ pastangas sukurti „plačių socialinių pasakojimų formas“ (ten pat; 131), formuluoja postmoderniąją alternatyvą – socialines naracijas, turinčias *moralines paskatas*, svarstančias tikėtinas skirtingų koncepcinių *strategijų pasekmes*. Atsisakius universalių standartų kriterijai turi būti *lokaliūs*.

Palyginti su klasikine socialinės teorijos pagrindimo logika, šįkart keičiasi objekto apimtys, abstrahavimo lygmenys, pačios abejonės mastai: „Mano episteminė abejonė yra lokali“ (ten pat). Užuoat rėmėsi episteminiiais pirmaisiais principais – individualizmas priešpriešiais holizmą, materializmas *pr.* idealizmą, mikro *pr.* makro analizę, instrumentinė *pr.* normatyvinę veiksmo ir/arba tvarkos sąvoką – teoretikai turėtų diskutuoti dėl intelektinių, moralinių ir politinių pasekmių rinkdamiesi vieną ar kitą koncepcinę strategiją (ten pat; 135). Tai, ką siūlo Seidmanas, svarstydamas *ne-pagrindimo kriterijų* galimybes, yra *labai radikalus* žingsnis, įprastų sociologinių-pagrindžiamųjų kriterijų požiūriu. Tačiau tie patys kriterijai, artikuliuoto analitinio ir socialinio proto požiūriu, yra įprasti ir nesukelia šoko:

„Užuot klausinėję, kokia yra tikrovės arba pažinimo kilmė, esant konfliktuojančių koncepcinių strategijų sąlygoms, – ir šitaip kurdami metateorijas, – turėtume įvertinti konfliktuojančias koncepcijas aiškindamiesi, kokios jų intelektinės, socialinės, moralinės ir politinės pasekmės. Ar koncepcinė strategija atliepia tikslumo ir konceptualios ekonomijos kriterijus? Ar ji sustiprina empirinio numatymo pusę? Kokias socialines vertybes arba formas ji remia? Ar ji pajėgi suteikti pagrįstą strateginio pobūdžio informaciją?“ (ten pat; 136–7)

Seidmano „radikalumas“, kaip ir turėtų būti, turi dvi puses – negatyvią ir pozityvią. Antroji pusė reikalauja 1) lyginamuoju atžvilgiu analizuoti alternatyvas, 2) ne tik aprašyti, bet ir nuosaikiai prognozuoti alternatyvių aiškinimo būdų ir dvinarės jų pažinimo sandaros – analitinės ir ideologinės – tikėtinus padarinius, 3) intersubjektyvioje

diskusijoje nuskaidrinti hipotezes, kriterijus, sąvokas, teiginius, argumentus, 4) kuo giliau suprasti, aprašyti empirinę tikrovę ir pateikti – jos atžvilgiu – ne taktinio, o strateginio, koncepcinio, pobūdžio informaciją.

Jau minėta, kad klystume, jei Seidmano „sociologijos teorijos pabaigos“ tezę tapatinume su *konstatuojančio* pobūdžio teiginiu. Šią tezę svarbu tikslinti. *Sociologijos teorija* dar „nesibaigia“, tik išgyvena nelengvą laikotarpį, kupiną jai alternatyvių iššūkių. Radikaliai nutraukdamas ryšius su pasyviu (savireferentišku) modernybės projektu, Seidmanas sutelkia dėmesį į kritinius mikroanalizės kriterijus, šitaip išplėtodamas originalų teorinį siūlymą, kurį, žinoma, svarbu kritiškai tikrinti ir argumentuotai papildyti. Juk *intersubjektyvumo* lygmuo pasiekiamas poliloginiu susitarimu.⁴²

Intersubjektyvumo kriterijus struktūrizuojamas ir išplečiamas: jei Burawoy'aus koncepcija yra santykiškai *savireferentiška* (jungdama keturias sociologines tradicijas, linkusi atsiriboti nuo tarpdalykinių, ne-sociologinių, sociologijos ištakų), tai Seidmano – *tarpreferentiška*. Seidmanas, pratęsdamas postmodernių filosofų – Baudrillardo, Foucault ir Lyotardo – *anti-milenarizmo* tezę (Seidman 1991; 131), išvelgia „mile-

naristinį“ sociologijos teorijos norą išsaugoti turimas privilegijas. Todėl ne tik klausia genealogiškai (kada, kur ir kaip ji privilegijas įgijo ir natūralizavo?), bet ir formuluoja alternatyvą, kuri apima radikalią nuostatą: tiek pagrindžiamasis, tiek postmodernusis teorizavimas *negali išvengti lokalaus, etnocentriško pobūdžio*.

Ši išvada padaroma ne pozityviu, o postpozityviu laikotarpiu, atsiradus sociologinei istoriografijos kritikai. Naujoji metodologinė savimonė pasiekia naują struktūrinę – *analitinę* ir *normatyvinę* kilmę – lygmenį, kurį su senąja klasikine socialine teorija sieja bendras a) artikuluoto teorinio proto vertės, b) tikslinės – racionalios vertybinės – teorijos vertės supratimas. Sociologinės istoriografijos kritikai, užuot klausinėję, kokia yra tikrovės arba pažinimo „prigimtis“, diskutuoja, kokios yra konfliktuojančių moralinių strategijų intelektualinės, socialinės ir moralinės *pasekmės*. Šis *nuosaičiai prognozuojantis* požiūris yra būdingas visiems postpozityvizmo teorijos variantams.

Todėl kitas svarbus klausimas, iki šiol nepakankamai svarstytas ir analizuotas, yra tas, *ar reikia, kodėl reikia ir kaip reikia* artikuluoti kriterijų, kuriais remiantis apibrė-

⁴² Santykis tarp *postmodernizmo* ir *sociologijos* artikuluojamas vis dažniau. Šiuo požiūriu, skaitytoją galėtų sudominti informatyvus ir conceptualus Rekha Mirchandani straipsnis: „Postmodernizmas ir sociologija: nuo epistemologinių prie empirinių principų“ (Mirchandani 2005), kuriame aptariama postmodernizmo koncepcijos šiuolaikinėje sociologijoje funkcija brėžiant perskyrą tarp *epistemologinės* ir *empirinės* formų. Mirchandani teigimu, devintame ir paskutiniame XX a. dešimtmečiuose sociologai eksplikavo, pritaikė ir normalizavo epistemologinio postmodernizmo principus, – o tai liudija eksperimentinę, reflektivią ir tikėtinai kintančią sociologinio pažinimo tendenciją. Sociologai kūrybiškai pritaikė potencialius postmoderniosios socialinės teorijos išteklius kreipdami dėmesį pirmiausiai į empirinę sritį. Empiriniai postmodernistai kvestionavo klasikinės moderniosios sociologijos sąvokas kartu išplėtodami tyrimo programas, grindžiamas naujomis – *laiko-erdvės reorganizavimo*, *rizikos visuomenės*, *virtuotojiško kapitalizmo*, *postmoderniosios etikos* – sąvokomis (ten pat).

žiamos ir lyginamos *sociologijos*, *sociologijos teorijos* ir *socialinės teorijos* sritys, skalę? Laiko pokyčiai, apie kuriuos kalbėta, struktūriškai palankūs rinkti į visumą išbarstytas – moderniosios diferenciacijos procesų – sociologines ir parasociologines (grynojo mokslo požiūriu) dalis. Postpozityvizmo postūmis rodo, kad techninė „sociologijos“ samprata tik tam tikru – politizuotu Šaltojo karo – laikotarpiu įgyja stulbinantį „grynojo mokslo“ pagreitį, kad pokario sociologijos teorijos formalizacija, palyginti su klasikinės socialinės teorijos analitiniu-kritiniu normatyviškumu, turi ir pranašumų (teorinio proto artikuliacijos požiūriu), ir trūkumų (stiprėjančios savireferentiškumo tendencijos požiūriu).

Istoriografinės savimonės laikas pataria nepamiršti sociologinio pažinimo *dvikryptiškumo*: *realybės* negalima redukuoti nei į abstrakčius „dėsnius“, nei į empirinių apibendrinimų „koreliacijas“. Šis laikas ragina giliau suprasti ir ontologinį realybę, iš principo nenorinčios kad ją kažkas „pažintų“ primityviais būdais, *atsparumą*: visos trys paminėtos *sociologijos*, *sociologijos teorijos* ir *socialinės teorijos* formos yra neveiksnius (savireferentiškos) tada, kai pasyviai atspindi realybę, esančią „už mūsų“, tiksliau, kai *tik kartoja* tai, ką daro ideologinė tikrovė, nelinkusi pripažinti dvinarės *analitikos* ir *politikos* sąveikos. Ypač pastaruoju aspektu turi būti svarstoma Michaelo Burawoy'aus (dabar jau ne tik jo) apriorinė tezė: „Norint sociologiją atgaivinti, ją reikia įtraukti į aktyvią viešąją aplinką“. Nors dabartinis laikas skatina ne diferenciaciją, o de-diferenciaciją, toli gražu ne visada sąveika tarp aukštųjų ir

populiariųjų meno formų baigiasi tinkamais rezultatais.

Sociologija kaip sociologija – visos trys minėtos formos – turi vidinių ir išorinių išteklių intersubjektyviai konceptualizuoti kriterijus, kurie atlieptų čia nagrinėtą *dvikryptiškumo santykį*. Stiprioji Steveno Seidmano postmoderniosios socialinės teorijos pusė yra ta: „radikali“ – netgi vertinant postpozityvizmo kriterijais – Seidmano koncepcija padeda tinkamai nušviesti konceptualius svarstyto dilemų šaltinius, leidžia geriau suprasti laiko pokyčius, naujus apibrėžimus ir dilemas, išsikristalizavusias postpozityvistinėje diskusijoje dėl kriterijų. Seidmano genealoginis požiūris yra realistiškesnis, negu funkcinis-simetriškas Burawoy'aus. Tačiau Seidmanas a) pagrindimo kritiką linkęs redukuoti į *teorinių apibendrinimų* savireferentiškumo kritiką nepakankamai eksplikudamas pasirenkamus *empirinių apibendrinimų* kriterijus, b) išleidžia iš akių gyvybišką *dvikryptiškumo sąlygą* epistemologiniame mokslinio mąstymo kontinuume, o todėl bendrąsias kategorijas „išvaręs pro duris“, paskui jas, kaip neeksplikuotus analizės ir vertinimo kriterijus, išsileidžia „pro langą“, c) nepakankamai išsamiai svarsto gyvybišką – tikėtina – klasikinei sociologijai ryši tarp bendrųjų teorinių principų ir bendrųjų moralinių principų, d) nepakankamai detalai svarsto tikėtiną bendrųjų kategorijų ir socialinės teorijos prognozavimo galimybių santykį.

Ypač svarbus, manytume, yra Seidmano teikiamas *prognostinis* kriterijus, kurių sociologija prarado, skilusi į *sociologijos*, *sociologijos teorijos* ir *socialinės teorijos* formas.

Nuosaikaus prognozavimo gebėjimas gali sugrąžinti sociologijai kaip dalykui akademinę vertę. Jei pripažįstame teorinę *nuosaikaus prognozavimo* vertę, tai drauge turime sukonkretinti lankstesnių kriterijų skalę – kaip vieną sociologijos teorijos atgaivinimo galimybių. Prognozavimas – tai sritis, kuri atskleidžia ir įtaigių dialektinių (sakykim, Alexio de Tocqueville'io) ir įtaigių deterministinių (Auguste'o Comte'o, vėlyvojo Karlo Marxo) pavyzdžių. Prognozavimas – tai gija, kuri sieja klasikinę ir dabartinę, postpozityvistinę, sociologijos teorijas. Be to, tai gija,

kuri nuskaidrina supratimą, kad visos hipotezės, spėjimai, numatymai turi ne empirinį, o teorinį pagrindą. Tai gija, kurios atgaivinimas galėtų paremti postpozityvistinę pažinimo skalės *dvikryptiškumo sąveiką*. Pagaliau tai gija, kurią artikuliuodami galime tikėtis įvertinti kriterijų lankstumą atsižvelgdami ne tik į lokalią erdvę ir laiko ribas bei reliacinį „realybės“ pobūdį, bet ir į bendrųjų mąstymo kategorijų, jungiančių ir sociologines, ir ne sociologines teorizavimo formas, svarbą įvertinant intelektualinius, moralinius, politinius kontekstinės analizės padarinius.

LITERATŪRA:

- Abbott, Andrew. 2007. „For Humanist Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Fifteen Eminent Sociologists Debate Politics and the Profession in the Twenty-first Century*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 195–212.
- Agger, Ben. 2001. *Public Sociology: From Social Facts to Literary Acts*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Alexander, Jeffrey C. 1982. *Theoretical Logic in Sociology*. Vol 1.: *Positivism, Presuppositions, and Current Controversies*. London and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Alexander, Jeffrey C. 1987. *Twenty Lectures: Sociological Theory Since World War II*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 1990. „Beyond the Epistemological Dilemma: General Theory in Postpositivist Mode“, *Social Forces* 5 (4): 531–44.
- Alexander, Jeffrey C. 1991. „Sociological Theory and the Claim to Reason: Why the End is Not in Sight“, *Sociological Theory* 9 (2): 147–53.
- Alexander, Jeffrey C. 2003. *The Meanings of Social Life. A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Alexander, Jeffrey C. 2010. „Faktai-ženklai ir kultūros sociologija, arba Kaip prasmės kūrimas išlaisvina socialinę sąveiką“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2(27): 5–11.
- Antonio, Robert J. 1991. „Postmodern Storytelling Versus Pragmatic Truth-Seeking: The Discursive Bases of Social Theory“, *Sociological Theory* 9 (2): 155–63.
- Antonio, Robert J. 1992. „Not Reading Closely“, *Sociological Theory* 10 (2): 247–50.
- Antonio, Robert J. 1995. „Nietzsche's Antisociology: Subjectified Culture and the End of History“, *The American Journal of Sociology* 101 (1): 1–43.
- Beck, Ulrich. 2005. „How not to become a museum piece“, *The British Journal of Sociology* 56 (3): 335–43.
- Bogard, Williams. 1992. „Postmodernism One Last Time: A Comment on Seidman *et al.*“, *Sociological Theory* 10 (2): 241–43.
- Brady, David. 2002. „Why Public Sociology May Fail“, *Social Forces* 82 (4): 1629–1638.
- Burawoy, Michael. 2007a. „For Public Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Fifteen Eminent Sociologists Debate*

Politics and the Profession in the Twenty-first Century. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 23–64.

Burawoy, Michael. 2007b. „Third-Wave Sociology and the End of Pure Science“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 317–36.

Burawoy, Michael. 2007c. „The Field of Sociology: Its Power and Its Promise“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Fifteen Eminent Sociologists Debate Politics and the Profession in the Twenty-first Century*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 241–58.

Collins, Patricija Hill. 2007. „Going Public: Doing the Sociology That Had No name“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Fifteen Eminent Sociologists Debate Politics and the Profession in the Twenty-first Century*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 101–16.

Connell, R. W. 1997. „Why Is Classical Theory Classical?“ *The American Journal of Sociology* 102 (6): 1511–57.

Conway, Daniel. 2008. „The Birth of the State“ in Herman W. Siemens, Vasti Roodt (ed.). *Nietzsche, Power and Politics: Rethinking Nietzsche's Legacy for Political Thought*. Berlin, New York: Walter de Gruyter: 37–68.

Dahrendorf, Ralf. 1959. *Class and Class Conflict in Industrial Society* (revised ed.). Stanford, CA: Stanford University Press.

Dahrendorf, Ralf. 1968. *Essays in the Theory of Society*. London: Routledge & Kegan Paul.

Dean, Kathryn; Joseph, Jonathan; Roberts, John Michael. 2006. *Realism, Philosophy and Social Science*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Deflem, Mathieu. 2004. Save Sociology. <http://www.savesociology.org>. Žiūrėta 2010 11 17.

Delanty, Gerard. 2009. *The Cosmopolitan Imagination. The Renewal of Critical Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dumont, Clayton W. Jr. 2008. *The Promise of Poststructuralist Sociology. Marginalized Peoples and the Problem of Knowledge*. Albany, NY: State University of New York Press.

Durkheim, Émile. 2001. *Sociologijos metodo taisyklės* (iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Karazijaitė) Vilnius: Vaga.

Ferguson, Harvie. 1995. *Melancholy and the Critique of Modernity. Søren Kierkegaard's religious psychology*. London and New York: Routledge.

Foucault, Michel. 1994. „Genealogy and Social Criticism“ in Steven Seidman (ed.) *The Postmodern Turn. New Perspectives on Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press: 39–45.

Fuchs, Stephan. 2001. *Against Essentialism: A Theory of Culture and Society*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press.

Fuller, Steve; Collier, James H. 2004. *Philosophy, Rhetoric, and the End of Knowledge. A New Beginning for Science and Technology Studies* (Second edition). Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Giddens, Anthony. 1976. *New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretive Sociologies*. New York: Basic Books.

Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Oxford: Polity Press.

Hays, Sharon. 2007. „Stalled at the Altar? Conflict, Hierarchy, and Compartmentalization in Burawoy's Public Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 79–100.

Horkheimer, Max; Adorno, Theodor W. 2006 [1947]. *Apšvietos dialektika. Filosofiniai fragmentai* (iš vokiečių kalbos vertė Gediminas Mikėlaitis). Vilnius: Margi raštai.

Kierkegaard, Søren. 1997. *Liga mirčiai* (iš danų kalbos vertė Jolita Adomėnienė). Vilnius: Aidai.

Kierkegaard, Søren. 2006. *Požiūrio taškas į mano autorinę veiklą* (iš danų kalbos vertė Jolita Q. Pons). Vilnius: Baltos lankos.

Lash, Scott. 1990. *Sociology of Postmodernism*. London and New York: Routledge.

Latour, Bruno. 2004 [1997]. *Mes niekada nebuvo modernūs*. Vilnius: Homo Liber.

Lemert, Charles. 1991. „The End of Ideology, Really“, *Sociological Theory* 9 (2): 164–72.

Lemert, Charles. 1996. „Representation of the Sociologist: Getting Over the Crisis“, *Sociological Forum* 11 (2): 379–93.

Massey, Douglas S. 2007. „The Strength of Weak Politics“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 145–57.

McLaughlin, Neil; Kowalchuk, Lisa; Turcotte, Kerry. 2007. „Why Sociology Does Not Need to Be Saved: Analytic Reflections on Public Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. The Contemporary Debate*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press: 389–316.

Mills, Wright C. 2000 (1959). *The Sociological Imagination*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Mirchandani, Rekha. 2005. „Postmodernism and Sociology: From the Epistemological to the Empirical“, *Sociological Theory* 23 (1): 86–115.

Mouzelis, Nicos. 1995. *Sociological Theory: What Went Wrong? Diagnosis and Remedies*. London and New York: Routledge.

Nisbet, Robert A. 2000 [1967]. *Sociologijos tradicija* (iš anglų kalbos vertė Dangis Gudelis). Vilnius: Pradai.

Payne, Michael; Barbena, Jessica Rae (eds.) 2010. *A Dictionary of Cultural and Critical Theory. Second Edition*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Parsons, Talcott. 1968 [1937]. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw-Hill.

Piven, Frances Fox. 2007. „From Public Sociology to Politized Sociology“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 158–75.

Richardson, Laurel. 1991. „Postmodern Social Theory: Representational Practices“, *Sociological Theory* 9 (2): 173–79.

Rogers, Mary F. 1992. „Teaching, Theorizing, Storytelling: Postmodern Rhetoric and Modern Dreams“, *Sociological Theory* 10 (2): 231–40.

Rorty, Richard. 1979. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Rorty, Richard. 1982. *Consequences of Pragmatism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Rorty, Richard. 1991. *Objectivity, Relativism, and Truth*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rorty, Richard. 1999. *Philosophy and Social Hope*. London, New York: Penguin Books.

Sandel, Michael J. 1998. *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge, London: Harvard University Press.

Sandel, Michael J. 2006. *Public Philosophy: Essays on Morality in Politics*. Cambridge, London: Harvard University Press.

Seidman, Steven. 1983a. *Liberalism and the Origins of European Social Theory*. Berkeley: University of California Press.

Seidman, Steven. 1983b. „Beyond Presentism and Historicism: Understanding the History of Social Science“, *Sociological Inquiry* 53 (1): 79–94.

Seidman, Steven. 1985. „The Historicist Controversy: A Critical Review with a Defence of a Revised Presentism“, *Sociological Theory* 3 (1): 13–16.

Seidman, Steven. 1991a. „The End of Sociological Theory“, *Sociological Theory* 9 (2): 131–46.

Seidman, Steven. 1991b. „Postmodern Anxiety: The Politics of Epistemology“, 9 (2): 180–90.

Seidman, Steven. 1992. „World Power: Is Rhetoric All There is?“, *Sociological Theory* 10 (2): 255–8.

Seidman, Steven; Wagner David G. 1992 [1991]. *Postmodernism and Social Theory: The Debate over General Theory*. Cambridge, Mass: Blackwell.

Seidman, Steven. 1994a. *Contested Knowledge. Social Theory in the Postmodern Era*. Oxford UK & Cambridge USA.

Seidman, Steven. 1994b. „Introduction“ in Steven Seidman (ed.) *The Postmodern Turn. New Perspectives on Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–26.

Seidman, Steven. 1996. „The Political unconscious of the human sciences“, *Sociological Quarterly* 37 (4): 699–720.

Siemens, Herman W.; Roodt, Vasti (ed.). 2008. *Nietzsche, Power and Politics: Rethinking Nietzsche's Legacy for Political Thought*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Sinnerbrink, Robert; Deranty, Jean-Philippe; Smith, Nicholas. 2006. „Critique, Hope, Power: Challenges of Contemporary Critical Theory“ in Sinnerbrink, Robert; Deranty, Jean-Philippe et al. (eds.) *Critique Today*. Leiden: Koninklijke Brill NV: 1–23

Smith-Lovin, Lynn. 2007. „Do we need a Public Sociology?“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 124–34.

Stacey, Judith. 2007. „If I Were the Goddess of Sociological Things“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 91–100.

Stinchcombe, Arthur. 2007. „Speaking Truth to the Public, and Indirectly to Power“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 135–44.

Therborn, Göran. 1997. „Critical Theory and the Legacy of Twentieth-Century Marxism“ in Bryan S. Turner (ed.) *The Blackwell Companion to Social Theory*. Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd.: 1–19.

Tocqueville, Alexis de. 1996. *Apie demokratiją*

Amerikoje (iš prancūzų kalbos vertė Valdas Petrauskas). Vilnius: Amžius.

Touraine, Alain. 2007. „Public Sociology and the End of Society“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 67–78.

Valantiejus, Algimantas. 2004. *Kritinis sociologijos diskursas. Tarp pozityvizmo ir postmodernizmo*. Vilnius: VU leidykla.

Valantiejus, Algimantas. 2007a. *Socialinės struktūros samprata: nuo makro prie mikromodelių*. Vilnius: VU leidykla.

Valantiejus, Algimantas. 2007b. *Sociologijos istorija: teorinės idėjos, problemos ir sąvokos*. I d. Sociologijos filosofija. Vilnius: VU.

Valantiejus, Algimantas. 2010. „Sociologijos teorija (III)“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1 (26): 20–62.

Wilson, William Julius. 2007. „Speaking to Public“ in Lawrence T. Nichols (ed.) *Public Sociology. Contemporary Debate*. New Brunswick and London (U. K.): Transaction Publishers: 117–23.

Winch, Peter. 1990 [1958]. *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy*. London: Routledge.

Wolin, Sheldon. 1972. „Political Theory as a Vocation“ in M. Fleisher (ed.) *Machiavelli and the Nature of Political Thought*. New York: Atheneum.

Zeitlin, Irving M. 2009. *Ideology and the Development of Sociological Theory* (7th Edition). New Jersey: Prentice Hall.

ABSTRACT

CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY (IV)

This is the fourth part of a series of essays on contemporary sociological theory. The aim of these essays is to identify and critically assess the key concepts, ideas, epistemological principles, and the relational – symmetric and asymmetric – aspects of the ongoing global division of sociological labor. Although the concept of “theory” has deep roots in the professional discourses of East European intellectuals, sociological theory finds itself in a position where it cannot significantly affect the socio-political intellectual agenda. Moreover, sociological theory more and more is identified with the role of an “underlaborer.” If so, the problem needs to be posed in this way: it seems that current time has given us a chance to ask whether the shifting boundaries

of democratic politics have begun to exert influence on the understanding of sociological theory. Thus, it is questionable that the mere “cumulative” growth of intellectual and institutional sociological recourses in a global context will automatically strengthen a theoretical sensibility. What is needed in sociological theoretical culture is not another symmetric-functional historicism, including the *one-dimensional* scientific mode of explanatory historicism (“*from specificity to generality*” [see Alexander 1982; 7]), but a deeper critical understanding of both analytical theoretical frameworks and normative discourses, including the attempts to understand the unevenly distributed global sociological field of asymmetric institutional and intellectual power relations.

The examination of the fourfold functional model of Michael Burawoy had demonstrated that there are four dilemmas that he confronts in his attempts to articulate the idea of public sociology in a globalizing context: first, the contradiction between the universal content and national form of public sociology; second, the contradiction between analytical realism and pluralist relativism; third, the (nominal) contradiction between artificial types of public sociology and critical sociology; fourth, the contradiction between epistemological pluralism and value pluralism.

The fourth part of a series of essays discusses the relevance of the relatively radical (“alternative”) conceptual proposal of Steven Seidman for contemporary metatheoretical debates, especially those concerned with (1) the relation between “analytic” and “ideological” frameworks, (2) the interplay between empirical generalizations and theoretical generalizations. Unlike Burawoy, Seidman is more genealogically conscious of local/temporal nature of social relations and various – symmetric and asymmetric – boundaries, including social theoretical and sociological theoretical. It is for this *sensitive* reason that Seidman rejects the “arrogance” of foundational theoretical schemes. Despite his recognition of the limits of a-contextual theorizing and the need to embrace *local* vs. *universal* perspective (for example, by evaluating *conflicting perspectives* and intellectual, social, moral, and political *consequences*), however, his model is constructed in such a way that it depends too much on the kind of one-dimensional inductive orientation. There are at least two further problems that result from the “event-based” narrative of postmodern social theory which deals carefully with its temporal and spatial boundaries: first, problems in identifying different criteria of the relation between the different multidimensional levels of epistemological continuum; second, problems related to developing ways of evaluating (a) the (probably) vital link between general categories of classical social theory and general (nevertheless, accountable) moral principles, (b) the relation between different principles of presuppositional theoretical level and moderate prognostic potentialities of postpositivistic (however, firmly classical, i.e., “social”) theory.

Gauta: 2010 12 20

Pateikta spaudai: 2010 12 28

Sociologijos katedra,
Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas,
Universiteto 9/1; LT-01513 Vilnius
El. paštas: algimantas.valantiejus @fsf.vu.lt